

**”ITSENÄISTYMINEN ON PALJON HELPOMPAA, KUN
ON IHMISIÄ ELÄMÄSSÄ, JOTKA VOIVAT AUTTAA”
ITSENÄISTYVIEN NUORTEN AIKUISTEN SOSIAALINEN
TOIMINTAKYKY JA LAITOSTUMINEN LASTENSUOJE-
LUN JÄLKIHUOLLOSSA**

Lauriina Lindqvist
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Lauriina Lindqvist	
Työn nimi "Itsenäistyminen on paljon helpompaa, kun on ihmisiä elämässä, jotka voivat auttaa" - Itsenäistyvien nuorten aikuisten sosiaalinen toimintakyky ja laitostuminen lastensuojelun jälkihuollossa.	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Kevät 2024	Sivumäärä 75 + 11
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä maisterintutkielmassa tarkastelen laitostumista ilmiönä lastensuojelun jälkihuollon kontekstissa ja itsenäistyvien nuorten aikuisten sosiaalista toimintakykyä. Tutkielman tavoitteena on selvittää, miten laitostuminen ilmenee jälkihuollon kontekstissa ja miten jälkihuollossa työskentelevät sosiaalityöntekijät ja asiakkaat määrittelevät laitostumista. Lisäksi tutkielman tavoitteena on selvittää, miltä lastensuojelun sijaishuollon laitoshoidosta itsenäistyvien nuorten aikuisten sosiaalinen toimintakyky näyttäytyy jälkihuollossa ja miten sijaishuollon laitoshoidon ja mahdollinen laitostuminen vaikuttavat itsenäistyneen nuoren aikuisen sosiaaliseen toimintakykyyn jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden ja jälkihuollossa olevien nuorten aikuisten näkökulmasta.</p> <p>Tutkielmani aineisto koostuu kolmen jälkihuollossa olevan nuoren aikuisen ja kolmen jälkihuollon sosiaalityöntekijän teemahaastattelusta. Haastattelut on kerätty maaliskuussa 2023. Aineiston analyysin toteutin sisällönanalyysillä. Jaoin analyysin kahteen osioon, jossa ensimmäinen osio käsittelee laitostumista, sen ilmenemistä ja määrittelemistä. Toinen osio pitää sisällään nuorten aikuisten ja jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia sijaishuollon laitoshoidosta itsenäistyvien nuorten aikuisten sosiaalisesta toimintakyvystä. Toisessa osiossa olen jaotellut sosiaalisen toimintakyvyn kolmeen eri päätteeseen: itsenäistymiseen vaadittaviin perustaitoihin, sosiaaliseen verkostoon ja tulevaisuuden suunnitteluun.</p> <p>Analyysin tulokset kertovat, että nuoret aikuiset ja jälkihuollon sosiaalityöntekijät määrittelevät laitostumista lähes yhteneväisesti. Teemoja, jotka kuvasivat laitostumista, oli sosiaalistuminen ja ulkoaohjautuvuus, turvattomuus ja lastensuojelulaitosten työntekijöiden velvollisuudet ja oikeudet. Tutkielman tulokset kertovat laitostumisen vaikuttavan olennaisesti nuorten aikuisten sosiaalisen toimintakyvyn eri osaluoksiin. Tulokset painottavat myös sosiaalisen verkoston merkitystä itsenäistymisessä. Tutkielmani myös osoittaa, että sijaishuollon laitoshoidosta itsenäistyneet nuoret aikuiset ovat monella tapaa heikommalla pohjalla itsenäistyessään omilleen sosiaalisen toimintakyvyn näkökulmasta.</p> <p>Asiasanat: Lastensuojelun jälkihuolto, lastensuojelulaitos, laitostuminen, sosiaalinen toimintakyky, sosiaalinen verkosto</p>	

Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto
Muita tietoja

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	LASTENSUOJELU PROSESSINA	3
2.1	LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO	3
2.2	SIJAISHUOLTO LASTENSUOJELULAITOKSISSA	5
2.3	LASTENSUOJELULAITOKSIEN KEHITTÄMINEN JA TYÖNTEKIJÖIDEN AMMATILLINEN OSAAMINEN	7
2.4	NUORTEN AIKUISTEN JÄLKIHUOLTO SIJAISHUOLLON JATKONA JA ITSENÄISTYMISEN TUKENA	8
2.5	NUORI AIKUISUUS ELÄMÄNVAIHEENA JA JÄLKIHUOLLOSSA OLEVIEN NUORTEN AIKUISTEN ITSENÄISTYMISEN ERITYISPIIRTEET	11
3	LAITOSTUMINEN JA SOSIAALINEN TOIMINTAKYKY KÄSITTEINÄ ..	14
3.1	LAITOSTUMINEN KÄSITTEENÄ JA ILMIÖNÄ	14
3.2	SOSIAALINEN TOIMINTAKYKY KÄSITTEENÄ	16
4	TUTKIELMAN MENETELMÄLLISET LÄHTÖKOHDAT	20
4.1	TUTKIELMAN LÄHESTYMISTAPANA KRIITTINEN REALISMI.....	20
4.2	AINEISTON HANKINTA JA AINEISTONKERUU	22
4.3	TUTKIELMAN ANALYYSIMENETELMÄ	23
4.4	TUTKIELMAN AINEISTONHALLINTA.....	24
4.5	TUTKIELMAN EETTISYYS	24
5	LAITOSTUMISEN ILMENEMINEN JÄLKIHUOLLON KONTEKSTISSA ..	26
5.1	JÄLKIHUOLLON SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN LAITOSTUMISEN MÄÄRITELMÄÄ KUVAAVAT TEEMAT	26
5.1.1	<i>Sosiaalistuminen ja ulkoohjautuvuus.....</i>	27
5.1.2	<i>Turvottomuus ja sosiaalinen toimintakyky .....</i>	29
5.2	JÄLKIHUOLLOSSA OLEVIEN NUORTEN AIKUISTEN LAITOSTUMISEN MÄÄRITELMÄÄ KUVAAVAT TEEMAT	30
5.2.1	<i>Sosiaalistuminen.....</i>	31
5.2.2	<i>Työntekijöiden oikeudet ja velvollisuudet.....</i>	33
5.2.3	<i>Turvottomuus .....</i>	34

6 ITSENÄISTYVIEN NUORTEN AIKUISTEN SOSIAALINEN TOIMINTAKYKY	36
6.1 ITSENÄISTYVIEN NUORTEN AIKUISTEN SOSIAALINEN TOIMINTAKYKY JÄLKIHOULLON SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KERTOMANA	37
6.1.1 Lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvien nuorten aikuisten itsenäistymisen perustaidot	37
6.1.2 Lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvien nuorten aikuisten sosiaalinen verkosto	40
6.1.3 Lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvien nuorten aikuisten tulevaisuuden suunnittelu	45
6.2 JÄLKIHOULLOSSA OLEVIEN NUORTEN AIKUISTEN KOKEMUKSET ITSENÄISTYMISESTÄ SOSIAALISEN TOIMINTAKYVYN NÄKÖKULMASTA	46
6.2.1 Itsenäistymiseen vaadittavat perustaidot	47
6.2.2 Nuorten aikuisten sosiaalinen verkosto	50
6.2.3 Nuorten aikuisten tulevaisuuden suunnittelu	57
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	60
LÄHTEET	66
RAPORTIT, TILASTOT, TYÖPAPERIT JA MUUT LÄHTEET	76
LIITTEET	80

1 JOHDANTO

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin laitostumista ilmiönä lastensuojelun jälkihuollon kontekstissa – miten se ilmenee itsenäistyvien nuorten aikuisten ja miten jälkihuollon sosiaalityöntekijät ja asiakkaat määrittelevät sitä. Tämän lisäksi tutkin, miltä sijaishuollon laitoshoidosta itsenäistyvien nuorten aikuisten sosiaalisen toimintakyky näyttääytyy lastensuojelun jälkihuollon kontekstissa. Tarkoitukseni on samalla tutkia, miten sijaishuollon laitoshoido ja mahdollinen laitostuminen vaikuttavat itsenäistyneen nuoren aikuisen sosiaaliseen toimintakykyyn.

Sijaishuollossa olevia kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli vuonna 2021 noin 17 727. Suurin osa heistä (47 %) oli sijoitettuna laitoksiin. (THL 2022.) Lastensuojelun asiakkaista nuorten määrä on kasvanut ja 15-vuotiaita nuoria sijoitetaan eniten kiireellisesti (Lastensuojelun uudistamisryhmä 2019, 9). Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otettua, kiireellisesti sijoitettua tai lastensuojelulain 83 §:n väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. (Eduskunta 2022.) Jälkihuollossa olevia lapsia ja nuoria vuonna 2020 sen sijaan oli yli 8000 (Kuntaliitto 2021). Tämä pitää sisällään sekä täysi- että alaikäiset lapset ja nuoret.

Tammikuussa 2020 voimaan tulleen lastensuojelulain muutoksen myötä jälkihuollon ikäraja nostettiin 25 vuoteen. Ennen tätä nuoren aikuisen oikeus jälkihuoltoon päättyi hänen täytettyään 21 vuotta. Samaisella lastensuojelulain muutoksella vahvistettiin myös sijaishuollossa olevien lasten oikeuksia hyvään kohteluun, huolenpitoon, valvontaan sekä ihmisarvoa kunnioittavaan kohteluun. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020.) Tällä hetkellä tätä kirjoittaessani jälkihuollon ikäraja on laskettu hallituksen esityksen mukaisesti 23 vuoteen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023). Laki jälkihuollon ikärajan laskemisesta on tullut voimaan 1.1.2024 alkaen.

Pro gradussa keskityn nuoriin aikuisiin, jotka ovat täysi-ikäistymisen myötä siirtyneet jälkihuoltoon. Mielenkiintoni aiheita kohtaan syntyi, kun toimin sosiaalityöntekijänä jälkihuollossa. Jälkihuollossa on ollut puhetta siitä, kuinka lastensuojelulaitoksissa pitkään asuneilla nuorilla aikuisilla on hankaluuksia pärjätä itsenäisesti sijaishuollon päätyttyä. Yhtenä keskeisempänä tehtävänä sijaishuollossa on valmistaa itsenäistyneä nuorta aikuista aikuisuuteen ja itsenäiseen elämään eli siihen, että nuori

aikuinen ottaa vastuun omasta elämäkulustaan ja tulee toimeen omillaan. (Pukkio & Hoikkala 2016, 6.) Jälkihuollon tarkoituksena taas on tukea sitä, että sijaishuollossa saadut muutokset kantavat nuoren aikuisen tulevaisuuteen. (Heinonen 2016, 2). Eri-tyisen tärkeää on tavoittaa nuorten aikuisen kokemus siitä, miten sijaishuolto laitoshoidtona on onnistunut tukemaan heitä kohti vastuunottoa ja itsenäistymistä.

Laitostumisella tarkoitetaan pitkäaikaisen laitoshoidon aiheuttamia psyykkisiä muutoksia nuoren aikuisen voinnissa. Käytännössä tämä voi tarkoittaa sitä, että pitkän laitoshoidon seurauksena nuori aikuinen ei kykene itsenäiseen elämään. Keväällä 2022 Yle esitti viisiosaisen Tytöt 18 -dokumenttisarjan, jossa nostettiin esiin viiden tytön itsenäistymiseen liittyviä haasteita. Dokumenttisarjassa ainakin yksi nuorista aikuisista koki olevansa liian laitostunut pärjäämään omillaan täytettyään 18 vuotta. Kyseinen nuori aikuinen koki oudoksi sen, ettei yhtäkkiä kukaan ollut katsomassa enää hänen peräänsä eikä hänen tarvinnut kysyä lupaa esimerkiksi saksien käyttöön tai lääkkeiden ottamiseen. (Yle 2022.)

2 LASTENSUOJELU PROSESSINA

Lastensuojelu voidaan nähdä eräänlaisena prosessina, joka alkaa avo- ja sijaishuollosta ja päättyy lastensuojelun jälkihuoltoon nuoren täytettyä 18 vuotta. Sijaishuollon yksi tärkeimmistä tehtävistä on tukea nuorta hänen kasvussaan ja kehityksessään kohti aikuisuutta sekä valmistaa nuorta itsenäiseen elämään. (Pukkio & Hipp 2016, 6–7; Pukkio 2016, 75.) Näin tarkasteltuna jälkihuolto on lastensuojeluprosessin viimeinen vaihe, jolla pyritään turvaamaan avo- ja sijaishuollossa saavutetut myönteiset tulokset nuoren aikuisen elämässä. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 47; Pukkio & Hipp 2016, 6–7; Pukkio 2016, 75.) Toisaalta lastensuojelun jälkihuolto voidaan nähdä myös aikuistumisen tukimuotona, jossa jälkihuollon tarkoituksena on tukea systemaattisesti ja vaikuttavasti nuorta aikuista itsenäistymisessä ja aikuistumisessa. Tällainen systemaattisesta ja vaikuttavasti tähdennetty tuki auttaa nuoria aikuisia pääsemään yli haastavista ajoista, joita elämä tuo tullessaan. (Lastensuojelun uudistamisryhmä 2019, 11.)

Aloitin tämän luvun tarkastelemalla aluksi lastensuojeluprosessin ensimmäistä osaa, lastensuojelun sijaishuoltoa. Samalla sivuan myös sijaishuoltoon olennaisesti yhteydessä olevien lastensuojelulaitosten sisältöä. Tämän jälkeen siirryn sivuamaan lastensuojeluprosessin viimeistä vaihetta, lastensuojelun jälkihuoltoa ja siihen liittyviä erityispiirteitä.

2.1 Lastensuojelun sijaishuolto

Lastensuojelussa on ensisijaisesti käytettävä avohuollon tukitoimia, mikäli lapsen etu ei muuta vaadi (Lastensuojelulaki 417/2007, 4 §). Avohuollon tukitoimilla on tarkoitus edistää lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien

kasvatuskykyä ja -mahdollisuuksia (Lastensuojelulaki 417/2007, 34 §). Avohuollon tukitoimia voivat olla esimerkiksi tehostettu perhetyö ja perhekuntoutus sekä taloudellinen tuki esimerkiksi koulunkäyntiin ja harrastamiseen. Myös lapsen sijoittaminen voi olla avohuollon tukitoimi, mikäli se on lapsen edun kannalta välttämätöntä. (Lastensuojelulaki 417/2007, 36–37 §). Lastensuojelun avohuollon tukitoimet ovat aina ensisijaisia lastensuojelun sijaishuoltoon nähden.

Lastensuojelun sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelulain 83 §:ssä tarkoitetun väliaikaisen määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (Lastensuojelulaki 417/2007, 49 §). Sijaishuollossa on turvattava lapsen turvallinen kehitys ja hyvinvointi tämän yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Lapsen hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito turvallisessa ympäristössä on otettava huomioon ja turvattava sijaishuollossa. Tärkeää on myös, että sijaishuollossa tuetaan ja edistetään lapsen opintoja, itsenäistymistä sekä kasvamista aikuisuuteen. (McDonald ym. 1996, 119 Reinikaisen 2009, 93 mukaan; Araneva 2018, 307–308.)

Lapselle tulee valita hänen tarpeisiinsa parhaiten sopiva sijaishuoltopaikka. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää huomiota myös lapsen sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Käytännössä lapsi voidaan sijoittaa joko perhehoitoon, ammatilliseen perhekotiin, lastensuojelulaitokseen tai muuhun lapsen tarpeen mukaiseen hoitoon. Laitoshuoltoa järjestetään vain, jos lapsen sijaishuoltoa ei pystytä järjestämään lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla. Perhehoito on siis laitoshuoltoon nähden ensisijainen lapsen sijaishuollon muoto. (THL; Lastensuojelulaki 417/2007, 49–50 §.)

Perhehoito sijaishuoltana tarkoittaa lapsen huolenpidon järjestämistä perhehoitajan kotona (Perhehoitolaki 263/2015, 3 §). Perhehoidon ja laitoshoidon väliin sijoittuvat sijaishuollon muotona ammatilliset perhekodit. Ammatillinen perhekoti vaatii perhehoitoon nähden vahvempaa osaamista. (THL; Perhehoitolaki 263/2015, 6 §.) Lapsi voidaan sijaishuoltana myös sijoittaa kotiin vanhemman tai muun hoidettavaksi enintään kuudeksi kuukaudeksi. Esimerkiksi silloin, kun valmistellaan lapsen palaamista kotiin sijoituksen jälkeen, kyseinen menettely on mahdollista. (Lastensuojelulaki 417/2007, 49 §.) Lapsi voidaan sijoittaa myös sukulaisen tai muun läheisen luo sijaishuoltana (Lastensuojelulaki 417/2007, 32 §.) Perhehoitoon, vanhemman tai muun läheisen luokse tai ammatilliseen perhekotiin sijaishuoltana sijoitettuihin lapsiin ei voida kohdistaa lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä (Lastensuojelulaki 417/2007, 57 §, 62–64 §)

Sijaishuollossa olevien nuorten elämäntilanteet eroavat työn ja opiskelujen suhteen. Vertailtaessa eri sijaishuollon muotoja esille on tullut, että nuoret aikuiset,

jotka ovat olleet perhehoidossa työllistyvät paremmin kuin ne nuoret aikuiset, jotka ovat olleet sijoitettuna lastensuojelulaitoksiin. Sijaisperheestä itsenäistyvät nuoret aikuiset kokevat voivansa myös psyykkisesti paremmin kuin nuoret aikuiset, jotka itsenäistyvät lastensuojelulaitoksesta. Siihen miten nuorella aikuisella on voimia ja mahdollisuuksia hakeutua ja päästä opiskelemaan tai työelämään, vaikuttavat sijaishuoltoapaikan lisäksi myös sijoituksen syy sekä nuoren aikuisen omat elämänkokemukset ja nykyinen elämäntilanne. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 54, 59.)

Lisäksi Hiitolan (2009, 47) tutkimuksessa nousi esiin, että perhevaltaisen sijoitushistorian omaavat nuoret aikuiset saavuttavat jälkihuollon tavoitteista yli puolet muita useammin. Tämä voi johtua siitä, että nuoret aikuiset, jotka ovat viettäneet sijaishuoltoaikansa perheissä omaavat laitoksissa asuneita nuoria aikuisia laajemman tukiverkoston ja näin myös paremmat lähtökohdat itsenäistymiseen (Mt. 2009, 33), mikä tukee heidän itsenäistä pärjäämistänsä ja jälkihuollon tavoitteiden saavuttamista. Toisaalta näihin eroihin voi vaikuttaa myös se, kuinka hyvin lapsen tarpeisiin vastataan sijaishuollon aikana. Hiitolan (2008, 3) tutkimuksen mukaan perhehoidossa vastataan erityisen hyvin lapsen tarpeisiin. Sen sijaan laitoshoidon arvioitiin tutkimuksessa olevan hieman heikompi lapsen kehityksen tukemisessa, kiintymyssuhteen luomisessa lapseen sekä virikkeiden tarjoamisessa lapselle (Mt. 2008, 3). Tanskassa Hestbækin (2016) tutkimus osoitti, että lastensuojelulaitoksessa elävät lapset ja nuoret eivät koe oloaan yhtä turvalliseksi, kuulluksi tai rakastetuksi kuin lapset ja nuoret, jotka asuvat perhehoidossa. Tärkeää on kuitenkin huomioida se, ettei sijaishuolto tee nuorista aikuisista samanlaisia eikä se ole kokemuksena nuorille aikuisille samanlainen (Törrönen & Vauhkonen 2012, 91; Kaasinen ym. 2020, 96–97).

2.2 Sijaishuolto lastensuojelulaitoksissa

Lastensuojelulaitoksilla, joissa voidaan järjestää lapsen sijaishuoltoa ovat lastenkodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset (Lastensuojelulaki 417/2007, 57 §; Taskinen 2010, 127). Muita lastenkoteihin ja koulukoteihin rinnastettavia lastensuojelulaitoksia ovat muun muassa vastaanottokodit ja nuorisokodit. Valtio, kunnat ja yksityiset yhteisöt ylläpitävät lastensuojelulaitoksia. (THL.) Lastensuojelulaitoksissa työntekijät työskentelevät vuoroissa (Reinikainen 2009, 10). Lastensuojelulaitoksista englanninkielisissä konteksteissa käytetään käsitteitä ”group care”, ”group care residence”, ”group care arrangements” tai ”group settings” (Mt. 2009, 10–11). Kuten jo edellä mainitsin, ensisijaisin ratkaisu lapsen sijoituksessa on sijaishuollon järjestäminen perhehoidossa (Lastensuojelulaki 417/2007, 49–50 §). Perhehoidosta

käytetään englannin kielessä pääsääntöisesti käsitettä ”family foster care” (Mt. 2009, 10–11).

Mikäli lapsen oireilu on erityisen haastavaa ja vaatii erityistä ammatillista osaamista, laitoshoido on usein paras ratkaisu. Laitoshoidon nähdään myös olevan tarkoituksenmukaisin ratkaisu sijaishuollon tarpeessa olevalle murrosikäiselle lapselle. (THL.) Lastensuojelulaitokseen sijoitetun lapsen taustat ja tarpeet ovat usein hyvin moninaiset, mikä vaatii monialaista osaamista ja moniammatillista yhteistyötä tavoitteiden asettamisessa. Monesti lastensuojelulaitoksiin sijoitetut lapset ovat traumatisoituneita ja tarvitsevat psykiatrisia ja muita erityispalveluita. (Timonen-Kallio ym. 2017, 13, 15.)

Lastensuojelulaitoksissa voidaan käyttää erilaisia rajoituksia. Näitä yleisimmät ovat yhteyden pidon rajoittaminen ja liikkumisvapauden rajoittaminen (Lastensuojelulaki 417/2007, 62–63 §, 69 §). Muita rajoituksia ovat aineiden tai esineiden haltuunotto, henkilöntarkistus ja -katsastus, omaisuuden, lähetysten tai tilojen tarkistaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen, kiinnipitäminen, luvatta poistuneen lapsen palauttaminen, eristäminen ja erityinen huolenpito (Lastensuojelulaki 417/2007, 65–68 §, 69 a–73 §). Erityistä huolenpitoa voi järjestää vain 12 vuotta täyttäneelle lapselle, mikäli hänen etunsa sitä välttämättä vaatii vakavan päihde- tai rikoskierteen katkaisemiseksi tai kun lapsen oma käyttäytyminen muutoin vakavasti vaarantaa hänen henkeään terveyttään tai kehitystään (Lastensuojelulaki 417/2007, 71–72 §).

Yleisesti rajoituksia voidaan käyttää vain, jos rajoitus on lapsen edun mukaista, lapsen hoidon tai huolenpidon tai sijaishuoltoon johtaneen päätöksen tarkoituksen toteuttamisen kannalta perusteltua ja tarkoitukseen sopivaa, välttämätöntä lapsen tai muiden henkilöiden terveyden vakavan vaarantumisen vuoksi, ruumiillisen koskemattomuuden turvaamiseksi tai merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi ja muut lievemmat keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia. Lisäksi rajoituspäätöstä tehdessä on otettava huomioon rajoituksen oikea suhde suhteessa lapsen ikään ja kehitystasoon ja rajoituksen oikea suhde suojeltavaan etuun nähden. Myös lapsen mielihyvä rajoituksesta on selvitettävä, ellei se ole mahdotonta. (Lastensuojelulaki 417/2007, 61 a §.)

Seuraavaksi sivuan hieman sitä, mitä ammatillista osaamista lastensuojelulaitoksissa työskenteleviltä työntekijöiltä vaaditaan, jotta sijaishuolto lastensuojelulaitoksessa toteutuisi perimmäisen tavoitteensa mukaisesti.

2.3 Lastensuojelulaitoksien kehittäminen ja työntekijöiden ammatillinen osaaminen

Suomessa lastensuojelun sijaishuollon laitostyön kehittäminen ei ole noussut akateemisen tutkimuksen kohteeksi. Tämä johtuu osittain siitä syystä, että tutkimusrahoitus on ollut lähes olematonta. Lastensuojelulaitosten työn kehittäminen ja tutkiminen ovat olleetkin vailla kansallisia ohjelmia tai rahoituksia. (Timonen-Kallio ym. 2017, 5, 13.) Tämän lisäksi suurin osa suomalaisista lastensuojelulaitospaikoista ovat yksityisten tuottamia. Suomalainen tutkimustieto lastensuojelulaitoksen työn orientaatioista, toimintamalleista ja vaikuttavuudesta onkin näistä syistä vähäistä. Ylipäätään tietoa on hyvin vähän siitä, millaisia lastensuojelulaitosten resurssit ovat tai miten lastensuojelulaitokset pystyvät kasvatuksellisesti ja terapeutteisesti vastaamaan lasten erityistarpeisiin. (Timonen-Kallio ym. 2017, 14.)

Lastensuojelulaitoksessa tulee olla riittävät ja asianmukaiset tilat, riittävästi henkilökuntaa ja henkilökunnalla tulee olla riittävä pätevyys lastensuojelulaitoksessa työskentelyyn (Lastensuojelulaki 417/2007, 57–60 §.) Lastensuojelulaitoksissa työskentelevän ammattilaisen tulee huomioida lapsen yksilöllisyys, joka tuottaa lapselle kokemuksen ainutkertaisuudesta ja merkityksellisyydestä. Tärkeää on, että lastensuojelulaitoksen omaohjaaja muodostaa turvallisen ja korjaavan kiintymyssuhteen lapsen kanssa. Turvallinen kiintymyssuhde muodostuu turvallisessa jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa ja lapsen aidossa kohtaamisessa. (Reinikainen 2009, 149–151; Timonen-Kallio ym. 2017, 26.)

Hyvät vuorovaikutustaidot, dialogisuus ja oman toiminnan reflektointi ovat sijaishuollon lastensuojelulaitoksissa olevan henkilöstön ammatillisessa osaamisessa tärkeintä. Lastensuojelulaitoksen henkilöstöllä tulee olla terapeutista ja pedagogista osaamista. Näin lapsi saa kasvatuksellista ja terapeutista apua ja tukea jokapäiväisessä elinympäristössään. (Reinikainen 2009, 143; Timonen-Kallio ym. 2017, 27–28.) Valitettava totuus on kuitenkin se, että kaikki sijaishuoltoapaikat eivät valmenna nuoria riittävässä määrin ja tarpeeksi ajoissa itsenäiseen elämään ja jälkihuoltoon siirtymiseen (Pukkio 2016, 70; Valtiotalouden tarkastusvirasto 2012). Tämä vaikuttaa nuoren itsenäistymisen taitoihin ja sosiaaliseen toimintakykyyn. Riittämätön tuki johtaa siihen, että nuorella ei ole arkielämän taitoja, hän ei ole oppinut huolehtimaan itsestään, kotitöistä tai taloudestaan. Nuorella saattaa olla myös huono itsetunto ja tulevaisuuden suunnitelmat voivat olla epäselvät. Tällöin itsenäistyminen on nuorelle vaikeampaa, koska hän joutuu vastaamaan kaikesta itse itsenäistyttyään sijaishuollosta. (Törönen & Vauhkonen 2012, 54, 94; Goemans ym. 2020, 231; Kaasinen ym. 2020, 102.)

Timonen-Kallio ym. (2017, 27) nostivat kirjassaan esille, että hyvän laitospedagogian elementtejä ovat muun muassa lapsen turvallisuutta vahvistava ajattelu

laitoksesta kotina, oman historian läpikäyminen myönteistä minäkuvaava rakentavana tekijänä sekä tulevaisuuden suunnittelu toimijuutta vahvistavana elementtinä. Lastensuojelun sijaishuollon laitostyön perimmäinen tavoite on saada lapsi integroitumaan yhteiskuntaan, muuttamaan laitoksesta itsenäiseen elämään sekä siirtymään koulutuksesta työelämään. Tärkeää on, että lastensuojelulaitoksissa työskentelevillä ammattilaisilla on vahva yhteiskunnallinen ja sosiaalinen tietoperusta. Ilman tätä he eivät pysty ymmärtämään yhteiskuntaan kiinnittymisen haasteita ja prosesseja tai huomaamaan integraation mahdollisuuksia ja tukemaan nuoria itsenäistymisessä. (Mt. 2017, 27.) Ennen kaikkea laadukas sijaishuolto vaatii sijoitetun lastensuojelulaitosten toiminnan arviointia kokonaisuutena. Tämä nostaa esiin kysymyksiä eettisistä ja kasvatuksellisista periaatteista, jotka ohjaavat laitoksen toimintaa, laitoksen arjen kasvatustyön käytänteistä sekä lapsen osallisuuden mahdollisuudesta. (Mt. 2017, 35.)

2.4 Nuorten aikuisten jälkihuolto sijaishuollon jatkona ja itsenäistymisen tukena

Timonen-Kallio ym. (2017, 27) toteavat, että jälkihuolto on sijaishuollon kriittinen nivelvaihe, jolloin itsenäisen elämän taidot tulee opettaa ja oppia. He myös linjaavat, että lastensuojelun sijaishuollon laitostyön perimmäinen tavoite on saada nuori integroitumaan yhteiskuntaan ja pärjäämään itsenäisesti, jota kohti lasta ja nuorta on kasvatettu ja valmennettu sijaishuollon ajan lastensuojelulaitoksessa (Mt. 2017, 27). Myös Pukkion & Hoikkalan (2016, 6) mukaan sijaishuollon yksi tärkein tehtävä on tukea lasta ja nuorta hänen kasvussaan ja kehityksessään kohti aikuisuutta ja tukea aikuisuuden kynnyksellä olevia nuoria aikuisia itsenäiseen elämään. Jälkihuollon päätehtävänä sen sijaan on tukea itsenäistyviä nuoria aikuisia ja pyrkiä turvaamaan sijaishuollossa saavutetut myönteiset tulokset heidän elämässään. (Pukkio & Hoikkala 2016, 6–7; Törrönen & Vauhkonen 2012, 47.) Tärkeää onkin vahvistaa nuorten aikuisten sosiaalista toimintakykyä ja itsenäistä toimijuutta tukemalla heitä opiskeluissa, työelämään siirtymisessä ja muilla keinoin, jotka auttavat integroitumaan yhteiskuntaan (Lastensuojelun jälkihuollon uudistamisryhmä 2019, 7).

Sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtyminen edellyttää erityistä huomiota ja huolellista valmistelua – tähän siirtymään kytkeytyy vertailua vanhaan, itse siirtymävaihe ja yhdentyminen uuteen vaiheeseen (Stein 2006, 274; Kaasinen ym. 2020, 95). Jälkihuolto on sijaishuoltoon limittyvä vaihe nuoren aikuisen asiakaspolussa, jossa tarkoituksena on tukea ja turvata sijaishuollon työskentelyn kantavuus ja nuoren aikuisen itsenäistyminen. Tätä limittäisyyttä linjaa itsessään jo lastensuojelulaki. Lastensuojelulain 75 §:n mukaan hyvinvointialueen on järjestettävä jälkihuolto sijaishuollon

päättymisen jälkeen riippumatta siitä, minkä ikäisenä sijaishuolto päättyy. Lisäksi jälkihuoltoon ovat oikeutettuja myös ne, joilla on takana lastensuojelulain 37 §:ssä tarkoitetun avohuollon tukitoimena tapahtunut sijoitus, mikäli sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin. Jälkihuollon järjestämisvelvollisuus päättyy viimeistään, kun nuori aikuinen täyttää 23 vuotta. (Lastensuojelulaki 417/2007, 75 §). Tärkeää on myös huomioida se, että jälkihuolto ja jälkihuollon tarjoamat palvelut ovat vapaaehtoisia (Törrönen, & Vornanen 2014, 137; Pukkio & Hoikkala 2016, 15; Hoikkala 2016, 38). Jälkihuoltoon oikeutettu nuori aikuinen voi siis kieltäytyä tuen vastaanottamisesta (Hoikkala 2016, 38), mutta myös muuttaa mieltään ja ottaa tukea vastaan sitten, kun kokee sen ajankohtaiseksi.

Jälkihuolto käsitteenä ja siihen liittyvät lainpykälät ovat moniselitteisiä ja vaikeasti avautuvia (Törrönen & Vauhkonen 2012, 46). Lastensuojelulaki ei siis määrittele yksityiskohtaisesti, mitä jälkihuolto on ja mitä sen tulisi sisältää. Lastensuojelulain 76 §:n mukaan jälkihuolto pitää sisällään toimeentulon ja asumisen turvaamisen sekä sosiaalipalvelujen järjestämisen (Lastensuojelulaki 417/2007, 76 §, 34–37 §). Tämä tarkoittaa sitä, että nuorta aikuista tulee tukea jälkihuollossa taloudellisesti ja muuten opiskeluissa, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä. Jälkihuollossa tulee myös tukea nuorta kohti hänen kuntoutumistaan tukevia hoito- ja terapiapalveluja. Ylipäätään nuorta aikuista tulee ohjata ja hänelle tulee tarjota muita häntä tukevia palveluja ja tukitoimia. (Lastensuojelulaki 417/2007, 36 §.) Tämän lisäksi jälkihuollon sosiaalityöntekijä vastaa nuoren aikuisen itsenäistymisvarojen maksamisesta. Itsenäistymisvarat ovat tarkoitettu nuoren aikuisen itsenäistymistä tukevien hankintojen tekemiseen. Ylipäätään näiden palvelujen hyödyntäminen riippuu niin jälkihuollon sosiaalityöntekijän asenteesta, käytettävissä olevista resursseista kuin nuoren aikuisen halusta ottaa vastaan tukea ja apua (Törrönen & Vornanen 2014, 137).

Ensisijaisen tärkeää jälkihuoltoprosessin aloittamisessa on luottamuksellisen ja toimivan vuorovaikutussuhteen luominen asiakkaaseen. Luottamuksellinen ja toimiva vuorovaikutussuhde on edellytys siihen, että psykososiaalinen tuki edesauttaa nuorta aikuista. Luottamuksellisen suhteen luominen vaatii aikaa ja ponnisteluja. Tärkeää on, että nuorelle aikuiselle tulee tunne kuulluksi tulemisesta – tunne siitä, että hän on arvokas ja tärkeä sosiaalityöntekijälle ja hänen asioistaan ollaan aidosti kiinnostuneita. (Pukkio & Hipp 2016, 18; Kaasinen ym. 2020, 99.) Tärkeää on myös kunnioittaa nuorta aikuista ja olla tuomitsematta häntä hänen. Luottamus, nuoren aikuisen kunnioittaminen ja tuomitsematon asenne luovat turvallisuutta ja joustavuutta asiakassuhteeseen ja näin myös lisäävät nuoren aikuisen osallisuutta ja itsenäistä toimijuutta. (Juvonen 2015, 49–51; Kaasinen ym. 2020, 99.)

Lastensuojelun auttamistoimenpiteiden ketjussa jälkihuolto saattaa olla kaikista tärkein osa (Jahnukainen 2004a, 323; Törrönen & Vornanen 2014, 137; Pukkio & Hoikkala 2016, 7). Vasta yli 20 vuoden iässä erot sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten aikuisten jakautumisessa pysyvämmin hyvin ja heikosti selviytyviin ilmenee. Monet nuoret aikuiset ovat myös vasta tässä iässä halukkaita ottamaan jälkihuollon tukea vastaan. (Pukkio & Hoikkala 2016, 7.) Jälkihuollossa olevat nuoret aikuiset eivät ole yhtenäinen, homogeeninen ryhmä, vaan jokaisella heistä on omat lähtökohtansa ja tuen tarpeensa (Keller ym. 2007; Pukkio & Hoikkala 2016, 16). Lähtökohtien ja tuen tarpeiden lisäksi jokaisella nuorella aikuisella on myös omat voimavaransa, elämäntilanteensa ja aiemmat kokemuksensa. Asiakkaiden monimuotoisuuden vuoksi jälkihuollon työskentelyssä korostuu yksilöllisyys ja moniammatillinen yhteistyö. Tuen muodot jälkihuollossa vaihtelevat nuoren aikuisen tuen tarpeiden, voimavarojen ja elämäntilanteen mukaan (Mt. 2016, 14–15). Jälkihuollossa työskennellään yhdessä päihde- ja mielenterveyspalveluiden, kriminaalihuollon, työvoimatoimistojen palveluiden, vammaispalveluiden, ammatillisten tukihenkilöiden ja nuorten aikuisten läheisverkoston kanssa.

Monien sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten aikuisten tulevaisuudennäkymät ovatkin monella eri mittarilla arvioituna heikommalla kuin ikätovereilla (Mendes ym. 2014, 6–7; Lastensuojelun uudistamisryhmä 2019, 11; Kaasinen ym. 2020, 95–96). Steinin (2006, 423) mukaan länsimaissa yksi yhteiskunnan syrjäytyneimmistä ryhmistä ovat nuoret aikuiset, jotka itsenäistyvät sijaishuollosta. Myös Kestilä ym. (2012, 599) toteaa, että kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret aikuiset kohtaavat erityisiä haasteita itsenäistyessään ja siirtyessään kohti aikuisuutta. Sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla aikuisilla on ikätovereitaan suurempi riski sairastua fyysisesti ja psyykkisesti. Myös riski jäädä työttömäksi, sairastua päihdeongelmaan ja joutua asunnottomaksi korostuu sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla aikuisilla ikätovereihinsa nähden. (Dixon 2008; Bilson ym. 2010; McClung & Gayle 2010; McCrystal & McAloney 2010; Dumaret ym. 2011; Everson-Hock ym. 2011, 768; Bodiroa & Ross 2022, 3.) Monet havainnot nostavat esiin kysymyksiä lastensuojelun ja sijaishuollon toimivuudesta. Päällimmäisenä kysymyksenä nousee esiin, mitä pitäisi tehdä eri tavalla, jotta sijaishuollossa olevat lapset ja nuoret saisivat parhaat mahdolliset edellytykset ja eväät itsenäistymiseen ja elämässä pärjäämiseen (Hoikkala 2016, 31–32).

Olennaista on myös huomioida se, että jälkihuollon tukitoimien sisällöt sekä käytännöt, joilla jälkihuollon tukitoimia toteutetaan, saattaa olla suuria alueellisia eroja (Valtion talouden tarkistusvirasto 2012, 102–105, 119; Cameron ym. 2018, 166). Valtiontalouden tarkistusviraston vuonna 2012 tekemässä tarkastuksessa tuli ilmi, ettei suurimmassa osassa kuntia käytetty kaikkia lastensuojelulaissa olevia jälkihuollon tukimuotoja ja palveluita. Puuttuvia tukitoimia olivat muun muassa tukiperhe, vertaisryhmätoiminta sekä ohjaus ja tuki asumiseen ja koulunkäyntiin. (Mt. 2012, 102–

105, 119.) Lastensuojelun jälkihuollon uudistamisryhmän (2019, 11) loppuraportissa ja Hirschovits-Gerzin ym. (2022) selvityksessä nousi myös esiin, että jälkihuollon toteutus riippuu vahvasti kotikunnasta, minkä takia jälkihuolto ei ole valtakunnallisesti tasalaatuista. Loppuraportin mukaan jälkihuollon palveluita kuvastaa pirstaleisuus – jälkihuollossa on liian vähän vierellä kulkijoita sekä yhteen sovitettuja tukitoimia ja -palveluja (Mt. 2019, 11). Jälkihuolto ei siis näin ollen toteudu valtakunnallisesti yhdenmukaisesti, mikä asettaa jälkihuollossa olevat nuoret aikuiset eriarvoistettuun asemaan.

2.5 Nuori aikuisuus elämänvaiheena ja jälkihuollossa olevien nuorten aikuisten itsenäistymisen erityispiirteet

Nuoruutta määritellään monin eri tavoin. Termillä ”adolescence” viitataan pääsääntöisesti nuoruuden psykologiseen kontekstiin, kun taas termillä ”youth” pitää sisälleen nuoruutta määrittelevät sosiologiset seikat (Furlong & Cartmel 1997, 41). Myös Suomen lainsäädäntö määrittää nuoruutta eri tavoin. Nuorisolaissa (2006/72) nuoreksi käsitetään alle 29-vuotiaat ja lastensuojelulaissa (2007/417) alle 18-vuotiaat ovat lapsia ja 18–20-vuotiaat nuoria. Puuronen (2000, 57) ja Nurmi (2008, 257) muun muassa jakavat nuoruuden varhaisnuoruuteen, keskinuoruuteen ja myöhäisnuoruuteen, kun taas Erikson (1982) jakaa nuoruuden varhaisnuoruuteen ja nuoruuteen. Kinnusen (2011, 22) mukaan Rowling (2006) määrittelee nuoreksi 12–17-vuotiaat ja nuoreksi aikuiseksi 18–24-vuotiaat. Arnett (2015, 9) sen sijaan erottaa nuoruuden ja aikuisuuden välille elämänvaiheen, jota hän nimittää nuoreksi aikuisuudeksi tai ”orastavaksi aikuisuudeksi (emerging adulthood).

Nuori aikuisuus on käsitteenä varsin uusi ja se on elämänvaiheena jäänyt Suomessa sosiaalityön käytännöissä ja tutkimuksissa marginaaliseen asemaan (Juvonen 2013, 14, 328). Kyseiselle elämänvaiheelle tyypillistä on, että nuori aikuinen etsii identiteettiään, hän kokee elämänsä täynnä mahdollisuuksia olevaksi ja hän keskittyy vahvasti itseensä. Lisäksi elämänvaiheelle ominaista on, että se on itsessään jokseenkin epävakaa ja nuori aikuinen kokee, ettei ole enää teini-ikäinen, mutta ei vielä aikuinenkaan. (Arnett 2015, 9.) Identiteetin etsintään kuuluu erilaiset valinnat, jotka koskevat minää, koulutusta, ammatinvalintaa, elämäntapaa ja ihmissuhteita (Erikson 1982; Nurmi 2008, 256) – eli sosiaalisen toimintakyvyn eri osa-alueita. Yhteiskunnallisesti elämänvaihe erottuu nuoruudesta siten, että nuoressa aikuisuudessa nuoret ovat vapaita huoltajiensa kontrollista ja heillä on mahdollisuuksia itsenäisiin valintoihin ja kokeiluihin – ja samaan aikaan aikuisuudesta siten, etteivät he ole saavuttaneet vielä aikuisuuden kulttuurisesti määrittäviä tunnusmerkkejä (Young 1987 & Ainley 1991, Furlongin & Cartmelin 1997, 43–44 mukaan; Arnett 2015, 9; Juvonen 2015, 13;

Goemans ym. 2020, 231), kuten taloudellista riippumattomuutta (Jugendwerk 1981, 100-101, Hurrelmanin 1989, 19 mukaan; Nurmi 2015, 178; Goemans ym. 2020, 231), vastuunottamista itsestä ja itsenäistä päätöksentekoa (Nurmi ym. 2015, 178). Näin olen nuoret aikuiset ovat vielä jollain asteella riippuvaisia elämässään olevista aikuisista ja yhteiskunnallisista instituutioista (Mary 2012), kuten jälkihuollosta tässä tapauksessa.

Elämänvaiheena nuori aikuisuus kestää karkeasti 18 ikävuodesta 25 ikävuoteen (Juvonen 2015, 7) ja se pitää sisällään erilaisia elämän siirtymä- ja murrosvaiheita, kuten omilleen muuton tai opinnoista valmistumisen. Tässä tutkielmassa määrittelen nuoriksi aikuisiksi jälkihuollosta olevat nuoret aikuiset, jotka ovat iältään 18–24-vuotiaita. Ylipäätään siirtymä nuoruudesta kohti aikuisuutta kestääkin nyky-yhteiskunnassa suhteellisen kauan (Vornanen 2000, 115; Nurmi 2008, 257; Reinikainen 2009, 93; Nurmi ym. 2015, 143). Nuori aikuinen onkin tämän elämänvaiheen ajan vielä osittain riippuvainen vanhempiensa tarjoamasta tuesta (Jones & Wallace 1992, Furlongin & Cartmelin 1997, 43 mukaan) ja he usein vanhemmat ovatkin nuoren aikuisen tärkein emotionaalisen, sosiaalisen ja materiaalsen tuen lähde (Allat 1996 & Jones 1995, Sjöblomin 2006, 432–433 mukaan; Vornanen 2000, 11; Pukkio & Hoikkala 2016, 8). Näin ei kuitenkaan ole kaikilla sijaishuollon päättävistä nuorista aikuisista, koska suhde omiin vanhempiin tai muuhun läheisverkostoon saattaa olla heikko tai sitä ei ole ollenkaan. Moni sijaishuollon päättävä ja jälkihuoltoon siirtyvä nuori aikuinen ei voi luottaa itsenäistymisprosessissaan siihen, että vanhemmat pystyisivät tukemaan häntä materiaalisesti tai emotionaalisesti. (Pukkio & Hoikkala 2016, 8; Bodiroa & Ross 2022, 2–3.) Itsenäistyminen omilleen on yksi nuoreen aikuisuuteen kuuluva muutos (Erikson 1982; Nurmi 2008, 256; Höjer & Sjöblom 2008, 118; Kinnunen 2011, 25; Juvonen 2015, 31). Itsenäistyminen sijaishuoltopaikasta on erityinen muutosvaihe nuoren aikuisen elämässä, joka edellyttää nuorelta aikuiselta merkittävää sopeutumista uuteen tilanteeseen ja kykyä kohdata kaikki haasteet, joita itsenäiseen elämään kuuluu (Holt & Kirwan 2012, 371). Erityisesti ne nuoret aikuiset, joilla ei ole muuta tukiverkostoa, ovat itsenäistymisvaiheessa kaikista haavoittuvimmassa asemassa (Höjer & Sjöblom 2008, 118; Pukkio & Hoikkala 2016, 16).

Samaan aikaan nuoren aikuisen tulisi myös irtautua sijaishuoltopaikastaan fyysisesti ja emotionaalisesti, muuttaa mahdollisesti toiselle paikkakunnalle, opiskella, käydä töissä ja ylipäätään löytää oma paikka elämässä (Pukkio & Hoikkala 2016, 8). Usein nuoren aikuisen on mahdollista jäädä asumaan sijaisperheensä luokse jälkihuollon sijoituksella myös sijaishuollon päätyttyä 18 vuotta täytettyään (Saukkola & Korkiamäki 2022, 8). Näin ei yleensä kuitenkaan ole nuorten aikuisten kohdalla, jotka ovat asuneet lastensuojelulaitoksissa sijaishuollon ajan. Näiden nuorten aikuisten itsenäistyminen kohti aikuisuutta alkaa käytännössä heti täysi-ikäistyessä (Mt. 2022, 8).

Jälkihuollon aloittamisessa onkin tärkeää ottaa huomioon myös sijoituksen päätymisen ja täysi-ikäistymisen suuri merkitys nuoren aikuisen elämässä, jolloin psykososiaalinen tuki jälkihuollon ensivaiheessa on erityisen tärkeä (Hoikkala 2016, 35; Pukkio & Hipp 2016, 16–17). Psykososiaalisen työn tavoitteina ovat muutoksen aikaansaaminen asiakkaan ajattelussa, toimintatavoissa, sosiaalisissa suhteissa sekä sosiaalisissa tilanteissa. Psykososiaalisen tuella pyritään tukemaan myös jälkihuollossa olevan nuoren aikuisen oman identiteetin ja vahvuuksien löytämistä, ongelmanratkaisutaitojen kehittämistä ja toivon ylläpitämistä. (Mt. 2016, 16–17.)

Sijoitettuna olleiden nuorten aikuisten itsenäistyminen tapahtuukin kuin pikakelauksella, sillä olosuhteiden pakosta sijoitettujen nuorten aikuisten itsenäistyminen puristuu hyvin lyhyeen aikaikkunaan. Muut saman ikäiset nuoret aikuisen sen sijaan saattavat käyttää samaan elämänvaiheeseen useita vuosia aikaa. (Coles 1995, Furlongin & Cartmelin 1997, 47 mukaan; Stein 2012, 40; Söderqvist 2014, 40; Pukkio & Hoikkala 2016, 8; Kaasinen ym. 2020, 96; Riise & Paulsen 2022, 2; Bodiroa & Ross 2022, 3.) Itsenäistymisprosessin nopean luonteen lisäksi sijoitettuna olleiden nuorten aikuisten kykyihin selviytyä itsenäistymisprosessista vaihtelevat riippuen nuorten aikuisten kokonaistilanteesta ja voimavaroista (Pukkio & Hoikkala 2016, 6). Esimerkiksi nuorten aikuisten, joilla ei ole vanhempien tai muiden tärkeiden ihmisten tukea itsenäistymisessä, voi olla vaikeampi itsenäistyä elämän eri osa-alueilla (Biehal & Wade 1996; Höjer & Sjöblom 2008, 118–119; Blakeslee 2012, 328).

3 LAITOSTUMINEN JA SOSIAALINEN TOIMINTAKYKY KÄSITTEINÄ

Tässä kappaleessa käsittelen laitostumista ja sosiaalista toimintakykyä käsitteinä. Laitostumisen käsitteellistäminen osoittautui odotettua hankalammaksi aineiston hakua tehdessä. Laitostumiselle ei löytynyt selvää määritelmää lastensuojelun kontekstissa. Pääasiassa laitostumisen käsitettä käytetäänkin terveydenhuollon kirjallisuuden parissa ja sitä leimaa lähes yksinomaan yksilön passiivisuus (kts. Jussila & Salo 1986; Teräväinen 1989; Helén ym. 2011, 43; Jäntti 2022, 349). Näin katsottuna käsitteen vastapariksi voidaan hahmottaa toimijuus, joka kuvastaa yksilön aktiivisuutta. Aktiivisuuteen, kuten myös passiivisuuteen vaikuttaa nuoren aikuisen toimintakyky, erityisesti nuoren aikuisen toimintakyvyn sosiaalinen puoli. Pyrin hahmottamaan laitostumista ilmiönä sosiaalisen toimintakyvyn käsitteen kautta.

3.1 Laitostuminen käsitteenä ja ilmiönä

Johdannossa käsittelin lyhyesti laitostumisten määritelmää ja laitostumista ilmiönä. Nostin esiin Ylen esittämän dokumenttisarjan tytöistä, jotka itsenäistyvät lastensuojelulaitoksista. Tässä dokumenttisarjassa ainakin yksi nuorista aikuisista sanoitti olevansa liian laitostunut pärjäämään omillaan itsenäistyttyään. Käytännössä tämä laitostuminen voi tarkoittaa siis sitä, että pitkän laitoshoidon seurauksena nuori aikuinen ei kykene itsenäiseen elämään. Wikisanakirja määrittelee laitostumisen passiivisuudeksi laitoshoidon aikana siten, ettei henkilö kykene elämään itsenäisesti.

Laitostumiseen liitetään usein yksityisyyden puute, itsemääräämisoikeuden väheneminen, rutiininomaisuus, passivoituminen, virikkeettömyys ja vähäinen valinnanvapaus (Pösö 1993, 61–66 & Tedre 1997, 7 & Krause & Viemerö 1997, 435, Törrösen

2003, 17, 125 mukaan). Lampisen mukaan (2007, 194) laitostumisessa on kyse siitä, että ihminen mukautuu siihen, että hänen puolestaan tehdään käytännön asioihin liittyvät päätökset ja tehtävät ilman hänen osallisuuttaan. Laitostumisessa ihminen mukautuu muiden määrittämiin rutiineihin kyseenalaistamatta niitä. Tästä seuraa ihmisen oman aktiivisuuden tukahtuminen, väheneminen tai loppuminen. (Mt. 2007, 194.) Törrönen (2003, 125) kuitenkin näkee laitostumisen välittömässä hetkessä aktiivisuutena: nuori voi esimerkiksi kompensoida yksityisyyden puutettaan ja vapaaehtottomuttaan laitoksessa osoittamalla tunteitaan ohjaajia kohtaan. Laitostuminen passivoitumisen kontekstissa viittaa sen sijaan ihmisiin, jotka haluavat laitoksesta pois, mutta eivät näe itsellään olevan toivoa sen suhteen. (Mt. 2003, 125.) Toisaalta laitostumista määritellään myös riippuvuudeksi erilaisiin hoito- ja kuntoutusjärjestelmiin pitkän laitoshoidon seurauksena (Okkonen ym. 2008, 66). Goffman (1997, 13) sen sijaan kuvaa laitostumista ”kulttuuriseksi loitontumiseksi”, jolloin ihminen on toistaiseksi kyvytön selviytymään normaalista arjesta palattuaan sinne.

Aiemmassa luvussa nostin esiin, että lastensuojelun sijaishuollon laitostyön perimmäinen tavoite on saada nuori integroitumaan yhteiskuntaan, muuttamaan laitoksesta itsenäiseen elämään sekä siirtyminen koulutuksesta työelämään. (Timonen-Kallio ym. 2017, 27.) Sijaishuolto lastensuojelulaitoksissa voi kuitenkin monella tapaa haitata nuoren aikuisen integroitumista yhteiskuntaan ja itsenäiseen pärjäämiseen. Esimerkiksi sijaishuollon muutokset ja useat sijoituskerrat eri lastensuojelulaitoksiin eivät edesauta nuoren hyvinvoinnin kohentumista. Sen sijaan nämä haasteet ovat yhteydessä monien tutkimusten mukaan myöhempiin ongelmiin sijaishuollon päätyttyä. On yleistä, että sijoituksen päätyttyä nuori aikuinen voi kokea esimerkiksi työttömyyttä, kodittomuutta, asunnottomuutta, yksinäisyyttä sekä monien muiden ongelmien kasautumista. (Mendes & Moslehuddin 2006, 110; Stein 2006, 273; Stein 2008, 41–42.) Varhainen laitoshoido on yhdistetty myös huonompaan sosiaaliseen toimintakykyyn (Sonuga-Barke ym. 2010; Humphreys ym. 2019, 1477; Delgado ym. 2020), kuten heikompiin sosiaalisiin taitoihin (Almas ym. 2012). Nämä tekijät haittaavat olennaisesti nuoren aikuisen kykyä itsenäistyä. Taskinen (2010, 150) nostaakin esiin, että sijaishuollon laitoshoidon päätyttyä nuorta aikuista tulee tukea ja mahdollista laitostumista purkaa antamalla lisää aikaa sopeutua muuttuneeseen elinympäristöön ja elämisen opetteluun.

Laitostumisen englannin kielinen termi on Finto:n mukaan ”institutionalisation”. Etsin tietoa laitostumisesta JYKDOK:ista suomenkielisellä laitostumisen termillä kotimaisista artikkeleista, kirjoista, lehdistä ja tietokannoista. Laajensin hakua myös kansainvälisten artikkeleiden puolelle ja etsin tietoa laitostumisen määrittelystä termillä ”institutionalisation” ja ”foster care”. Kansainväliset artikkelit käsittelivät lähinnä sitä, mitä seurauksia sijaishuollolla on lapsen ja nuoreen (kts. Knuiman ym. 2015; Vis ym. 2016; Humphreys ym. 2019; Delgado ym. 2020). Edellä mainitut artikkelit

eivät itsessään määritelleet, mitä laitostuminen tarkoittaa. Termillä "laitostuminen" tiedon haku tuotti yhteensä 17 tulosta, joista kirjoja oli 12 ja opinnäytteitä 5. Suomenkielisen haun perusteella laitostuminen näyttää sijoittuvan lähes yksinomaan terveydenhuollon puolelle. Lähes kaikki kirjat ja artikkelit käsittelevät laitostumista terveydenhuollon näkökulmasta vanhuksia ja mielenterveysongelmista kärsiviä ihmisiä koskevana ilmiönä (kts. Jussila & Salo 1986; Teräväinen 1989; Helén ym. 2011, 43; Jäntti 2022, 349).

Myös monet opinnäytetyöt ja pro gradut linkittävät laitostumisen ikääntyneiden pitkäaikaiseen sairaalahoitoon ja laitoshoittoon (kts. Porre 2012; Simonen 2012; Haverinen 2013; Eskelinen & Happonen 2016). Opinnäytetöissä laitostuminen on myös yhdistetty rikosseuraamusalaan ja vankeusrangaistuksiin (kts. Heikkinen & Tuorila 2011, 33–35; Visti 2012), laitosmuotoiseen päihdekuntoutukseen (kts. Iinainen 2018) sekä kehitysvammaisten asumispalveluihin (kts. Luoma & Niemi 2014, 14–15). Toisaalta laitostuminen on yhdistetty opinnäytetöissä myös toimintakykyyn, erityisesti psykososiaaliseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn (kts. Haverinen 2013).

Tarkkaa määritelmää lasten ja nuorten laitostumisesta sijaishuollon laitostyön kontekstissa ei siis ole. Kannasojan (2013, 15) mukaan epämääräisyyttä voi liittyä moneen sosiaalityön käsitteisiin, joiden sisällön kuvittelemme ymmärtävämmme. Tarkoituksenani onkin tuoda pro gradussani esiin, miten jälkihuollossa työskentelevät sosiaalityöntekijät ja nuoret aikuiset määrittelevät laitostumista. Miten laitostuminen ilmenee jälkihuollossa olevien nuorten aikuisten arjessa? Mitkä tekijät ja käytännöt lastensuojelulaitoksessa ovat edesauttaneen laitostumiseen jälkihuollon asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden mielestä?

3.2 Sosiaalinen toimintakyky käsitteenä

Pyrin hahmottamaan laitostumista ilmiönä sosiaalisen toimintakyvyn käsitteen kautta, jonka vuoksi on tärkeää käsitellä, mitä sosiaalinen toimintakyky tarkoittaa. Sosiaalityön ja sen tutkimuksen kannalta sosiaalinen toimintakyky on keskeinen käsite, sillä sen parissa työskennellään sosiaalihuollossa – kuin myös lastensuojelun jälkihuollon sosiaalityössä – joka päivä (Kannasoja 2018, 39). Nykyisen sosiaalihuoltolain (1301/2014) tavoite on tukea, edistää ja ylläpitää sosiaalista toimintakykyä. Sosiaalista toimintakykyä koskeva käsiteellinen keskustelu on kuitenkin ollut hyvin hajanaista niin Suomessa kuin muualla maailmaa (Kannasoja 2013, 26) eikä sosiaalihuollossa ole yhteistä ja selkeää ymmärrystä siitä, mitä sosiaalinen toimintakyky tosiasialisesti on (Jyrkämä 2007, 197; Kannasoja 2018, 39; Long ym. 2020, 123;). Tämä ymmärrettävästi vaikeuttaa työn käytäntöihin. Toisaalta sosiaalisen toimintakyvyn käsitteen

epämääräisyys sekä sen määrittelemisen ja mittaamisen heterogeenisyys – jotka ilmevät käsitteen merkittävänä vaihtelevuutena tutkimuksesta toiseen – rajoittavat tutkimustulosten vertailua keskenään (Scoglio ym. 2022, 365).

Sosiaalisen toimintakyvyn määrittämisen vaikeus näkyy kansainvälisesti siten, että englanninkielisiä lähikäsitteitä sosiaalisesta toimintakyvystä käytetään useimmiten epäjohdonmukaisesti (Kannasoja 2013, 60). Devoe ym. (2018, 169) nostivat sen sijaan artikkelissaan esille sosiaalisen toimintakyvyn määritelmän epäjohdonmukaisuuden syyksi merkittävät erot sosiaalisen toimintakyvyn mittareissa. Epäjohdonmukaisuus näkyi myös tiedonhakua tehdessä kansainvälisten artikkeleiden seassa. Sosiaalinen toimintakyky kääntyy englanniksi ”social functioning”, mutta kansainvälisten artikkeleiden keskuudessa tiedonhakua tehdessä näkyi myös paljon käsitteitä ”social emotional functioning” ja ”psychosocial functioning”, joita käytetään lähes synonyymeina sosiaalisesta toimintakyvystä.

Samankaltaista epäjohdonmukaisuutta näkyy myös Suomessa. Kannasojan (2013, 60) mukaan sekavuutta sosiaalisen toimintakyvyn määritelmässä tuottaa se, että eri käsitteitä käytetään sekä toistensa synonyymeina että toisiinsa nähden hierarkkisina siten että toinen käsite sisältyy toiseen. Monesti käytetäänkin käsitteitä psykososiaalinen toimintakyky, psykososiaalinen kompetenssi tai sosioemotionaaliset taidot ulottuvuuksien välisen erittelyn välttämiseksi ja ilmiön tarkastelun monipuolistamiseksi. (Mt. 2013, 26.) Myös toimijuus -käsitettä käytetään jossain määrin toimintakyvyn synonyymina, vaikkakin toimintakyky on vain osa toimijuutta. Toimijuus -käsitteellä on pyritty irrottautumaan fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn tarkastelusta ja siirtymään kohti kokonaisvaltaista toimintakyvyn tarkastelua. (Mt 2013, 33; Jyrkämä 2007, 200–201.) Toimijuus käsitteenä paikantuu sosiologiassa Anthony Giddensin (1984) sosiaalisten rakenteiden vaikutuksesta yksilön toimijuuden rakentumiseen (Giddens 1986; Parker 2000, 53–56). Giddensin (1986) mukaan yhteiskunnalliset ja sosiaaliset rakenteet sekä mahdollistavat että rajoittavat ihmisten toimintaa. Toisaalta ihminen myös itse omilla valinnoillaan ja toiminnallaan muuttaa näitä rakenteita.

Kannasojan mukaan (2018, 41–42) Suomessa sosiaalinen toimintakyky käsitteenä paikantuu Aulikki Kananojan teksteihin 1980-luvulle. Keskeisintä Kananojan määrittelemässä sosiaalisen toimintakyvyn käsitteessä on ihmisen auttaminen osana omaa yhteisöään ja ihmisen toiminnan vahvistaminen tässä kyseisessä yhteisössä, ja laajemmin koko yhteiskunnassa (Mt. 2018, 41–42.) Kananoja tarkastelee sosiaalista toimintakykyä yhteisöllisestä näkökulmasta: hän näkee, että sosiaalinen toimintakyky rakentuu virallisissa ja epävirallisissa suhteissa, esimerkiksi koulussa ja vapaa-ajalla, joissa sitä voidaan myös ylläpitää ja edistää. Kananojan näkemyksen mukaan sosiaalinen toimintakyky koostuu sosiaalisen ja toiminnan osista, joista sosiaalinen tarkoittaa kumppanuutta sekä vastuuta muista ihmisistä ja toiminta rakentuu kolmesta eri

elementistä. Nämä elementit ovat tietoisuus, resurssit ja persoonallisuus. Tietoisuus on ymmärrystä itsestä tavoitteellisena persoonana sekä ymmärrystä muista ihmisistä ja yhteiskunnasta. Persoonalla tässä yhteydessä tarkoitetaan kykyä toimintaan suhteessa muihin ihmisiin sekä kykyä itsesäätelyyn. Resurssit sen sijaan jakautuvat sosiaalisiin, taloudellisiin ja voima- ja energioresursseihin, joita ovat mm. tiedot, taidot, sosiaaliset suhteet, raha, fyysinen ja psyykkinen aktiivisuus. (Mt. 2018, 45–46.)

Kehitystehtävien täyttäminen ja henkilökohtainen elämäntapa ovat yleensä sosiaalisen toimintakyvyn huomion kohteena (Pulkkinen ym. 2002, 251–252). Esimerkiksi Lapsesta aikuiseksi -tutkimuksessa sosiaalinen toimintakyky käsitettiin urakehityksen, alkoholin käytön ja yhteiskunnan normien noudattamisen perusteella (Mt. 2002, 252). Eroja sosiaalisessa toimintakyvyssä kuvataan riskitekijöillä, haavoittuvuustekijöillä, suojaavilla tekijöillä ja voimavaratekijöillä. Riskitekijäksi nimitetään asiaa joko ympäristössä tai nuorena aikuisena itsessään, joka on suuntaamassa hänen kehitystään kielteiseen suuntaan. Haavoitustekijä sen sijaan lisää negatiivisia vaikutuksia tilanteessa, jossa riskit ovat jo muuten suuret. Ihmissuhteet tai ihmisen luonteenpiirre voivat tukea myönteistä kehitystä ja näitä tekijöitä kutsutaan voimavaratekijöiksi. (Pulkkinen 2002a, Nurmen 2015, 208 mukaan.)

Jälkihuollon sosiaalityössä sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen on yksi työn tärkeimmistä tavoitteista. Käsitteenä sosiaalinen toimintakyky kuvaa prosessia, jossa nuori aikuinen suunnistaa elämässään, pyrkii selviytymään elämän tuomista haasteista sekä etsii ja pyrkii saavuttamaan tavoitteitaan. Sosiaaliseen toimintakykyyn vaikuttavat myös toisten ihmisten toiminta, toiveet ja toimintaympäristön ehdot. Jotta nuori aikuinen voi olla eheä ja toimiva yksilö, hän tarvitsee pysyviä ja vastavuoroisia ihmissuhteita ja hoivaa hänelle läheisiltä ihmisiltä. Sosiaalisesti toimintakykyinen nuori aikuinen on motivoitunut, luottavainen ja kantaa vastuunsa sekä unelmoi, tavoittelee ja selviytyy elämän haasteista. (Kannasoja 2013, 16.) Yksinkertaisuudessaan sosiaalisella toimintakyvyllä tarkoitetaan nuoren kykyä selviytyä sosiaalisista tilanteista sekä saavuttaa kokemus mahdollisimman antoisasta yhteiskuntaan osallistumisesta (Kannasoja 2018, 44). Siinä keskeisintä on nuoren myönteinen tulevaisuusorientoitunut asenne itseä ja muita kohtaan (Mt. 2018, 53).

Sosiaalista toimintakykyä kuvaavia ulottuvuuksia ovat muun muassa koulutus, työ, rahan käyttö, asuminen, sosiaaliset suhteet, päivittäinen toiminta, tulevaisuuden suunnittelu ja päihteiden käyttö sekä identiteetin ja sen jäsentyneisyyden arviointi. Näiden osa-alueiden lisäksi olennaista on yksilön tietoisuus itsestä, omista tarkoituksista ja ympäristöstä. (Kannasoja 2013, 29; Nurmi ym. 2015, 207.) Sosiaalisesta toimintakykyä ilmentäviä tekijöitä ovat ihmisen vuorovaikutussuhteiden lisäksi myös hänen oma toimijuutensa ympäröivässä yhteisössään ja laajemmin koko yhteiskunnassa (Heikkinen & Leskinen 1987, Jyrkämän 2007, 200 mukaan). Nämä ulottuvuudet ovat erityisen läsnä jälkihuollossa olevien nuorten aikuisten elämässä. Monet

jälkihuollossa olevat nuoret aikuiset tarvitsevat enemmän tai vähemmän apua rahan käytössä, asumisessa kuin koulutukseen ja työhön ohjaamisessa. Tärkeää on ymmärtää, että jokaisella nuorella aikuisella on omat haasteensa ja vahvuutensa sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuuksien tasoilla.

Mitattaessa sosiaalista toimintakykyä tulisi huomioida ainakin viisi erilaista ulottuvuutta. Nämä viisi ulottuvuutta ovat 1) sosiaalinen verkosto ja sosiaalinen eristyneisyys 2) sosiaalinen yhteisyys 3) yksinäisyys 4) sosiaalinen aktiivisuus ja osallistuminen 5) sosiaaliset taidot. (Kannasoja 2013, 33.) Sosiaalisen toimintakyvyn mittaamisessa ja arvioinnissa on kuitenkin haasteellista se, että se perustuu osittain fyysiseen ja psyykkiseen toimintakykyyn, ja toisaalta myös sosiaalinen toimintakyky vaikuttaa niihin. Lisäksi sosiaalinen toimintakyky näyttäytyy tosiasiallisena ja arvioitavissa olevana vain todellisissa tilanteissa: yksilö arvioi jatkuvasti haluaan suhteessa kykyihinsä ja ympäristöönsä ja niiden asettamiin vaatimuksiin, jonka seurauksena syntyy toimintaa. Näin ollen ihmisen halut, kyvyt ja ympäristö ovat sosiaalisen toimintakyvyn edellytyksiä – ilman niitä ei ole toimintaa, jonka kautta sosiaalinen toimintakyky ilmenee. (Kannasoja 2018, 48.) Voidaankin ajatella, että sosiaalinen toimintakyky ilmenee arjessa nuoren elämänhallintana ja osallisuutena sosiaalisiin tilanteisiin.

Laitostumista ilmiönä lastensuojelun kontekstissa on tutkittu vähän – tai lähes lainkaan. Vähäiset tutkimukset laitostumisesta kohdistuvat vahvasti terveydenhuollon puolelle ja ikääntyneiden laitoshoitoon. Laitostumista määrittäessä korostuu yksilön passivoituminen. Sosiaalinen toimintakyky käsitteenä kattaa sisälleen yksilön kyvyn reflektioon, kyvyn pärjätä elämän vastoinkäymisistä ja yksilön sosiaalisen elinympäristön sekä erinäiset taloudelliset ja sosiaaliset resurssit. Nämä tekijät linkittyvät vahvasti laitostumiseen ilmiönä – mitä vahvempi nuoren sosiaalinen toimintakyky on, sitä paremmin hän pystyy päättämään itse omista asioistaan, toimimaan yhteiskunnassa ja tavoittelemaan omia haaveitaan.

Tässä tutkielmassa tarkoitan sosiaalisella toimintakyvyllä nuoren kykyä suunnistaa elämässään eteenpäin asettamia tavoitteitaan kohti sekä nuoren sosiaalisen verkoston merkitystä näiden tavoitteiden edistämisessä. Kuten Kannasoja (2013), näen, että sosiaalisen toimintakykyyn vaikuttavaa olennaisesti toimintaympäristö, jossa nuori aikuinen elää. Lähestymiseni sosiaalisen toimintakyvyn käsitteeseen on sosiologinen – sosiaalinen toimintakyky rakentuu vuorovaikutuksessa yhteiskunnan, lähiympäristön ja nuoren aikuisen sosiaalisten verkostojen vuorovaikutuksessa.

4 TUTKIELMAN MENETELMÄLLISET LÄHTÖKOHDAT

Pro graduni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Pro gradussani selvitän, miltä lastensuojelun sijaishuollon laitoshoidosta itsenäistyvien nuorten aikuisten sosiaalinen toimintakyky näyttäytyy jälkihuollossa. Lisäksi tuon esiin pro gradussani miten laitostuminen ilmenee jälkihuollon kontekstissa ja miten jälkihuollossa työskentelevät sosiaalityöntekijät ja asiakkaat määrittelevät laitostumista ilmiönä. Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Mitä laitostumisella tarkoitetaan lastensuojelun jälkihuollon kontekstissa?
- 2) Miten sijaishuollon laitoshoidon ja mahdollinen laitostuminen vaikuttavat itsenäistyvän nuoren aikuisen sosiaaliseen toimintakykyyn jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden ja jälkihuollossa olevien nuorten aikuisten näkökulmasta?

4.1 Tutkielman lähestymistapana kriittinen realismi

Tutkielmani teoreettisena viitekehysenä toimii kriittinen realismi, jonka mukaan myös havaintojen ulkopuolella olevaa maailmaa voidaan tutkia ja tehdä näkyväksi. Kriittinen realismi on yksi tieteellisen realismin paradigmoista, jotka puolustavat maailman olemassaoloa riippumatta ihmismielestä. Roy Bhaskar on toiminut alkuunpanijana kriittiselle realismille Pekkarisen & Tapola-Haapalan (2009) mukaan. Mt. (2009) mukaan Bhaskar nimitti kriittisen realismin alun alkujaan transsendentiaaliseksi realismiksi, kunnes myöhemmin teoreetikot nimesivät suuntauksen kriittiseksi realismiksi puolustamaan metafyyssisen realismin muotoa. Metafyyssisessä realismissa empiirisestä havainnoista riippumattomien ilmiöiden olemassaolo tunnustetaan ja

tiede katsotaan mahdollisuudeksi paljastaa näiden ilmiöiden todellinen olemus. (Mt. 2009, 184–186.)

Kriittinen realismi tarjoaa sosiaalityölle kokonaisvaltaisen filosofian todellisuudesta, tiedosta ja tietämisestä. Kriittisen realismin mukaan todellisuudesta voidaan tehdä erilaisia tulkintoja, mutta näitä tulkintoja ei tule pitää yhdenvertaisina – jokin tieteellinen teoria vastaa todellisuutta toista paremmin. Kriittiseen realismiin sisältyvä käsitys emansipaatiosta on sosiaalityön kannalta erityisen mielenkiintoinen. Kyseinen ulottuvuus kannustaa tarkastelemaan sosiaalityötä yhteiskunnallisia eriarvoisuuksia vastaan taistelevana toimintana, joka ei ole vapaa arvo- ja moraalikysymyksistä. Kriittinen realismi korostaa sosiaalisten rakenteiden vaikutusta ihmisten elämään ja tarjoaakin näin vastapuhetta yksilöä vastuuttavalle näkökulmalle. Vaikka kriittinen realismi korostaa sosiaalisia rakenteita ja niiden vaikutusta yksilöiden elämässä, se huomioi myös toimijoiden mahdollisuudet murtaa, rakentaa ja uudistaa sosiaalisia rakenteita. Tällä tarkoitetaan emansipaatiota. (Mt. 2009, 184, 186.)

Tutkielmani lähestymistapa kiinnittyykin niin sanotusti realismiin ja sosiaalisen konstruktionismin välimaastoon. Sosiaalityössä työskennellään erilaisten sosiaalisten ongelmien kanssa. Kriittisessä realismissa sosiaaliset ongelmat ovat todellisia ilmiöitä – eivätkä vain sosiaalisesti rakentuneita konstruktioita – joista on pyrittävä hankkimaan erilaisia tulkintamahdollisuuksia koskevan tiedon lisäksi myös muuta tietoa. Tämä mahdollistaa ongelmien ehkäisemisen ja poistamisen. Kriittinen realismi ei kiellä erilaisten tulkintojen olemassaoloa. Se sen sijaan korostaa kyseisten ristiriitojen mahdollisuutta – mikä antaa tilaa kriittisen realismin emansipatoriselle ulottuvuudelle, joka kiinnittyy konstruktionistiseen ajatteluun. Voidaankin siis esimerkiksi ajatella, miten erilaiset tulkinnat vaikuttavat todellisuuteen. (Mt. 2009, 191–192.)

Kriittisen realismin mukaan sosiaaliset rakenteet joko estävät tai mahdollistavat yksilön toimintaa, mutta myös yksilö toimijuudellaan uusintaa tai muuttaa olemassa olevia rakenteita. Keskeisintä on, että kriittisen realismin tarkoitus on auttaa tunnistamaan elämäämme vaikuttavia sosiaalisia rakenteita (Mt. 2009, 200). Lisäksi on tärkeää pystyä vangitsemaan ilmiön keskeinen luonne ja selvittämään, miten ilmiö on saanut alkunsa, mikä sitä ylläpitää ja miten siihen pystytään vaikuttamaan. Kriittinen realismi nostaa myös esiin kysymyksen miksi – muttei syy-seuraus-suhteiden etsimisen kaavassa, vaan suhteessa siihen, mitkä mekanismit aikaansaavat tai estävät muutosta. Tämän takia tärkeää on ottaa huomioon ilmiöön liittyvä sosiaalinen konteksti, eli rakenteet, toimijat, mekanismit sekä tila- ja aikasidonaisuus. (Mt. 2009, 193–194.)

Pro gradu -tutkielmassani hahmotan laitostumista ilmiönä ja sitä, miten se vaikuttaa jälkihuollossa olevien nuorten aikuisten elämään sekä tuon esiin erilaisia rakenteita, jotka pitävät kyseistä ilmiötä yllä.

4.2 Aineiston hankinta ja aineistonkeruu

Tutkielmani kohderyhmänä minulla oli erään hyvinvointialueen jälkihuollon tiimi, johon kuului 7 sosiaalityöntekijää, 4 sosiaaliohjaajaa ja yksi jälkihuoltotyöntekijä. Heidän lisäksi kohderyhmääni kuuluivat myös jälkihuollon asiakkaat, jotka olivat täysi-ikäisiä nuoria aikuisia. Haastattelin tutkielmani aiheeseen liittyen kolmea jälkihuollon sosiaalityöntekijää ja kolmea jälkihuollossa olevaa nuorta aikuista. Tutkimukseen osallistuneet nuoret aikuiset saivat palkinnoksi osallistumisesta 20 euron lahjakortit S-ryhmään. Haastattelut toteutuivat yksilöhaastatteluina kasvotusten lukuun ottamatta yhtä haastattelua sosiaalityöntekijän kanssa, mikä toteutui aikatauluun liittyvistä seikoista TEAMS:sin välityksellä.

Jälkihuollon sosiaalityöntekijöistä kaikki olivat laillistettuja sosiaalityöntekijöitä, ja he olivat työskennelleet jälkihuollossa yhdestä vuodesta neljään vuoteen. Työkokeemusta sosiaalityöntekijän työtehtävistä oli kaikilla 8–15 vuotta. Kaksi sosiaalityöntekijää oli myös työskennelleet sosionomeina ennen sosiaalityöntekijän opintojen aloittamista. Heillä oli työkokemusta sosiaalialalta jo ennen sosiaalityöntekijänä toimimista.

Haastatteluun osallistuneet nuoret aikuiset olivat iältään 19–20-vuotiaita. Heillä kaikilla oli erilainen sijoitushistoria ja -polku. Haastatteluun osallistuneista nuorista aikuisista ensimmäinen asui aluksi muutaman kuukauden lastensuojelulaitoksessa, josta siirtyi sijaisperheeseen, jossa asui viisi vuotta. Sijaisperheestä nuori aikuinen siirtyi asumaan toiselle vanhemmistaan vuoden ajaksi, jonka jälkeen nuori aikuinen sijoitettiin lähes vuodeksi alaikäisille tarkoitettuun päihdekuntoutuslaitokseen. Hän itsenäistyi päihdekuntoutuslaitoksesta asumaan omilleen omaan asuntoon 18-vuotiaana. Toinen haastatteluun osallistuneista nuorista aikuisista oli asunut aluksi isovanhemmallaan, jonka jälkeen oli siirtynyt sijaisperheeseen, jossa asui kolme vuotta. Sijaisperheestä nuori aikuinen siirtyi asumaan hetkeksi toiselle vanhemmistaan, josta hän siirtyi lastensuojelulaitokseen, jossa asui neljä vuotta. Nuori aikuinen asui vuoden ajan lastensuojelulaitoksen itsenäistymisasunnossa, josta muutti 18-vuotiaana omilleen omaan asuntoon. Kolmas haastatteluun osallistuneista nuorista aikuisista asui vuoden lastensuojelulaitoksessa ja kuusi vuotta ammatillisessa perhekodissa. Nuori aikuinen asui ammatillisessa perhekodissa jälkihuollon sijoituksessa noin vuoden ajan ja itsenäistyi omilleen omaan asuntoon 19-vuotiaana.

Haastattelun avulla tutkija pyrkii saamaan selville haastateltavilta tutkimuksen aihepiiriin kuuluvat asiat (Eskola ym. 2018, 24). Keräsin aineiston teemahaastattelun voimin. Teemahaastattelu sijoittuu täysin strukturoidun ja strukturoimattoman haastattelun välimaastoon (Saaranen-Kauppinen & Puusniikka 2006; Mt. 2018, 24). En siis edennyt aineistoni hankinnassa tarkkojen ja yksityiskohtaisten, valmiiksi muotoiltujen kysymysten kautta, vaan väljemmin ennalta suunnitelluin teemoin. (Mt. 2006.)

Aihepiirit ja teemat on ennalta määrättyjä teemahaastattelussa, mutta niitä ei esitetä haastateltaville strukturoidun haastattelun tapaisesti. Strukturoidussa haastattelussa haastattelukysymykset ja -vastausvaihtoehdot esitetään samalla tavalla tarkasti tiettyssä järjestyksessä haastateltaville. Teemahaastattelussa sen sijaan haastattelijalla on ennalta valitut teemat – ja mahdollisesti myös valmiiksi valittuja kysymyksiä – joiden ympärillä haastattelua käydään, mutta näiden järjestys ja laajuus voi vaihdella haastattelusta toiseen. (Eskola ym. 2018, 25–26.) Teemahaastattelun voimin annoin jälkihuollon ammattilaisille ja jälkihuollossa oleville nuorille aikuisille mahdollisuuden tuoda vapaasti esiin ajatuksia, kokemuksia ja näkemyksiä tutkimusaiheestani.

Jaottelin haastattelukysymykseni kahteen eri teemaan. Ensimmäinen teema koski sitä, miten laitostumista määritellään ja miten se näyttäytyy jälkihuollon kontekstissa sosiaalityöntekijän ja nuoren aikuisen näkökulmasta. Lisäksi tämä teema käsitteli myös sitä, miten lastensuojelun laitoshoidon nähdään vaikuttavan nuoren aikuisen sosiaaliseen toimintakykyyn sekä tekijöitä, jotka ovat nuoren aikuisen ja sosiaalityöntekijän mielestä yhteydessä mahdolliseen laitostumiseen. Tähän teemaan liittyvät haastattelukysymykset pitivät sisällään kysymyksiä myös siitä, miten laitostumisen nähdään ilmenevän jälkihuollossa olevan nuoren aikuisen arjessa ja jälkihuoltotyöskentelyssä sekä miten se vaikuttaa hänen itsenäiseen pärjäämiseensä. Toinen teema käsitteli tekijöitä, joilla voidaan vaikuttaa mahdolliseen laitostumiseen ja tukea kaikista parhaiten nuoren aikuisen itsenäistymistä sijais- ja jälkihuollon kontekstissa. Tässä teemassa oli haastattelukysymyksiä liittyen siihen, miten jälki- tai sijaishuollossa voidaan vaikuttaa laitostumiseen.

4.3 Tutkielman analyysimenetelmä

Toteutin tutkielman sekä aineistolähtöistä että teoriaohjaavaa sisällönanalyysia hyödyntäen. Teorialähtöisen ja aineistolähtöisen sisällönanalyysin ero on se, että teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa käsitteet ilmiöstä analyysin toteuttamisessa ovat jo valmiina. Aineistolähtöisessä analyysissa sen sijaan analyysi etenee täysin aineiston ehdoilla. Sisällönanalyysi on yksi laadullisen tutkimuksen perinteisistä menetelmistä, jonka avulla voidaan analysoida erilaisia aineistoja systemaattisesti. Aineistona voi toimia lähes mikä tahansa kirjalliseen muotoon muutettavaksi oleva materiaali. Tutkittavasta ilmiöstä saadaan sisällönanalyysia hyödyntäen yleinen ja selkeä kuvaus etsimällä analysoitavasta aineistosta merkityksiä. (Tuomi & Sarajarvi 2006, 93, 105, 116.)

Aineiston analyysivaihe lähti liikkeelle siitä, että litteroin haastattelut kirjalliseen muotoon. Tämän jälkeen kävin litteroinnit lävitse ja jaoin aineiston tutkimuskysymykseni perusteella kahteen eri teemaan: laitostumiseen ja nuorten aikuisten sosiaaliseen

toimintakykyyn itsenäistyessä. Käytin laitostumisen ilmiötä hahmottaessani aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Pyrin löytämään ilmiötä kuvaavia yhteneväisyyksiä haastatteluun osallistuneiden perusteella, joista lopulta kokosin ilmiötä kuvaavat pääteemat. Sen sijaan hahmottaessani itsenäistyvien nuorten aikuisten sosiaalista toimintakykyä, aineiston analyysia ohjasi valmiiksi sosiaalisen toimintakyvyn käsite ja sitä mittaavat tekijät, jotka lopulta jaoin kolmeen eri pääteemaan.

4.4 Tutkielman aineistonhallinta

Tutkielmaan liittyvät haastattelut tallensin erillistä sanelulaitetta hyödyntäen. Haastattelut säilyvät anonymoineina, eikä pro gradussani tuoda esiin heidän nimiänsä, henkilötietoja tai mitään tunnistetietoja missään tutkimuksen vaiheessa. Tutkielmassa kerättiin ainoastaan tietoa, joka on tutkimuskysymysten kannalta merkityksellistä. Haastatteluaineisto on tarkoitettu käytettäväksi ainoastaan tähän tutkielmaan, eikä sitä anneta eteenpäin käytettäväksi. Jälkihuoltoon oikeutetuilla nuorilla aikuisilla oli mahdollisuus ottaa yhteyttä haastattelun jälkeen omaan sosiaalityöntekijään, mikäli haastattelun aikana esiin nousi haastavia ja nuorta aikuista haastattelun jälkeen mietittäviä aiheita. Näin varmistettiin, että nuori aikuinen sai tarvittaessa tukea haastattelun jälkeen.

Haastateltavat anonymisoitiin numeroin haastatteluiden jälkeen ja haastattelut litteroitiin kirjalliseen muotoon. Litterointivaiheessa aineisto pseudonymisoitiin ja tutkittavien henkilöllisyys on ainoastaan allekirjoittaneen tiedossa. Litteroinnin jälkeen haastattelun äänitteet hävitettiin heti. Litterointeja säilytettiin salasanan takana Jyväskylän yliopiston U-asemalla.

4.5 Tutkielman eettisyys

Jyväskylän yliopisto on sitoutunut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) hyvän tieteellisen käytännön periaatteisiin. Hyvän tieteellisen käytännön periaatteet perustuvat luotettavuuteen, rehellisyyteen, arvostukseen ja vastuunkantoon. Näiden periaatteiden on tarkoitus edistää hyvää tieteellistä käytäntöä. Hyvän tieteellisen käytännön periaatteet rakentuvat menettelytavoista, joilla pidetään huolta hyvän tieteellisen käytännön toteutumisesta tieteellisen toimintaprosessin ajan. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023.)

Hyvistä tieteellisistä menettelytavoista tutkielmassani korostuu erityisesti tieteellisen työn tekeminen, eettisyys ja ennakointi sekä tutkimusaineistojen käsittely ja

hallinta. Tieteellinen työ tulee suunnitella, toteuttaa ja dokumentoida huolellisesti ja mahdollisimman avoimesti. Työ tulee toteuttaa eettisesti huomioiden tarvittavat luvat, suostumukset ja eettinen ennakoarviointi. Työ tulee myös tehdä tieteenalan sääntöjen ja ohjeistusten mukaisesti ja hyvän tieteellisen käytännön ohjeita noudattaen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023.) Tärkeää on myös varmistaa, ettei työn toteuttaminen vaaranna tutkittavien terveyttä ja turvallisuutta.

Maisteritutkielmaani varten ohjaajani ja Jyväskylän yliopiston apulaisprofessori Johanna Kiili otti kantaa tutkielmani eettisyydestä laatimalla siitä eettisen ennakoarvioinnin tutkimuslupahakemukseni liitteeksi. Luvan tutkimukseen hain hyvinvointialueelta, jossa tutkimus toteutettiin. Nuorten aikuisten tarve tukeen varmistettiin siten, että heillä oli mahdollisuus ottaa yhteyttä haastattelun jälkeen omaan sosiaalityöntekijään, mikäli haastattelun aikana tai sen jälkeen nousi heille esiin haastavia aiheita. Ennen haastatteluiden järjestämistä lähetin hyvinvointialueen jälkihuollon sosiaalityöntekijöille tiedotteen tutkimuksesta ja kutsun haastatteluun osallistumisesta. Nuorten aikuisten ja jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden kanssa käytiin ennen haastattelun toteuttamista lävitse tietosuojalomake ja suostumuslomake, joka tämän jälkeen allekirjoitettiin. Suostumuslomakkeita oli kaksi kappaletta: yksi allekirjoitettu kappale jäi haastatteluun osallistuneelle ja yksi tutkimuksen toteuttajalle ja rekisterinpitäjälle, eli allekirjoittaneelle. Tiedote tutkimukseen osallistuville, kutsu haastatteluun osallistumisesta, tietosuojalomake ja suostumuslomake löytyvät tutkimuksen lopussa liitteinä.

Tutkimusaineistoa tulee käsitellä ja säilyttää vastuullisesti ottaen huomioon aineistojen omistus- ja käyttöoikeus, tietosuojalainsäädäntö, salassapito sekä luottamuksellisuuden ja vaitioloon liittyvät velvoitteet. Aineistonhallinta on otettu huomioon aiemmassa luvussa kuvaamalla tavalla, joka noudattaa hyvän tieteellisen käytännön periaatteita.

5 LAITOSTUMISEN ILMENEMINEN JÄLKIHUOLLON KONTEKSTISSA

Laitostuminen ilmiönä tunnistettiin lastensuojelun jälkihuollon kontekstissa. Tutkielmaan osallistuneista nuorista aikuisista kaikki tunnistivat laitostumisen ilmiönä ja yksi tunnisti laitostumisen piirteitä myös itsessään itsenäistyessään omilleen ammatillisesta perhekodista. Jälkihuollossa työskentelevistä sosiaalityöntekijöistä kaikki paitsi yksi sosiaalityöntekijä ei tunnistanut laitostumisen ilmiötä omassa työkuvasaan. Hän kuitenkin kuvasi laitostumisen ilmiöön vaikuttavan lastensuojelulaitoksen rakenteen ja kontrollin katoamisen vaikutusta jälkihuollossa olevien nuorten aikuisten haasteissa itsenäistymisessä. Seuraavaksi käyn lävitse sosiaalityöntekijöiden ja nuorten kuvauksia siitä, miten laitostuminen ilmenee jälkihuollon kontekstissa.

5.1 Jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden laitostumisen määritelmää kuvaavat teemat

Sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa laitostumisesta painottuivat sosiaalistumisen ja ulkoajohtuvuuden sekä turvattomuuden teemat. Heidän mukaansa laitostuminen ilmenee jälkihuollossa siten, että nuori aikuinen "passivoituu" ja "lamaantuu" ulkopuolisen struktuurin eli lastensuojelulaitoksen arjen hävitessä. Struktuurin häviämisen seurauksena, nuori aikuinen kokee yksinäisyyttä ja turvattomuutta, mikä lamaanuttaa hänet ja estää häntä hyödyntämästä taitoja, joita hänellä on. Tämän seurauksena nuoren aikuisen on hankala hoitaa arkeen kuuluvia perusasioita itsenäisesti ilman toiminnanohjausta. Laitostumisen seurauksena nuoren aikuisen on myös hankala tehdä itse päätöksiä ja hän ohjaa päätöksentekoa sekä asioidensa hoitamista jälkihuollon sosiaalityöntekijän tai ammatillisen tukihenkilön vastuulle.

5.1.1 Sosiaalistuminen ja ulkoaohjautuvuus

Sosiaalityöntekijät kuvasivat laitostumista sosiaalistumisella ja ulkoaohjautuvuudella. Sosiaalistumisen prosessissa yksilö vastaanottaa ja omaksuu joukon sääntöjä, jotka ohjaavat hänen toimintaansa ja hyväksytyksi tulemista. Säännöt muodostuvat tietyn yhteiskunnan tai sen rakenneosan sosiaalisesta järjestyksestä. Käytännössä sosiaalistumisessa yksilö mukaantuu tietyn sosiaalisen tilan – tässä tapauksessa lastensuojelulaitoksen – käytäntöihin, sääntöihin ja normeihin. (Trufanov 2018, 2.) Sosiaalistuminen näkyi siten, että lastensuojelulaitoksen struktuurit vaikuttivat nuorten aikuisten toimintaan. Nuoren itsenäistyessä omilleen ja lastensuojelulaitoksen arjen struktuurin kadotessa nuori aikuinen passivoituu ja lamaantuu. Sosiaalityöntekijät määrittelivätkin laitostumista kokonaisvaltaisena passivoitumisena ja ”lamaantumisenä”. Passivoituminen ja lamaantuminen näyttäytyvät jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden mukaan niin, että nuori aikuinen eristäytyy omaan kotiinsa eikä saa itsenäisesti hoidettua itsenäistymiseen liittyviä asioita.

”Ne on ihan peukalo keskellä kämmentä siellä et ei saada aikaa, ku ei oo sellasta sanottajaa et puhelimet pois, koneet kii ja mee nukkumaa ja herää aamulla. Et se struktuuri hävii ihan siitä. Et puuttuu se palanen siihen mikä jotenki sua niiku pistää liikkeelle, et se jotenki puuttuu. Se joku rytmitys tai rytmittäjä siitä arjesta.” HS2

Sosiaalistuminen ilmeni myös nuorten aikuisten vastuun ulkoistamisessa muualle. Nuoret aikuiset olivat oppineet toimimaan tietyllä tavalla ollessaan sijaishuollon laitoshoidossa ja jatkoivat toimintaa myös itsenäistyessään jälkihuollon kontekstissa. Tämä ilmeni sosiaalityöntekijöiden mukaan siten, että nuoret aikuiset olettavat, että asiat tehdään heidän puolestaan eivätkä he ota vastuuta itsestään, omista asioistaan tai teoistaan. Vastuuttomuus ja vastuun ulkoistaminen johtavat siihen, että nuori aikuinen olettaa jonkun muun hoitavan hänen asioitaan hänen puolestaan. Laitostumisessa ihminen usein tottuu siihen, että käytännössä tapahtuvat päätökset ja työt tehdään hänen puolestaan (Lampinen 2007, 193). Vastuun ulkoistaminen on toisaalta yhteydessä myös siihen, että nuorten aikuisten on hankala erottaa jälkihuollon ja sijaishuollon eroa. Sijaishuollossa sosiaalityöntekijä hoitaa lakiin perustuen alaikäisten nuorten asioita, ja lastensuojelulaitoksen ohjaajat hoitavat myös paljon nuorten asioita heidän puolestaan. Jälkihuollossa ei kuitenkaan hoideta nuorten aikuisten asioita heidän puolestaan, vaan asioiden hoitaminen tehdään yhdessä, jotta nuori aikuinen saa vahvistusta itsetunnolleen ja omalle osaamiselleen. Osa nuorista aikuisista joutuu

opettelemaan ”toimijan” -roolin jälkihuoltoon siirtyessään, koska asiat eivät toteudu samalla tavalla kuin alaikäisenä, jolloin asioita on tehty heidän puolestaan.

”Aina oletetaan, että joku tekee sun puolesta tai et asiat hoituu nii et asiat hoituu ja et sul on vaa ihmeellisesti ruokaa ja on koti ja kaikki sujuu hyvin.” HS1

”Et jotenki jatketaan sellasena et kaikkivoaltias sossu hoitaa ja et mä tuun tässä sivoussa ku vähän tällä lailla. Et puolesta pitäis hoitaa.” HS2

Ulkoajohtuvuus ilmeni nuorten aikuisten hankaluudessa tehdä itsenäisiä päätöksiä. Sosiaalityöntekijät liittivät laitostumiseen nuorten aikuisten päätöksenteon vaikeutumisen – nuorten aikuisten on lähes mahdotonta tehdä itsenäisiä päätöksiä arkisista asioista. Itsenäinen päätöksenteko on määritelty yhdeksi aikuisuuteen siirtymisen kriteeriksi (Nurmi ym. 2015, 178). Nuoret aikuiset tarvitsevat aikuisen kertomaan heille, mitä he ovat mieltä ja mitä heidän tulisi tehdä. Heidän on hankala tehdä itsenäisesti päätöksiä, koska he ovat oppineet, että joku muu kertoo, sanelee ja ohjaa kuinka heidän tulee toimia. Päätöksenteko tavallisissa asioissa onkin usein laitostumisessa ihmiselle hankalaa (Lampinen 2007, 192–193).

”Mul oli yks sellanen laitoksessa oleva nuori, jonka mä aattelen et on täysin laitostunut. --- Et hän ei oo oppinu tekemään mitään omia päätöksiä minkään suhteen. Hän ahdistuu, ku hänelt kysyy mitä hän tahtoo syödä. Et tämmöi päätös ahdistaa. Nii sit ku hän on viel siirtyny laitoksee nii se ei kyl tukenut sitä kuiteskaa. Et se kyky tehdä niitä yksinkertaisia päätöksiä on aivan nolla.” HS1

”Ja sit moni on et mä en osaa sanoo tähän mielipidettäni. Et ne hakee hirveesti tukee et sano sä et mitä pitäis päättää.” HS2

Lastensuojelulaitoksen arjen struktuuri kadotessa nuoren aikuisen on hankala itse ohjata toimintaansa ilman ulkopuolisen aikuisen sanoitusta ja ohjausta. Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuoret aikuiset eivät kykene toimimaan ilman jatkuvaa toiminnanohjausta tai viikkoaikatauluja. Jotta nuori aikuinen pystyisi toimimaan kotonaan ja arkisten asioiden hoitamisessa, hän tarvitsee arkeensa ulkopuolisen rytmittäjän ja tietynlaisen rakenteen. Usein arjen rytmittäjänä toimii ammatillinen tukihenkilö, joka tekee nuoren aikuisen kanssa esimerkiksi viikkoaikataulua asioista, joita nuoren aikuisen tulisi tehdä, tarjoaa toiminnanohjausta arkisten askareiden tekoon ja jopa joissain tapauksissa tekee nuoren aikuisen puolesta näitä asioita – mikä ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista tai nuoren aikuisen itsenäistymistä ja omatoimisuutta tukevaa. Tämä voi pahimmassa tapauksessa tukea laitostumisen jatkumista myös itsenäistymisessä.

Puolesta tekeminen nähdään yhtenä syynä laitostumisen syntyyn ja kehitykseen jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa. Puolesta tekeminen tuottaa

autonomian puutetta ja lisää riippuvuutta toisista ihmisistä (Turtiainen 2011, 146; Juvonen 2015, 35). Näin ollen, laitostuminen käsitetään osittain ympäristöstä opituksi ilmiöksi. Nuori aikuinen elää ympäristössä, missä lain mukaan on vastuu hoitaa nuoren aikuisen asioita hänen etunsa mukaisesti, ja jossa tuki on erittäin tiivistä. Kontrastina tiukasti ohjelmoituun laitospelämään itsenäistymisessä tuleekin totaalinen yksin jääminen (Jahnukainen 2004b, 46).

Ympäristön toimintaedellytyksistä syntyvä laitostuminen paikannettiin sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa pääasiassa rakenteisiin, jotka ohjaavat lastensuojelulaitoksen toimintaa ja resursseihin, jotka säätelevät sitä, miten toimintaa lastensuojelulaitoksissa toteutetaan. Lasten turvallisuuden puolesta lastensuojelulaitoksissa on oltava tietyt säännöt, jonka takia lastensuojelulaitoksissa ei voida jättää tekemättä tiettyjä asioita – mikä opettaa lapset ja nuoret siihen, että joku muu kuin hän itse hoitaa asiat kuntoon viimesijassa. Tilanteissa, joissa lastensuojelulaitoksessa ei ole riittävästi henkilökuntaa, tietyt itsenäistymistä tukevien asioiden tekeminen puolesta on työn hetkessä tehokkaampaa kuin, että asia käytäisiin lapsen tai nuoren kanssa kasvatuksellisesti yhdessä lävitse. Sosiaalityöntekijöiden mukaan jälkihuollossa olevilla nuorilla aikuisilla ei välttämättä edes ole tietoa siitä, miten normaali perhe toimii – eikä heille näin ole syntynyt mallia siitä, miten elää omassa kodissa. Nuoret aikuiset hakevatkin usein tätä ”normaaliuden” -mallia muilta kohtaamiltaan aikuisilta, esimerkiksi lastensuojelulaitoksen työntekijöistä (Reinikainen 2009, 129).

”Jos sä oot vastuussa tietystä lapsesta tai nuoresta nii ethän sä voi antaa sen mennä tietyn pitkälle et en suostu käymää suihkus tai vaihtaa vaatteit tai en suostu tehä x asiaa nii sit koska pitää pitää huolta nii on väkisin tehtävä tiettyjä asioita mikä sit ehkä opettaa siihen... Ja viimesijassa jos joku jää tekemättä nii joku tekee puolesta.” HS1

”Osalla ei välttämättä oo kokemusta sellasesta yksin olemisesta tai et miten perhe toimii ja miten asutaan yksin nii sä oot ensimmäistä kertaa sen asian eessä. Ja vaikka sitä käydään läpi niin sit vaikka nuori ois lukenu jostai ohjeistuksesta siitä nii ei oo sellasta mallia siihe omaan kotiin et miten elää.” HS2

5.1.2 Turvattomuus ja sosiaalinen toimintakyky

Sosiaalityöntekijät liittivät myös itsenäistyvien nuorten turvattomuuden ja yksinäisyyden tunteiden kokemukset eniten sosiaalista toimintakykyä syöväksi laitostumisen elementtinä. Nuoren aikuisen tunne turvallisuudesta onkin merkittävä ennustustekijä sille, kuinka hän pärjää itsenäisesti sijaishuollon päätyttyä (Cashmore & Paxman 2006). Turvallisuus on yksi elämän perustarve, mikä osoittaa jatkuvuutta – turvattomuus sen sijaan merkitsee uhkaa, pelkoa ja ahdistusta jatkuvuudelle (Vornanen 2000, 2). Turvattomuus ja vaikeus olla yksin ilman muiden ihmisten läsnäoloa ja ohjausta tekee sen, että nuori aikuinen ”passivoituu” ja ”lamaantuu” eikä hän saa omia asioitaan

hoidettua itsenäisesti. Tällöin nuori aikuinen kokee, ettei pärjää itsenäisesti ja kokee olonsa turvattomaksi. Monet myös saattavat kokea olonsa hylätyksi. Tällöin laitostuminen ilmenee niin, että nuoren aikuisen on hankala mennä kouluun ja saada opintoja eteenpäin sekä arjen askareiden hoitaminen, kuten pyykinpesu, tiskaus, siivoaminen ja kaupassa käyminen on vaikeaa.

”Hän kokee, ettei hän pärjää aidosti ja on se pohjaton turvattomuus... Hänellä varmaan on se pointti et hän haluis et joku nipottais ja ois siinä tukena kokoajan ku on tottunu siihen et semmonen on kokoajan ollu ja nyt ku ei oo ja joutuu olee ihan yksin nii onhan se.” HS1

Ylipäättään laitostumisessa nuorella aikuisella on sosiaalityöntekijöiden mukaan hankaluuksia myös oppia muun muassa erinäisten perusasioiden hoitaminen, ja he tarvitsevat hyvin pitkään itsenäistymisen jälkeenkin tukea näiden asioiden hoitamiseen. Sosiaalityöntekijöiden mukaan myös muilla 18-vuotta täyttäneillä nuorilla aikuisilla on vaikeuksia itsenäistymisen taidoissa, mutta erona on se, että näillä nuorilla aikuisilla on erilainen asenne ja suhtautuminen itsenäistymiseen vaadittavien perusasioiden hoitoon ja jälkihuoltoon. Yksi sosiaalityöntekijöistä kuvaakin asennetta sanoin: *”Ei vittu jaksa ei vittu kiinnostasta et ihan sama, älä tuu nipottaa et kukaa ei tuu sanoo mulle mitä mä teen.”* Tämä kuvastaa sitä, että lastensuojelulaitoksen rajat eivät enää ulotu heihin ja he voivat tehdä asiat juuri niin kuin tahtovat.

Pääsääntöisesti nuoria aikuisia, joiden arjessa ilmenee laitostumista, pyritään jälkihuollossa tukemaan ammatillisen tukihenkilötoiminnan voimin. Auttamistyössä työskentelevillä ammattilaisilla – joita myös jälkihuollossa työskentelevät sosiaalityöntekijät ovat – on keinoja ja valtaa ulottua syvälle avusta riippuvaisten ihmisten elämään ja koskettaa heidän käsitystään omasta arvostaan (Juvonen 2015, 48). Joitain nuoria aikuisia asuu myös yhteisöllisessä asumisessa ja ympärivuorokautisessa palveluasumisessa. Näillä nuorilla aikuisilla on laitostumisen lisäksi myös muita haasteita arjessa, kuten mielenterveysongelmia tai kehitysvamma -diagnoosi, jonka takia he tarvitsevat tiiviimpää tukea arkeen. Näiden nuorten aikuisen on sosiaalityöntekijöiden mukaan hankala itsenäistyä omilleen.

5.2 Jälkihuollossa olevien nuorten aikuisten laitostumisen määrittelyä kuvaavat teemat

Nuorten aikuisten kokemukset laitostumisesta seuraavat jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä laitostumisesta jälkihuollon kontekstissa. Nuorten aikuisten kertomuksissa laitostumisesta korostuivat sosiaalistumisen, työntekijöiden oikeuksien ja

velvollisuuksien ja turvattomuuden teemat. Myös nuoret aikuiset olivat sitä mieltä, että laitostumiseen liittyy passivoituminen sekä kyvyttömyys pärjätä yksin ilman aikuisia ja asua itsenäisesti. Vaikeuteen olla yksin vaikuttaa se, että nuorten elämästä tipahtaa kerta rysäyksellä paljon itselle tärkeitä lastensuojelulaitoksen ohjaajia pois. Päättävävallan puuttuminen ja rutiinien poisjääminen itsenäistyessä nähtiin myös yhdeksi syyksi laitostumisen ilmenemiselle. Toisaalta myös itsenäistymisestä seuraavan vapauden koettiin aiheuttavan ”lamautumista” ja ”passivoitumista”, joka johti välttämättömien velvollisuuksien ja arkea tukevien toimintojen laiminlyömiseen.

Nuoret aikuiset myös nimesivät laitostumiseen vaikuttavia rakenteellisia tekijöitä, kuten jälkihuollon sosiaalityöntekijät. Näitä rakenteellisia tekijöitä yksi nuorista aikuisista paikansi laitoksissa työskentelevien ohjaajien tiukkoihin ja rajattuihin toimintamahdollisuuksiin, mikä passivoi laitoksessa asuvia nuoria, kun heitä ei voi velvoittaa osallistumaan itsenäistymistä tukevien käytäntöjen tekoon – kuten yleiseen päiväohjelmaan, ruoanlaittoon tai siivoamiseen. Tämän takia tiettyjen nuorten puolesta tehtiin paljon asioita, mikä lisäsi passivoitumista ja opetti nuoren myös siihen, että asiat hoidetaan viimesijassa jollain keinoin hänen puolestaan.

Erona laitostumisen määrittelyn erossa nuorten aikuisten ja sosiaalityöntekijöiden välillä on se, että nuoret aikuiset eivät sisällytä laitostumisen määritelmään vaikeutta päättää asioista. Nuorten aikuisten kertomuksista sen sijaan on enemmän tulokittavissa se, että laitostuneet nuoret aikuiset tekevät päätöksiä tilanteensa suhteen. Päihdekuntoutuslaitoksessa olleen nuoren aikuisen kuvaus laitostuneesta nuoresta antaa kuvan, että nuori aikuinen on tietoisesti itse päättänyt olla osallistumatta päihdekuntoutuslaitoksen yhteisöön ja siihen liittyvien itsenäistymistä tukevien tehtävien tekoon. Ammatillisesta perhekodista itsenäistynyt nuori aikuinen, joka tunnisti omassa itsenäistymisessään laitostumista kuvaavia tekijöitä – teki myös tietoisesti päätöksen siitä, että haluaa nauttia vain itsenäistymisestä seuraavista vapauksista ja oikeuksista omassa elämässään – esimerkiksi syödä vain niitä ruokia, joista itse tykkää ja käyden nukkumaan silloin, kun itse tahtoi. Usein juuri laitoksesta päässyt ihminen onkin erityisen herkkä normaalin arjen vapauksille ja huveille, joita normaalissa arjessa elävät ihmiset eivät pidä juuri minään (Goffman 1997, 56).

5.2.1 Sosiaalistuminen

Kaikki haastatteluun osallistuneista nuorista aikuisista tunnistivat laitostumisen ilmiönä ja tunnistivat muita nuoria, joille näin on käynyt sijaishuollon laitoshoidon aikana. Yhtenä laitostumista kuvaavana teemana oli nuorten aikuisten kertomuksissa sosiaalistuminen. Sosiaalistuminen ilmeni myös nuorten aikuisten kertomuksissa kyvyttömyytenä olla yksin ja passivoitumisena. Passivoituminen ilmeni niin, ettei nuori aikuinen kykene tai jaksaa hoitaa itsenäistymiseen liittyviä perusasioita.

"Laitostuminen nii kyl tos niiku muutama nuori, jotka siel asu niiku olin sen yhenki kaa tekemisis ku se oli muuttanu. Se muutti siis puol vuotta mun jälkee. Nii tota ku se oli vähän semmonen et ku jotai piti tehdä ku oli se päiväohjelma nii emmä jaksa nousta ja se vaa jäi kattoo jotai Netflixii sänkyä ja emmä jaksa tehdä ruokaa. Et sä tarviit apuu siihen et joku tulee sanoo sulle et nyt nouse ylös sängystä ja et se on jo aika huono lähtökohta. --- Et tota kai senki tilannetta voi toisaalt sanoo laitostumiseks ku sil se jäi päälle et ei tehny mitää eikä kiinnostanu niiku tai nii." HN1

"Mitä on ite nähny niiku laitostuneita nii neki halua pois sielt mut sit niil iskee isku vasten kasvoja suoraan sanottuna. Et ne on halunnu pois sielt et "jes mä pääsen pois ja muuttamaa omaa kämpppää ja muuta". Mut sit se onki "emmä pystykkää olee yksin."." HN2

Ammatillisesta perhekodista itsenäistynyt nuori aikuinen tunnisti laitostumista kuvaavien tekijöiden vaikutuksia omassa itsenäistymisessään. Erityisesti laitostumista kuvaava passivoituminen oli sellainen, jonka hän tunnisti tapahtuneen hänelle itselleen, kun hän itsenäistyi omilleen. Passivoituminen vaikutti nuoren aikuisen sosiaaliseen toimintakykyyn olennaisesti – hän ei kyennyt hoitamaan itsenäistymiseen liittyviä perusasioita tai suorittamaan opintojaan.

"Siltikin mä vähän koin sitä, kun mä muutin omilleni, et mä vähän passivoituin, koska mä päädyin siihen, että mä syön vaan ruokaa, mistä mä tykkään, mä en jaksa vaivautua siivoamaan, mä en jaksa käydä koulua." HN3

Sosiaalistuminen näkyi myös nuorten aikuisten kertomuksissa struktuurin häviämisenä arjesta. Struktuurin tilalle tuli vapaus, jonka kanssa oli vaikea tulla toimeen uudessa tilanteessa. Ammatillisesta perhekodista itsenäistyneen nuoren aikuisen mukaan mukaan vapaus lamautti hänet. Toisaalta hänestä oli vapauttavaa asua yksin ja päättää itse oman asuntonsa säännöt, mutta samaan aikaan itsenäistymisestä seuraavasta vapaudesta oli hankalaa erottaa siihen liittyvä vastuu asioista ja itsestä. Nuorelle aikuiselle olikin hankalaa tasapainotella suhteessa vapauden ja vastuun ottamisen kanssa. Aiemmin perhekoti oli antanut hänelle vastuuta ja vapauksia tasaisessa suhteessa, mutta itsenäistyessä nuoren tuli itse tasapainotella näiden kahden välillä.

"Siinä tuntuu, että tulee kaikki vapaus ja kaikki vastuu katoaa. Totta kai vastuuta on vielä ja pitää pitää kiinni. Tai oikeastaan sitä tulee kamalasti enemmän, mutta eihän sitä siinä huomaa ja sitte siinä näkee vaa sen kaiken vapauden, että mä voin päättää, milloin mä meen nukkumaan ja mä voin päättää milloin mä syön, mä voin päättää mitä mä syön. Se oli aika... huumaava tunne silloin." HN3

5.2.2 Työntekijöiden oikeudet ja velvollisuudet

Nuorten kertomuksissa laitostumisesta korostuivat myös työntekijöiden oikeudet ja velvollisuudet. Alaikäisille tarkoitettussa päihdekuntoutuslaitoksessa asuneen nuoren aikuisen mukaan ketään ei voitu pakottaa noudattamaan päiväohjelmaa. Nuoren aikuisen mukaan ohjaajat eivät pystyneet omien ammattisääntöjen puitteissa vaikuttamaan riittävästi nuoriin päihdekuntoutuksessa, jonka takia monenkaan nuoren ei tarvinnut juurikaan tehdä mitään. Nuoren aikuisen mukaan lastensuojelussa ohjaajilla ei ollut tarpeeksi vaikutusmahdollisuuksia uusien lakimuutoksen takia. Tällä lakimuutoksella nuori aikuinen viittaa muutoksiin, joita lastensuojelulakiin tuli 1.1.2020. Edellä mainitulla lakimuutoksella on pyritty turvaamaan erityisesti lastensuojelun sijaishuollossa olevan lapsen perusoikeuksien toteutuminen. Näitä perusoikeuksia ovat oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Painopiste muutoksissa onkin ennakkollisissa keinoissa, joita tulee käyttää ensisijaisesti suhteessa rajoitustoimenpiteiden käyttöön. Näin ollen perusoikeuksien rajoittaminen on sijaishuollossa viimesijaisin keino puuttua lapsen tilanteeseen. Perusoikeuksien rajoittamista ei saa käyttää sijaishuollossa rangaistuksena lapsen huonosta käytöksestä. Lisäksi sijaishuoltopaikan on oltava yhteydessä lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään, jos lapseen on kohdistettu rajoituksia. (Sosiaali- ja terveysministeriö).

Nuori aikuinen arvioi ohjaajien heikkojen vaikutusmahdollisuuksien vaikuttavan positiivisesti laitostumiseen, koska ohjaajat eivät pysty puuttumaan tarpeeksi ammattisääntöjensä rajoissa siihen, että saisivat nuoria toimimaan ja osallistumaan erilaisiin itsenäistymistä ja sosiaalista toimintakykyä tukeviin askareihin. Nuoren aikuisen mukaan alaikäisten päihdekuntoutuslaitoksen ohjaajat tai muut kuntoutujat hoitivat näiden nuorten puolesta heidän velvollisuuksiaan tai tekivät muita välttämättömiä hoidettavia asioita heidän puolestaan. Toimijuuden näkökulmasta toisen puolesta tekeminen on autonomian puutetta, mikä lisää riippuvuutta toisista ihmisistä (Turtiainen 2011, 146).

"Päihdekuntoutukses ainaki oli semmosta et liian helpolla pääs tollee lellityks tai miten sen nyt sanoo. Pääsee vähän niiku liian helpolla koira veräjästä tommosesta. Et se niiku siin on et se vaa jää ku ei oo pakko tehdä mitää. Ja ohjaajat ei saa niiku sanoo sillee. --Ku koko aika tulee tiukemmat säännöt mitä saa tehdä... Niin monesta asiasta voi tulla haloo et... Se on vähän niin lellittyy et tai sellasta miten sen nyt sanoo." HN1

Nuoren aikuisen mukaan hän on saanut kokea laitoksessa asumisen hyvän puolen, koska hän sai päättää itse häntä koskevissa asioissa. Vastakohtana laitosmaiselle toimintatavalle onkin se, että ihminen saa päättää mahdollisimman vapaasti oman elämäntyylinsä, aikataulunsa ja tehdä muita vastaavia itseensä ja omaan arkeensa liittyviä valintoja (Lampinen 2007, 195). Nuori aikuisen mukaan olemassa on nuoria, jotka eivät saa itse päättää asioistaan lastensuojelulaitoksissa ja tämä voi vaikuttaa

laitostumisen ilmenemiseen. Nuori aikuinen on myös sitä mieltä, että jokainen ihminen pystyy pitämään itsestään huolen, mutta on eri asia, onko tähän opetettu ja onko siihen annettu mitään mahdollisuutta lastensuojelulaitoksessa, jossa hän on elänyt.

"Toi on nii henkilökohtasta ku mä oon kokenu sen hyvään puolen et oon saanu ite päättää mut sit mä tiedän et on ihmisiä, jotka ei saa niiku oikeesti mitään päätösvaltaa mihkää asiaa vaa asiat tehdää niiku ne haluaa ja siin on semmonen... --- Sit on ehk joutunu huonoo paikkaa ja siel on se niin vahvasti tullu se niiku rytmi ja asiat et on vaa hyväksyny sen tilanteen ja päätyny siihen et ei niiku osaa." HN2

Ohjaajien heikot vaikutusmahdollisuudet voivat lastensuojelulain muutoksen (1.1.2020) sen sijaan paikantua lastensuojelulaitosten ohjaajien ammatilliseen osaamiseen, pätevyYTEEN ja tietämykseen lain tulkinnasta. Oikeusasiamies Maija Sakslinin mukaan lastensuojelulaitoksen henkilökunnalla on vaikeuksia tulkita lastensuojelulakia. Tämän vuoksi monilla lastensuojelulaitosten työntekijöillä voi olla kokemus keinottomuudesta puuttua lasten ongelmiin. (Yle 2018.) Lastensuojelulaitoksen ohjaajilla voi olla myös vaikeuksia ymmärtää, miten määritellään kasvatuksen ja rajoitustoimenpiteiden raja ja missä raja menee. Tämä voi entisestään synnyttää kokemuksia keinottomuudesta.

5.2.3 Turvattomuus

Laitostuminen liitettiin myös lastensuojelulaitokseen, joka ei tunnu kodilta tai turvaliselta paikalta, jossa asua. Ammatillisesta perhekodista itsenäistynyt nuori aikuinen ei kokenut lastensuojelulaitosta kodikkaana siellä asuessaan. Nuori aikuinen ei myöskään kokenut saaneensa lastensuojelulaitoksessa asuessaan riittävää yksityisyyttä. Riittämätön yksityisyys ilmeni siten, että lastensuojelulaitoksen ohjaajat saattoivat mennä nuoren aikuiseen huoneeseen koputtamatta ja ilman lupaa. Laitostumiseen usein liitetään yksityisyyden puute (Törrönen 2003, 125). Lastensuojelulaitoksesta itsenäistynyt nuori aikuinen sen sijaan koki lastensuojelulaitoksen kodikkaana ja koki, että hänen yksityisyyttään kunnioitettiin.

"Siellä oli järjestetty olotila, yritettiin saada jotain normaaliutta, mutta sen vieressä oli valtava koppi jossa lasiset seinät, josta he saattoivat tarkkailla meitä. Eli siis se tuntui siltä, että olis ollut samaan aikaan eläintarhassa ja laboratoriossa tutkittavana. --- Et mä voin kyllä nähdä sen, et miten tällanen laitosympäristö, joka ei tunnu kodinomaiselta, joka ei oo turvallinen ympäristö, voi vaikuttaa. Niin musta se on hyvin oikee käsite." HN3

Lastensuojelulaitoksessa asunut nuori aikuinen yhdistää laitostumisen johtuvan siitä, että ihmisellä on niin hylätty olo, jonka takia hän tukeutuu ohjaajaan ja laitoksen rytmiiin. Nuori hakee turvaa rytmistä tai toimintatavasta, joka on ollut laitoksessa.

Nuoren aikuisen mukaan laitostunut ihminen ei pärjää tai pysty olemaan yksin ja tarvitsee jotain aiemmin tuttua arkeensa, jotta se sujuu. Rutiinit, tavat ja tottumukset tuovat arkeen turvallisuuden tunnetta jatkuvuuden merkityksessä (Giddens 1991, Vornanen & Törrösen 2001, 16 mukaan), mutta toisaalta ne voivat olla myös merkki ahdistuksesta tai torjunnasta (Mt. 2001, 16).

"Jos ite niiku miettii et mistä tommonen vois johtuu nii musta tuntuu et se on semmonen hylkäämisen pelko tai sillee et jotenki et tarvii sen jonku tutun asian siihe arkee et se niiku toimii." HN2

Nuori aikuinen liittyy laitostumiseen myös vaikeuden olla yksin. Yksin oleminen on hankalaa, kun turvaa tuonut rytmi, toimintamalli ja itselle tärkeiksi muodostuneet ihmiset tipahtavat pois itsenäistyessä omilleen. Jatkuvuus luo turvallisuutta luomalla tunteen varmuudesta ja pysyvyydestä (Vornanen & Törrönen 2001, 21). Jatkuvuuden – eli tässä tapauksessa lastensuojelulaitoksen tuoman rytmin, toimintamallin ja itselle tärkeiden ihmisten – hävitessä, nuoren aikuisen turvallisuuden tunne muuttuu turvattomuudeksi. Nuori aikuinen myös itse koki yksinäisyyttä itsenäistyessään ja hänen oli hankalaa olla yksin turvallisten tuttujen aikuisten jäädessä pois. Yksinäisyys ei kuitenkaan lamauttanut häntä.

"Siin on nii paljon niitä työntekijöitä ja muuta ympärillä. Ja monil on psykiatreja ja muuta niiku sit yhtäkkii ku ihmiset vaa tippuu pois. Et must tuntuu et mul tuli yhes vaihees sellanen pikku lukko päälle, et mitä. Et niit ihmisii ei enää ole siinä." HN2

6 ITSENÄISTYVIEN NUORTEN AIKUISTEN SOSIAALINEN TOIMINTAKYKY

Tässä luvussa tarkastelen nuorten aikuisten sosiaalista toimintakykyä heidän itsenäistyessään sijaishuollon laitoshoidosta. Olen jakanut kappaleet kahteen osioon, joissa ensimmäisessä sivuan sosiaalityöntekijöiden kokemuksia itsenäistyneiden nuorten aikuisten sosiaalisesta toimintakyvystä. Toisessa kappaleessa sivuan nuorten aikuisten omia kokemuksia itsenäistymisestä sosiaalisen toimintakyvyn näkökulmasta.

Tässä tutkielmassa käsitän sosiaalisen toimintakyvyn nuoren kyvyksi suunnistaa elämässään eteenpäin asettamia tavoitteita kohti sekä nuoren sosiaalisen verkoston merkitystä näiden tavoitteiden edistämiseksi. Sosiaalista toimintakykyä kuvaavia ulottuvuuksia ovat muun muassa koulutus, työ, rahan käyttö, asuminen, sosiaaliset suhteet, päivittäinen toiminta, tulevaisuuden suunnittelu ja päihteiden käyttö sekä identiteetin ja sen jäsentyneisyyden arviointi (Kannasoja 2013, 29; Nurmi ym. 2015, 207).

Käyn seuraavaksi lävitse, miten nuorten aikuisten sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuudet näyttäytyvät itsenäistymisessä. Olen jakanut sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuudet tässä tutkielmassa kolmeen eri ulottuvuuteen yhdistellen edellä mainittuja ulottuvuuksia yhteen. Ensimmäistä ryhmää nimitän itsenäistymiseen vaadittaviksi perustaidoiksi, joka pitää sisällään edellä mainituista ulottuvuuksista rahan käytön, asumisen, päivittäisen toiminnan ja päihteiden käytön. Toista ryhmää nimitän nuorten aikuisten sosiaalisiksi verkostoksi, johon olen sijoittanut nuorten aikuisten sosiaaliset suhteet. Kolmanteen ja viimeiseen ryhmään sisällytän nuorten aikuisten tulevaisuuden suunnittelun ja identiteetin. Tätä ryhmää nimitän karkeasti nuorten aikuisten tulevaisuuden suunnitteluna. Nuorten aikuisten tulevaisuuden suunnitelmat, tavoitteet ja haaveet ovat yksi osa identiteetin rakentamista ja jäsentämistä.

6.1 Itsenäistyvien nuorten aikuisten sosiaalinen toimintakyky jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden kertomana

Jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa itsenäistyvien nuorten aikuisten sosiaalisesta toimintakyvystä tiivistyi se, että nuorille aikuisille itsenäistyminen omilleen on monin tavoin hankalampaa kuin muille vertaisille. Tähän vaikuttaa pääasiassa nuorten aikuisten luontaisen sosiaalisen verkon ohuus niin määrällisesti kuin laadullisesti. Nuorten aikuisten luonnollinen sosiaalinen verkosto ei sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta ole kykenevä tukemaan nuorta aikuista itsenäistymisessä ja lastensuojelulaitoksessa luodut merkitykselliset suhteet usein katkeavat nuoren aikuisen itsenäistyessä omilleen. Myös eri tutkimukset ovat osoittaneet, että lastensuojelulaitoksessa asuvat nuoret aikuiset ovat monella tapaa eriarvoisessa asemassa suhteessa muihin ikätovereihinsa (Everson-Hock ym. 2011, 768; Mendes 2009, 87; Mendes ym. 2014, 1). Lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvät nuoret aikuiset joutuvat suurimmassa osassa tapauksia muuttamaan omilleen täytettyään 18-vuotta. Näin omilleen itsenäistyminen omilleen tapahtuu ajallisesti nopeammin kuin monilla muilla ikätovereilla, jotka eivät ole sijaishuollossa (Biehal ym. 1992, Söderqvistin 2014, 40 mukaan; Höjer & Sjöblom 2010; Mendes 2006) – joskus jopa niin, että he eivät koe olevansa siihen vielä valmiita (Stein 2012, 40). Suomessa kahdeksantoista vuoden ikä on yhteiskunnallisesti ja poliittisesti täysi-ikäisyyden rajapyykki, jolloin nuori aikuinen saa täyden kansalaisen oikeudet ja velvollisuudet (Aapola 1999, 16, 32, 227–233 & Bandura 2005, 6, Juvosen 2015, 25 mukaan) ja on lain silmissä täysivaltainen toimija, jonka odotetaan ottavan vastuu omasta elämästään (Coles 1995, 41, Furlongin & Cartmelin 1997, 41 mukaan).

Itsenäistymiseen vaadittavista perustaidoista sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa rahankäyttöön liittyvien asioiden hoitamisen vaikeus korostui ja nuorten tulevaisuuden suunnittelu näkyi kaksijakoisena – joko nuorilla aikuisilla on sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta realistisia tulevaisuuden suunnitelmia tai suunnitelmia ei ole. Laitostuminen näkyy sosiaalityöntekijöiden mukaan nuorten aikuisten sosiaalisen toimintakyvyn eri osa-alueissa, niin itsenäistymiseen vaadittavien perustaitojen hallitsemattomuutena, luonnollisen sosiaalisen verkoston puuttumisena kuin tulevaisuuden suunnitelmien poissaolona.

6.1.1 Lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvien nuorten aikuisten itsenäistymisen perustaidot

Jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden käsitykset lastensuojelulaitoksesta itsenäistymisestä näyttävät vaihtelevina. Yhden sosiaalityöntekijän mukaan itsenäistyminen ei

käytännössä sujuu suurimmalla osalla nuorista aikuisista, jotka itsenäistyvät lastensuojelulaitoksesta. Morganin & Lindsayn (2012) tutkimuksen mukaan vain vajaa neljäsosa sijaishuollosta itsenäistyvistä nuorista aikuisista koki olleensa hyvin valmistunut itsenäiseen elämään sijaishuollon päätyttyä (Stein 2012, 44). Niissä tapauksissa, kun nuori aikuinen on voinut asua muutaman kuukauden ennen täysi-ikäistymistään laitoksen yhteydessä olevassa itsenäistymisasunnossa, itsenäistyminen sujuu paremmin. Toisen sosiaalityöntekijän mukaan nuoren aikuisen itsenäistymisen sujuminen lastensuojelulaitoksesta pois muuton jälkeen riippuu paljon siitä, mitä nuorella aikuisella on elämässään. Tällä sosiaalityöntekijä viittaa siihen, millainen nuoren aikuisen luontainen sosiaalinen verkosto on.

"Ehkä avun varaan heittäytyminen? Mitä mä nyt teen... mitä mä nyt teen? Et jatkuvia viestejä tulee viikonloppusin et mitä mä nyt teen. Eli siis käytännössä ei suju. Hyvin harvalla musta tuntuu et sujuu. Et ehkä on sit jotain semmosia ollu joissa laitoksissa on ollu se mahdollisuus et ne on voinu sen viimeisen vuoden tai viimeisien kuukausien ajan asustella itsenäistymisasunnossa. Nii se on ehkä opettanu jotain jollain tasolla sammosta mut jos ei oo sellasta nii sit must tuntuu et ei suju." HS1

"Se riippuu aika paljon siitä mitä sil nuorel on elämässä. -- Et sit ehk turvaudutaa niihi biologisiin vanhempiin et ne ei ehkä aina oo niitä kaikista parhaimpia tukipilareita neuvomaan." HS2

Lastensuojelulaitoksesta itsenäistytään pääsääntöisesti omaan vuokra-asuntoon. Arjen askareet kotona, kuten ruoanlaitto ja pyykinpesu onnistuvat hyvin monilta lastensuojelulaitoksesta itsenäistyviltä nuorilta aikuisilta. Näiden taitojen opettaminen kuuluu monien lastensuojelulaitosten toimintamalliin, jonka takia taidot näihin opitaan ennen itsenäistymistä omilleen. Monilla on kuitenkin haasteita vuorokausirytmisissä. Haasteet unen saamisessa ja vuorokausirytmien ylläpidossa paikannettiin ahdistukseen, joka kumpuaa turvattomuudesta olla yksin. Vuorokausirytmillä on yhteiskunnallisesti itsessään merkittävä arvo (Raitakari 2004, 70–71) ja yksi aikuisuuden tunnusmerkki onkin se, että pystyy sitoutumaan ja hallitsemaan omaa ajankäyttöä. Oikeanlainen vuorokausirythmi kuvastaa kaiken kaikkiaan nuoren aikuisen kykyä hallita kokonaisvaltaisesti omaa elämää. (Juvonen 2014, 254.) Toisin sanoen haasteet vuorokausirytmisissä näyttäytyvät elämänhallinnan haasteina, mikä näkyy kielteisesti sosiaalisen toimintakyvyn eri osa-alueissa.

Rahankäyttö ja etuusasioiden hoitaminen ovat monille lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvillä nuorilla hankalaa. Haasteet rahankäytössä näkyvät siten, että nuoret aikuiset eivät osaa käyttää rahaa, maksaa laskuja tai hakea tarvittavia etuuksia Kelasta. Osa nuorista aikuisista ymmärtää, että heillä on vaikeuksia rahankäytössä, eivätkä pyydä jälkihuollosta ylimääräistä rahaa selvittääkseen. On myös nuoria aikuisia, jotka ajattelevat, että sosiaalityöntekijä hoitaa viime tingassa nuoren aikuisen asiat kuntoon ja myöntää lisää rahaa elämiseen rahojen loppuessa. Lastensuojelulaitoksissa on

hankala toteuttaa rahankäytön harjoittelua. Sosiaalityöntekijöiden mukaan myös monien lastensuojelulaitosten tietämys Kelan etuuksista ja niiden hakemisesta on vähäistä. Kun sijaishuoltopaikan aikuisilla ei ole riittävästi tietoa itsenäistymiseen ja omilleen muuttoon liittyvistä asioista, se hämmentää nuorta ja luo nuorelle epävarmuutta omaan tilanteeseen. Ylipäätään lastensuojelulaitosten tuki itsenäistymiseen vaadittaviin perustaitoihin vaihtelee todella paljon sosiaalityöntekijöiden mukaan.

"Rahankäyttö on yks... tosi haastava. Et jotenki sen ymmärtäminen et etuuksien hakeminen, Kelan kans asioiminen ja laskujen ymmärtäminen ja miten laskuja maksetaan. Nuoret laittaa mulle kuvia laskuista et mitä tää tarkoittaa." HS1

"Kyllä se rahankäyttö on kaikilla haasteellista. Siinä on just se et ku sitä on hankala siellä laitoksessa jotenki päästä toteuttamaa. Et moni nuori sanoo et heil ei oo käsitystä siitä mitä se eläminen maksaa. Ja kyllä ei ne pääse paljoo harjottelemaan et ei ne rakenteet sitä paljoo mahdollista. Et nuorel on se oma viikkoraha laitoksessa niin sen pohjalta mut eihän sitä sellasta arjen hankintoja et eihän sitä sillee pääse treenaa." HS2

"Kaikki hakemuksen tekemiset ja niiku ylipäätään semmosen arjen eläminen et mitä siihen itsenäisen nuoren elämään liittyy. Sellanen laskujen maksaminen, asiointi ja Kela-hakemukset... ja mitä rahaa tulee ja millä pitää elää. Sellasta budjetointia arjessa et mihkä sen rahan pitää riittää. --- Et välil mä ihan hämmästyn niissä siirtoneuvotteluissa et miten pihalla se laitoksen edustaja niiku on etuuksista. Et luulis et se niiku säännöllisesti nuoria itsenäistyy ja lähtee et kyllä niitten pitäis osata avustaa niissä eikä odottaa että sossu auttaa niissä. Siellähän ne sitä arkea viettä, elää ja on." HS3

Lastensuojelulaitoksista itsenäistyvien nuorten aikuisten päihteidenkäyttö vaihtelee. Suurimmalla osalla nuorista aikuisista päihteiden käyttö on hallinnassa ja normaali osa nuoren aikuisen elämää. Pääasiassa päihteidenkäyttö näyttäytyy ongelmallisena niillä nuorilla aikuisilla, joilla on ollut haasteita sen kanssa jo aiemminkin sijoitushistoriassa. Mikäli päihteiden käyttöön ei onnistuta puuttumaan sijaishuollon aikana, nuoren aikuisen päihteiden käyttö usein jatkuu myös sijaishuollon päätyttyä. Näille nuorille ei olla onnistuttu asettamaan sijaishuollossa rajoja ja heillä on myös sijaishuollon historiassa runsaasti sijaishuoltopaikan muutoksia. Uusissa sijaishuoltopaikoissa nuoren on sopeuduttava ympäristöön ja muiden nuorten asettamiin odotuksiin. Toisaalta lastensuojelulaitoksilla voi olla myös lisäävä vaikutus päihteitä käyttävän nuoren päihteidenkäyttöön ja antisosiaaliseen toimintaan.

"On niitäki et rajoja ei saada asetettua sijaishuollossa ja sitte ne paikat vaa vaihtuu ja kovenee et täälläkään ei pystytty puuttumaan, ei muuta ku seuraava. Tosi moni sanottaaki et ne on aika hurjia paikkoja mihin voi joutua. Et sit on opittava joku semmonen kova rooli et pärjää ikään kuin siinä sakissa. -- Se nuori sano et mitä tollasesta voi olettaa et samanmielisiä nuoria laitetaan samaan sakkiiin, et siellähän sä vasta opit niitä sellaisia juttuja et ois niiku semmonen paikka mis ois enemmän kapasiteettia puuttua." HS2

6.1.2 Lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvien nuorten aikuisten sosiaalinen verkosto

Itsenäistyminen omilleen on itsessään iso muutos ja prosessi nuoren aikuisen elämässä (Höjer & Sjöblom 2008, 118). Perhe toimii pääsääntöisesti nuoren aikuisen sosiaalisena verkkona hänen muuttaessaan omilleen (Poole 1989, 71; Törrönen & Munn-Giddings 2018), mikä tukee nuoren aikuisen sopeutumista ja siirtymistä aikuisuuden tuomiin muutoksiin ja velvollisuuksiin (Steinberg 1990 & Allend & Land 1999, Kellerrin ym. 2007, 454 mukaan). Ilman sosiaalista verkostoa ja tukea, onnistunut siirtyminen itsenäistymiseen on vaikeampaa (Cashmore & Paxman 2006; Mendes 2006; Juonen 2015, 31). Lastensuojelulaitoksesta itsenäistyville nuorille itsenäistymisen omilleen tekee muita ikätovereita hankalammaksi se, ettei nuorella aikuisella välttämättä ole tukevaa luonnollista sosiaalista verkostoa itsenäistymisensä tukena eikä heillä pääsääntöisesti ole mahdollista jatkaa asumistaan lastensuojelulaitoksessa täytettyään 18 vuotta.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että nuorten aikuisten omilleen muuttaminen sijaishuollosta asteittain siten, miten he itse kokevat olevansa valmiita siihen, tekee itsenäistymiseen liittyvästä siirtymästä helpomman ja tukee heidän sosiaalista toimintakykyään (Stein 2008; Munro ym. 2012). Nuorille aikuisille olisikin luontevaa ja tarpeellista jatkaa sijaishuoltopaikassa asumista vielä 18-vuotta täytettyään, sillä vain harva nuori aikuinen on kypsä itsenäistymään biologisesta perheestään täysi-ikäistyttyään (Taskinen 2010, 152). Tässä tutkielmassa sosiaalityöntekijöiden mukaan rakenteelliset seikat kuitenkin estävät asumisen jatkamisen lastensuojelulaitoksessa jälkihuollon sijoituksella nuoren aikuisen täytettyä 18-vuotta.

”Ristiriita on, että kaikissa paikoissa ei oo mahdollista jälkihuollon sijoitukseen et jotkut paikat voi ottaa vaan alaikäisiä niin sit ku sä oot 18 nii se on ihan sama mikä tilanne on, nii se on moikka.” HS1

”Et oli sellanen päihdetaustanen nuori ja sitä pelotti ihan hirveesti niiku se itsenäistyminen ja se tuotti sitä että hän kaipaa vielä tosi tiivistä tukea ympärilleen mut se sijaishuoltopaikka toi tosi selkeästi esille sen et he ei niiku pystyisi jatkamaan.” HS2

Se on sieltä laitoksesta niiku lähtökohtaisesti melkee aina lähettävä et harva jää laitoksesta jälkihuollon sijoitukseen. Et sul ei oo mitää vaihtoehtoo ees valita siinä et muutanko omilleni vai enkö. Vaan sun on vaa muutettava ja pärjättävä.” HS3

Nuoren aikuisen itsenäistyessä omilleen hänen sosiaalisessa verkostossaan tapahtuu muutoksia. Monilla lastensuojelulaitoksissa sijoitetuilla nuorilla ei ole välttämättä muita turvallisia aikuisia elämässä kuin lastensuojelulaitoksen työntekijät, jotka ovat saattaneet olla nuoren aikuisen ympärillä hänen koko elämänsä ajan. Suhteet lastensuojelulaitoksen työntekijöihin kuitenkin katkeavat monesti nuoren aikuisen

täytettyä 18-vuotta ja muutettua omilleen (Höjer & Sjöblom 2008), mikä on ympäri maailman universaali ongelma (Stepanova & Hacket 2014). Nuoren aikuisen sosiaalinen verkosto vaihtuu lastensuojelulaitoksen työntekijöistä jälkihuollon sosiaalityöntekijään, mahdollisesti ammatilliseen tukihenkilöön tai jälkihuollon sosiaaliohjaajaan ja kaiken lisäksi nuoren aikuisen pitäisi vastata omasta elämästään ja pärjätä itsenäisesti. Mitään muuta ei käytännössä muutu kuin se, että nuoren aikuisen biologinen ikä kasvaa yhdellä päivällä ja nuori aikuinen on lain mukaan aikuinen ja vastuussa itse itsestään.

”Ja sit jos vertaa siihen ”normaaliin” nii ei se itsenäistyminen oo sellasta et nää ihmissuhteet katkee et nehän on koko ajan siinä et nuori ponnistaa turvalliselta maaperältä. Se ei välttämättä oo näillä.” HS2

Itsenäistymisvaihe voi näyttäytyä tällaisissa tilanteissa nuorille aikuisille hyvin turvattomana – varsinkin, jos nuorella aikuisella ei ole luonnollista sosiaalista verkostoa itsenäistymisensä tukena. Vakaa ja tukeva sosiaalinen verkosto on tutkimusten mukaan ratkaisevan tärkeää nuorten aikuisten itsenäistymisen onnistumisessa sijaishuollon päätyttyä (Höjer & Sjöblom 2008, 125; Blakeslee 2012; Cudjoe ym. 2022). Vanhemmilla tai vanhemman kaltaisilla henkilöillä on nuoren elämässä merkittävä vaikutus hänen turvallisuuden tunteelleen (Vornanen, 2000, 2). Ylipäätään ilman tukevaa sosiaalista verkostoa, nuori aikuinen jää kokemuksellisesti, tiedollisesti ja emotionaalisesti hyvin yksin (Claezon 1996, Juvosen 2015, 32 mukaan). Lastensuojelulaitos, joka on toiminut ainoana tukena ja turvana jää pois ja nuori aikuinen jää tyhjän päälle. Nämä nuoret aikuiset ovat eniten hukassa itsenäistymisvaiheessa ja jäävät eniten vaille tarvitsemaansa tukea.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan lastensuojelulaitoksista itsenäistyvillä nuorilla aikuisilla on usein vaikea olla itsenäistymisen alussa yksin. Yksinäisyyden kokemukset itsenäistyessä omilleen ovat myös muissa tutkimuksissa tunnistettu ilmiö (ks. Reinikainen 2009; Juvonen 2015). Toisaalta moni lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvä nuori aikuinen myös nauttii siitä, että pääsee vihdoinkin olemaan yksin ilman lastensuojelulaitoksessa ollutta ihmispaljoutta ja hälinää. Jotkin lastensuojelulaitoksen yhteydessä olevat itsenäistymisasunnot ovat sellaisia, joissa alaikäiset nuoret oppivat harjoittelemaan itsenäistymiseen liittyviä taitoja ja yksin oloa. Näissä itsenäistymisasunnoissa nuorella on kuitenkin mahdollisuus aina palata laitoksen yksikköön, jos nuoresta tuntuu siltä, ettei hän pysty olemaan yksin.

”Et miettii sitä laitosta et on tilanne et nuori ei välttämättä oo koskaa ollu yksin et ei oo viettäny yötäkää yksin sillee et talossa ei ois muita. Et se on tosi monelle tosi iso paikka.” HS2

Kaiken kaikkiaan lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvien nuorten aikuisten sosiaalinen verkosto näyttää heikompana kuin muiden samanikäisten nuorten

aikuisen sosiaaliset verkostot. Monilla jälkihuollossa olevilla nuorilla aikuisilla ei ole luonnollista läheisverkostoa, josta saisi itsenäistymiseen liittyvää tukea. Sosiaalisen verkoston puute itsenäistymisen kaltaisessa siirtymässä, aiheuttaa haasteita (Juvonen 2015, 31). Todella moni nuori aikuinen on yksinäinen, koska heillä ei ole luonnollista sosiaalista verkostoa ja vaikka olisi, sosiaalinen tukiverkko ei välttämättä ole sellainen, mikä kannattelisi nuorta itsenäistymisessä. Luonnollisen sosiaalisen verkoston puuttuminen ilmenee siten, että nuorella aikuisella ei ole ystäviä tai turvallisia aikuisia elämässään. Heillä ainoa turvallinen sosiaalinen verkosto saattaa koostua viranomais-suhteista, kuten jälkihuollosta.

"Onhan siis tosi moni yksinäinen koska ei niil oo semmosta. Valitettavasti ei. Suurimmaks osaks sosiaaliset suhteet on viranomais-suhteita." HS3

"On myös niitä nuoria valitettavasti, jotka on tosi yksin. Et ne ihan kipuilee sen kanssa. Et mistä sais itelleen kaverin." HS2

Sosiaalityöntekijöillä oli ristiriitainen näkemys siitä, miten biologisten vanhempien rooli näyttäytyy nuoren aikuisen täyttäessä 18 vuotta ja itsenäistyessä omilleen. Yhden sosiaalityöntekijän mukaan usein biologisten vanhempien rooli korostuu nuori aikuisen täyttäessä 18-vuotta, jolloin suhdetta paikataan puolin ja toisin. Perhesuhteiden paikkaaminen ja uusiminen voi olla ristiriitaista: toisaalta hyödyllistä, mutta toisaalta pettymys menneiden traumojen noustessa uudelleen esiin (Stein 2012, 53). Toisen sosiaalityöntekijän mukaan useinkaan lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvän nuoren aikuisen biologiset vanhemmat eivät ole mukana tukemassa nuorta itsenäistymisessä, vaan siirtävät vastuun itsenäistymisen tukemisesta jälkihuoltoon. Myös Mendes (2005) on tuonut tutkimuksessaan esiin, että vanhemmat ovat harvoin sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten tukena itsenäistymisessä omilleen.

"Heilki on niiku se käsitys et sossu hoitaa. Et ne jättäytyy sit vähän taka-alalle, siitä itsenäistymisestä ja sen tukemisesta." HS3

"Tavallaan jos ne on olemassa nii sit niitten biologisten vanhempien rooli siinä ku täyttää 18 nii ne ehkä joillai korostuu vaikka siel on ollu kaiken näköstä et on jotenki se imu sine." HS2

Mikäli lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvällä nuorella aikuisella on luonnollista läheisverkostoa, se voi olla joko hänen itsenäistymistään tukeva elementti tai sitä estävä elementti. Hyvä suhde biologisiin vanhempiin voi tukea nuorta aikuista itsenäistymisessä. Tällöin biologisten vanhempien kanssa pystytään tekemään jälkihuollosta hyvää yhteistyötä nuoren aikuisen asioissa ja samalla nuori aikuinen pystyy korjaamaan välejään biologisiin vanhempiinsa. Hyvät suhteet vanhempiin tukevatkin myönteisesti nuoren aikuisen itsenäistymistä sijaishuollosta (Goyle & Pinkerton 2012,

305). Sen sijaan, jos biologisilla vanhemmilla on omia haasteita ja heikentynyt kyky tukea nuorta aikuista, suhde ei tue nuorta aikuista itsenäistymisessä. (ks. Reinikainen 2009, 99). Tällöin nuori aikuinen yleensä jättäytyy myös jälkihuollon tuesta pois.

"Jos tavallaa ne biologiset suhteet on taustalla ja ne on tavallaa niiku "normaaleja" niin tosi hyvää yhtiestyötä ja tukee sitä nuorta ja nuori usein tahtoo että tehdää yhteistyötä vanhempien kanssa. Ja tuhannen taalan paikka korjata niitä välejä siinä. Mut sit on myös näitä et syystä tai toisesta sen biologisen vanhemman kyoyt tukea sitä nuorta ei oo mitkää kaikista parhaat ja siinä tulee monesti sit sellasia et se nuori vähän niiku jättäytyy meijänki tuesta. Et sit niiku ehkä huomaa et ne asiat alkaa meneeki huonompaa suuntaa, kun ne tukeutuu nihi biologisii vanhempiin." HS2

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa oli eroavaisuuksia sen suhteen, pitävätkö lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvät nuoret aikuiset yhteyttä itsenäistymisensä jälkeen lastensuojelulaitoksiin. Lastensuojelulaitoksessa on työntekijöiden lisäksi myös muita nuoria, jotka voivat olla nuorelle aikuiselle tärkeitä ja joihin nuori aikuinen pitää yhteyttä sieltä pois muutettuaan. Yhden sosiaalityöntekijän mukaan lastensuojelulaitoksista itsenäistyneet nuoret aikuiset ovat tosiasiaassa hyvin vähän yhteydessä entiseen lastensuojelulaitokseensa tai siellä olleisiin työntekijöihin. Nuorelle aikuisella voi olla myös epäselvää, voiko hän vielä olla yhteydessä lastensuojelulaitokseen itsenäistyttyään. Joissain tapauksissa yhteys lastensuojelulaitokseen kuitenkin säilyy itsenäistymisen jälkeenkin ja lastensuojelulaitokset tarjoavat nuorille aikuisille mahdollisuutta tulla käymään muuton ja täysi-ikäistymisen jälkeen. Tällöin lastensuojelulaitokset näyttäytyvät kotina, jossa nuoret aikuiset käyvät kylässä. Toisaalta joissain tapauksissa nuoret aikuiset myös katkaisevat tietoisesti välit lastensuojelulaitokseen.

"On semmosia laitoksia kyllä mistä sanotaan et tuu käymään. Ja sit nuori käy niissä ihan ku kävis perheen tai vanhempien luona. Sit on niitä nuoria, jotka katkasee iha täysin, et ei taho olla missään tekemisissä." HS1

"Osa on sillee et lastensuojelulaitokset on sillee et hei tervetuloa ja ois hauska nähdä ja yllättävään moni pitääki yhteyttä, vaikka on ajatellu et välit on huonot ja kokemukset on ollu iha hiveit et en mä haluu pitää yhteyttä mut ku siel ei sit pelkästää oo niitä aikuisia et siel on myös muita nuoria. Mut et on myös niitä et ne katkasee ihan totaalisesti välit et ei niiku haluu pitää yhteyttä." HS2

"On niitä ketkä on ollu monta vuotta samassa nii sit se vaa hiipuu. Et ehkä siit puuttuu kuitenkin semmonen joku aitous." HS3

Sijaishuoltopaikkojen muutokset vaikuttavat negatiivisesti nuorten aikuisten suhteeseen ja yhteydenpitoon entisten lastensuojelulaitosten kanssa. Vaihtuvat sijaishuoltopaikat tekevät sen, että nuori aikuinen ei ehdi muodostamaan kiintymyssuhdetta työntekijöihin niiden ja ympäristön vaihtuessa jatkuvasti. Pysyvä sijaishuoltopaikka edistääkin turvallisen kiintymyssuhteen muodostumista (Gilligan 2001,

Mendesin 2006, 122 mukaan). Toistuvat sijoitukset vahingoittavatkin vakavasti lapsen tai nuoren elämää ja kehitystä (Fallesen 2014) sekä luovat juurettomuutta ja turvattuutta (Taskinen 2010, 124). Näin ollen sijaishuoltopaikkojen muutokset vaikuttavat myös nuorten aikuisten sosiaalisen verkoston laatuun. Sijaishuoltopaikkojen muutosten vuoksi nuori aikuinen ei kiinnity mihinkään, eikä nuorelle aikuiselle jää kontaktia mistään, mihin hän haluaisi pitää yhteyttä. (Reinikainen 2009, 93; Stein 2012, 53.) Kaiken kaikkiaan toistuvat sijoitukset vaikuttavat kielteisesti nuorten aikuisten sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueisiin (Stein 2008). Sijaishuoltopaikkojen muutokset voivat vaikuttaa myös nuoren aikuisen kykyyn sitoutua jälkihuollon työskentelyyn. Myös se, että lastensuojelulaitoksen työntekijät voivat vaihtaa ajan kuluessa työpaikkaa, voi vaikuttaa siihen, pitääkö nuori aikuinen yhteyttä entiseen lastensuojelulaitokseensa. Nuori aikuinen saattaa haluta pitää yhteyttä juuri tiettyihin lastensuojelulaitoksen työntekijöihin ja heidän siirtyessä muihin tehtäviin, voi yhteydenotto heihin olla mahdotonta.

"Jos mul on niitä (keillä on paljon sijaishuoltopaikan muutoksia) nii ne ei oo aktiivisessa työskentelyssä et ehkä seki kertoo jostain et he ei pysty sitoutuu työskentelyy. Et on niiku kadoksissa tai sit se yhteydenpito on tosi satunnaista eikä pidetä kii sovituisia jutuista." HS1

"Et vois sanoo et mitä enemmän niitä sijaishuoltopaikkoja on nii sitä vähemmän se nuori pitää yhteyttä sinne. --- Nii sit jos miettii et on sellanen henkilö, joka tietää mun asiat et ois kiva jossai vaihees laittaa viestii et hei mul menee näin nii sit se ku ei oo sitä kontaktia enää." HS2

"7 vuoden aikana 14 sijaishuoltopaikan vaihdosta – katsoin just. Ihan kamalaa. Sillä ei oo (sosiaalisia suhteita) mitää." HS3

Nuorille aikuisille, joilla ei ole luonnollista sosiaalista verkostoa itsenäistymisen tukena, järjestetään ammatillista tukihenkilötoimintaa tai jälkihuollon sosiaalihojausta. Suurin osa nuorista aikuisista on jälkihuollossa sosiaalityöntekijöiden mukaan sellaisia, jotka ajattelevat, että *"no katotaan sitten et kyl asiat järjestyy et sossu hoitaa."* Tämä on monille nuorille aikuisille – joilla ei ole luonnollista sosiaalista verkostoa – kannatteleva kokemus. Jälkihuolto voikin näyttäytyä nuorelle aikuiselle vanhempana, joka viimesijassa pitää huolen nuoren aikuisen asioiden järjestymisestä.

"No siis mä aattelen et tosi monelle jälkihuollon sosiaalihojaaja tai sitte ammatillinen tukihenkilö et se on aika ehdoton siihe alkuu, koska siis useimmilla se on vähintää viikottaista ku ne täyttää 18, jos niil ei oo jotain palveluu. Et se on riittävä tuki, jos sitä ei oo siin luontasessa verkostossa. Koska meil sossuilla ei oo resursseja siihe viikottaisee tapaamisee." HS1

"Sit siin on tukihenkilöö tai sosiaalihojaajaa tai jälkihuoltotyöntekijää et se alku voi olla tosi sellasta tiivistä, jos se ottaa sitä tukea vastaan ja siihe panostetaan nii se kyl kantaa sit aika pitkälle. Et sit yhdessä

sisustetaan ja hankitaan huonekaluja ja mietitään sellasta et mitä nyt vanhemmat tekis heidän kanssa, itsenäistyvän nuoren kanssa. Tullaan tänne ja tehdään hakemukset, tsekataan laskut ja näin.” HS2

6.1.3 Lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvien nuorten aikuisten tulevaisuuden suunnittelu

Moni nuori aikuinen on itsenäistymisen kynnyksellä hukassa oman identiteettinsä kanssa. Itsenäistyminen on aikaa, jolloin nuori aikuinen yrittää kasvattaa omaa persoonaansa ja identiteettiänsä siitä, kuka hän on ja mitä hän haluaa tulevaisuudelta (Söderqvist 2014, 39–40).

Lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvät nuoret aikuiset rakentavat ja jäsentävät jonkin verran itsenäistymisen kynnyksellä omaa identiteettiänsä laitoshistoriansa kautta. Toisaalta nuorten aikuisten identiteetin rakentamista laitoshistorian kautta rakentavat enemmän yhteiskunta ja muut aikuiset, kuten viranomaiset ja opettajat. Jälkihuollon sosiaalityöntekijä määrittelee laitosnuoreksi nuoren aikuisen, joka itsenäistyy täysin ostopalveluiden avulla, koska hänellä ei itsellään ole luonnollista sosiaalista verkostoa itsenäistymisensä tukena. McClung & Gayle (2010) toivat tutkimuksessaan esiin, että monilla sijaishuollossa olevilla lapsilla on kielteinen kokemus koulusta, mikä on usein yhteydessä stigman kokemukseen huostaanotettuna olemisesta.

”Hän puhu et hän on tämmönen laitoslapsi. Sit taas toisaalta tää yks joka on itsenäistyny nii ammatilaisen näkökulmasta se on laitosnuori. Hänen täysi-ikäistyty, hänel ei oo läheisverkostoo nii hän itsenäistyy täysin ostopalveluin tuun. Et kylhän se jollain tapaa määrittää sitä.” HS1

”Jotkut nuoret omaksuu sen roolin tavallaa et mä oon laitoksessa et mä oon vähän niiku tällänen et enhän mä oo hyvä koulussa ja tavallaa et mä oon ongelma joka paikassa. Et tavallaan se rooli niiku et mä oon laitosnuori, mä oon koulussa laitosnuori ja ehkä se vertailu opettajilla ja kaikilla muilla et toi on niiku toi nuori et sil ei oo kotia. Että sitä kautta mun mielest tulee ehkä sellanen tietynlainen rooli sille nuorelle suhteessa koulunkäyntii ja muut suhtautuu siihen, et ikään kuin se laitostaustainen nuori ei ois samalla tasolla muiden opiskelijoiden kanssa tai se ois heikkolahjasempi opiskelija.” HS2

Nuoreen aikuisuuteen elämänvaiheena voi liittyä epävarmuutta siitä, mitä tulevaisuus pitää sisällään – ja tämä epävarmuus vaikuttaa olennaisesti myös identiteetin muodostamiseen (Furlong & Cartmel 1997, 44). Tulevaisuuden suunnittelu näyttäytyy jälkihuollossa olevien nuorten keskuudessa kaksijakoisena. Pärjäävämmillä nuorilla on paljon selkeitä tulevaisuuden suunnitelmia, kun taas osa nuorista aikuisista ei kykene oman tulevaisuutensa suunnitteluun. Näköalattomuus tulevaisuutta kohtaan on kielteisesti yhteydessä nuorten aikuisten mielenterveyteen ja vähäiseen hyvinvointiin (Furlong & Cartmel 1997; Vornanen 2000, 102; Nurmi 2008, 268). Pärjäävämmillä nuorilla aikuisilla on selkeät suunnitelmat sen suhteen, mitä he haluavat tehdä työseen ja suunnittelevat oman asunnon ostamista. Nuoret aikuiset, jotka eivät pysty

tekemään suunnitelmia tulevaisuutensa suhteen, ovat usein jumissa siinä hetkessä, jota elävät ja yrittävät selviytyä arjesta pohtimatta liioin tulevaa. Näillä nuorilla aikuisilla usein ilmenee omassa arjessaan laitostumista. Toisaalta kyvyttömyys suunnitella omaa tulevaisuutta voi myös olla osa nuoreen aikuisuuteen liittyvää identiteetin rakentamista, jolloin nuori aikuinen vielä hakee sitä, kuka on ja mitä haluaa olla. Monella laitostumista kokevalla nuorella aikuisella on sosiaalityöntekijöiden mukaan myös tavallisia toiveita, kuten koulupaikan saaminen, töiden aloittaminen, parisuhteen solmiminen ja perheen perustaminen. Toiveet ovat realistisia, mutta laitostumista kokevilla nuorilla aikuisilla toiveet ovat kaukana heidän sen hetkisestä tilanteestaan.

"On jotenki nii lamaantuneita ja sellasia et ei ne osaa ku elää päivän kerrallaan et ei osata niiku tehdä tulevaisuuden suunnitelmia että tässä tää menee." HS2

Lastensuojelulaitoksesta itsenäistyminen ja mahdollinen laitostuminen näkyvät sosiaalisessa toimintakyvyssä myös opiskelun ja työn kautta. Monetkaan laitostumista kokevat nuoret aikuiset eivät ole opiskelu- tai työelämässä. Söderqvistin (2014, 40) mukaan sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret aikuiset ovat muita ikätovereitaan todennäköisemmin työttömiä ja siten myös riippuvaisia erilaisista sosiaalietuuksista. Nuorilla aikuisilla, jotka ovat olleet lastensuojelulaitoksessa sijoitettuna tai joilla on paljon sijaishuoltopaikkojen vaihdoksia, opiskelu on katkonaisempaa. Toisaalta nuori aikuinen saattaa myös etsiä omaa identiteettiänsä, jonka vuoksi hän tekee vääriä alavalkintoja ja opinnot eivät etene. Identiteetin rakentaminen onkin yksi nuoreen aikuisuuteen liittyvä kehitysvaihe ja useimmiten nuorilla aikuisilla on vaikeuksia löytää vakiintunut ammatti-identiteetti (Erikson 1982, 249). Monella nuorella aikuisella opiskelut sujuvatkin vasta yli parikymppisenä – jolloin hänen identiteettinsä on jäsentynyt riittävästi tietääkseen, kuka hän on ja mitä hän tulevaisuudeltaan haluaa.

6.2 Jälkihuollossa olevien nuorten aikuisten kokemukset itsenäistymisestä sosiaalisen toimintakyvyn näkökulmasta

Nuorten aikuisten kertomuksissa itsenäistymisessä omilleen korostui sosiaalisten verkostojen erilaisuus sekä niiden muuttuvuus niin sijaishuollon kuin jälkihuollon aikana. Kahdella kolmesta nuoresta aikuisesta suhteet entisiin sijaishuoltopaikkoihin olivat joko katkenneet tai hiipuneet itsenäistymisen ja omilleen muuton myötä. Erityisesti näiden nuorten itsenäistymistä kuvasi kokemukset yksinäisyydestä, jota syntyi, kun nuorten aikuisten sijaishuoltoa värittävä ihmispaljous hävisi ympäriltä. Toisaalta yksinäisyyttä synnytti myös kokemus siitä, että elämässä ei ollut riittävästi

merkityksellisiä ihmisiä. Itsenäistymiseen vaadittavista perustaidoista korostui vaikeus tasapainotella vastuun ja vapauden kanssa, mitä täysi-ikäistyminen toi tullessaan. Tulevaisuuden suunnittelussa korostui työhön ja opiskeluun liittyvät suunnitelmat ja haaveet.

6.2.1 Itsenäistymiseen vaadittavat perustaidot

Haastateltavista nuorista aikuisista jokainen muutti vuokra-asuntoon itsenäistytessään. Kaikki muut paitsi ammatillisesta perhekodista itsenäistynyt nuori aikuinen, muuttivat omilleen täyttäessään 18-vuotta. Päihdekuntoutuksessa tai lastensuojelulaitoksessa ei ollut mahdollista asua täysi-ikäistymisen jälkeen. Ammatillisessa perhekodissa sai asua vielä täysi-ikäistymisen jälkeen. Sieltä itsenäistynyt nuori aikuinen koki, ettei hän ei kokenut olleensa valmis vielä muuttamaan omilleen 18-vuotiaana. Päihdekuntoutuksesta ja lastensuojelulaitoksen itsenäistymisasunnosta itsenäistyneet nuoret aikuiset sen sijaan kokivat olleensa valmiita muuttamaan omilleen täysi-ikäistytessään.

Päihdekuntoutuksesta itsenäistynyt nuori aikuinen oli ainoa, jolla oli itsenäistytessä haasteita päihteidenkäytössä. Nuori aikuinen kertoo retkahtaneensa, kun muutti omaan asuntoon täytettyään 18 vuotta. Retkahtamiseen vaikutti se, että nuoren aikuisen arjesta katosi päihdekuntoutuksen päätyttyä tietty sisältö ja rytmi. Sisällön ja rytmin puuttuminen arjesta oli nuoresta aikuisesta kaikista hankalinta itsenäistymisessä ja psyykkisesti raskasta.

"Koko elämä muuttu. Mut heitettiin ilman kellukkeita syvään päätyyn. Kymmenen kuukautta joka päivä tietää jotain mitä tekee ja on niiku tarkat aikataulut nii sit yhtäkkii ei ollu mitää. Oli vaa kämppä. Nii se oli todella iso muutos. --- Voit varmaa kuvitella et nuori joka on löytäny huumeet ja on vetäny koko kesän ja oot 10 kuukautta päihdekuntoutukses, puolet on vetämistä ja mä muutan sieltä vähän ennen ku täytän 18 vuotta nii suoraa omaa kämppää yksin asumaa et miten siinä kävi. No perselleenhän se koko homma meni." HN1

Päihteidenkäyttö vaikutti olennaisesti nuoren aikuisen sosiaalisen toimintakyvyn eri osa-alueisiin. Nuoren aikuisen mukaan päihteitä käyttäessä hänellä ei ollut päivissä mitään sisältöä tai rytmiä, rahat olivat jatkuvasti loppu, kaverit eivät oikeasti olleet kavereita ja elämä pyöri jatkuvasti päihteissä. Päihdemaailmassa kaverisuhteita leimasi jatkuvasti hyötynäkökulma.

"Et mul ei ollu päivis niiku mitään. Sä et niiku mieti mitää muuta ku sitä et mistä sä saat seuraavan annoksen – joka ikinen päivä. Rahat on kokoajan nollilla. Ei ollu kavereita vaan se elämä pyöri sen kaman ympärillä. Ja sil ei oo välillä ootko ollu paras kaveri viimeset 15 vuotta et jos sil nyt saa pallon subuu pöllittyy nii kyl. Se on nii kaksnaamasta et... En enää jaksanu." HN1

Niin päihdekuntoutuksessa, lastensuojelulaitoksessa kuin ammatillisessa perhe-
kodissa harjoiteltiin säännöllisesti itsenäistymisen taitoja, kuten siivoamista ja ruoan-
laittoa. Rahankäyttöön liittyvää harjoittelua sen sijaan käytiin vähemmän. Päihdekun-
toutuksessa rahankäyttöä ei harjoiteltu yhtään ja ammatillisessa perhekodissa rahan-
käytön harjoiteltiin jonkin verran. Perhekoti kannusti lapsia säästämään rahaa ja rahaa
oli mahdollista tienata, jos hoiti hyvin kouluasiat. Edellä mainituin tavoin nuoria ope-
tettiin, että rahan eteen joutuu tekemään töitä sen ansaitakseen.

*"Niin piti joko säästää kärsivällisesti tai tehdä ylimääräistä työtä ansaitakseen sen. Mikä on oikein
hyvä oppi rahan suhteen, mikä kaikkien pitäis oppia, että jos haluaa jotain, sen eteen pitää nähdä vaivaa."
HN3*

Ainoastaan lastensuojelulaitoksessa rahankäyttöä ja sen budjetointia käytiin ak-
tiivisesti läpi. Lastensuojelulaitoksessa käytiin nuoren aikuisen esimerkiksi sitä, miten
hänen kannattaa käyttää rahaa ja mihin kiinnittää huomiota. Tämä johtui pääasiassa
siitä, että nuori aikuinen omasi jo riittävät itsenäistymisen taidot muilla osa-alueilla,
joita tarvitaan omilleen muuttaessa. Tästä syystä nuorta aikuista ei tuettu esimerkiksi
ruoan laitossa, siivoamisessa tai pyykinpesussa, koska nämä nuori aikuinen jo osasi.
Tämä osoittaa sen, että lastensuojelulaitoksessa on huomioitu nuoren aikuisen yksi-
lölliset tuen tarpeet ja tuettu häntä itsenäistymiseen siltä osin, missä hän on tarvinnut
vielä apua ennen omilleen muuttoa.

Nuoren aikuisen siirtyessä itsenäistymisasuntoon, hän sai lastensuojelulaitok-
sesta kansion, jossa oli mukana muun muassa ohje viikkobudjetista – kuinka nuoren
aikuisen kannattaa jaotella rahaa erinäisiin pakollisiin menoihin, jotta raha riittää hä-
nellä koko kuukaudeksi. Nuori koki budjetoinnin hyödyllisenä. Nuoren mukaan ero
laitoksen viikkorahoihin oli valtava.

*"Siin vaihees ku miettii et ei ne viikkorahatkaa mitä laitokses saa nii 15 euroo viikko nii se ei oo mikää
iso verrattuna siihen, et tilille pamahtaa 500 euroo. Saat 500 euroo nii ui jumpe." HN2*

Ylipäätään nuoren aikuisen aikuistumista, itsenäistymistä ja vastuunottoa tuet-
tiin lastensuojelulaitoksessa antamalla hänelle enemmän autonomiaa suhteessa itseä
koskevaan päätöksentekoon. On tyypillistä, että autonomia ja vuorovaikutus lisään-
tyy nuoruudessa ja nuoret saavat enenevässä määrin päättää, esimerkiksi rahankäy-
töstään ja vapaa-ajastaan (Nurmi ym. 2015, 148). Autonomian puute sijaishuollossa
sen sijaan on yhteydessä haasteisiin itsenäisessä elämässä (Stein 2004; Stepanova &
Hackett 2014, 119). Nuori aikuinen sai laittaa itselleen omat ruoat, sai olla kotiintulo-
aikaa myöhemmin harrastuksissaan ja päättää kotilomiensa aikataulut. Nuoren aikui-
sen itsenäinen pärjääminen mahdollistettiin antamalla hänelle enemmän vapauksia

hoitaa asioitaan itsenäisesti, koska hän hoiti asiansa hyvin. Vapauksien antaminen tuki nuoren aikuisen urheiluharrastusta, fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia sekä omatoimisuutta. Myös ammatillisesta perhekodista itsenäistyneelle nuorelle aikuiselle annettiin iän myötä lisää autonomiaa ja tuettiin näin häntä kohti vastuunottoa ja itsenäisempää elämää.

"Jos sä hoidat asiat nii sä saat vapauksia. Ja koska mä hoidin asiat nii mä sain tehdä mitä mä halusin ja sen puolee et se ei ollu muuta et se ei ollu iso ongelma. Et mul on kaikki valta käsisi niiku itel." HN2

"Viikkoraha kasvoi säännöllisesti iän myötä. Se oli aina hyvin reilu, mutta se vaan kasvoi ja tietysti sopeuttaakseen tämmöisen isomman tarpeita. Ja se tuli paljon joustavammaksi sääntöjen kanssa. Isompana saattoi neuvotella, jos vaikka oli ulkona kavereiden kanssa, voi tulla illalla vähän myöhemmin, kunhan sitten tulee sovittuun aikaan." HN3

Lastensuojelulaitoksesta ja ammatillisesta perhekodista itsenäistyneet nuoret aikuiset kokivat itsenäisemmän asumismuodon hyödyllisenä ennen itsenäistymistä. Ammatillisella perhekodilla oli itsenäistymisasunnon kaltainen huone erillisessä aittarakennuksessa, jossa nuori aikuinen asui 17-vuotiaasta 19-vuotiaaksi. Nuori aikuinen nukkui asunnossa ja vietti aikaa siellä, mutta ruokaili ja käytti wc:tä perhekodin päärakennuksessa. Nuori aikuinen koki itsenäisemmän asumisen hyödyllisenä, koska hän osasi siten nukkua yksin muuttaessaan omaan asuntoon. Asteittain tapahtuvan siirtymän itsenäisempään elämään, on nähty myös tutkimuksissa tukevan nuorten aikuisten kykyä pärjätä itsenäisesti sijaishuollon päätyttyä (Dixon & Stein 2005; Mendes 2009, 8; Holt & Kirwan 2012, 377; Cameron ym. 2018).

"Se oli erittäin kiva tämmöinen pieni itsenäisen asumisen alkumaku. Tietysti se muutto omilleen oli aivan erilaista, mutta se oli kuitenkin, että osasin nukkua ilman, että kuulin jonkun muun ääniä." HN3

Nuorten aikuisten kokemukset itsenäistymisestä vaihtelivat perustaitojen osalta. Päihdekuntoutuksesta itsenäistynyt nuori aikuinen koki itsenäistyessään hankalaksi Kela-asioiden hoitamisen, laskujen maksamisen sekä ylipäättään rahankäytön. Rahankäyttö on nuorelle aikuiselle edelleen hankalaa. Sen sijaan lastensuojelulaitoksesta ja ammatillisesta perhekodista itsenäistyneet nuoret aikuiset kokivat itsenäistyessään raha-asioiden hoitamisen helppona.

"Semmoi mitä mä en edelleenköö handlaa nii on rahankäyttö et se on niiku ongelma. Osaan budjetoida mut se saattaa jonku viikon kestää ja sit lähtee lapasesta." HN1

"Kela-hakemukset on mulle tosi helppoja. Emmä nää niis mitää vaikeuksia. Ei oo ollu mikää haaste se rahankäyttökää. Et kunhan miettii vaan järkevästi nii kyl se meni siin." HN2

"Et se on oikein kiva et siel on luottamusta, et mä oon melko fiksu rahan suhteen." HN3

Kodinhoitoon liittyvien asioiden, kuten ruoan laitto, siivoaminen ja pyykin peseminen sujui kaikilla nuorilla aikuisilla lukuun ottamatta nuorta aikuista, joka itsenäistyi ammatillisesta perhekodista. Ammatillisesta perhekodista itsenäistynyt nuori aikuinen osasi hoitaa kodinhoitoon liittyviä asioita, mutta laitostumisen kokemukset estivät nuorta aikuista toteuttamasta edellä mainittuja askareita. Ulkopuolisen toiminnan ohjauksen puute hankaloitti asioiden hoitamista. Laitostumisen kokemukset vaikuttivat myös nuoren sosiaalisen toimintakyvyn muihin osa-alueisiin. Nuoren ammattikouluopinnot keskeytyivät aiemmin, koska nuori aikuinen jätti menemättä kouluun.

”Siihen aikaan se oli vielä vaikeampaa tietysti, koska olin se, joka teki säännöt niin kukaan ei voinut käskää minua siivoamaan, kukaan ei voinut käskää minua syömään tai kukaan ei voinut käskää, mitä syödä.”
HN3

Itsenäistyminen tuo samaan aikaan mukanaan sekä vapautta että uusia velvollisuuksia (Juvonen 2014, 253). Sekä päihdekuntoutuksesta että ammatillisesta perhekodista itsenäistyneellä nuorella aikuisella oli hankaluuksia tulla toimeen itsenäistymisestä seuranneesta vapauden ja vastuun tasapainottelusta. Päihdekuntoutuksesta ja lastensuojelulaitoksesta itsenäistyneiden nuorten aikuisten mielestä itsenäistymisessä parhainta oli sen tuoma vapaus – sai tehdä, mitä halusi ja milloin halusi – mutta samaan aikaan täysi-ikäisyyden tuomat velvollisuudet yllättivät. Siirtymä itsenäiseen elämään koetaankin lastensuojelulaitoksen jälkeen usein aluksi miellyttäväksi, mutta jonkin ajan kuluttua vaikeuksia saattaa alkaa helposti kasaantua (Jahnukainen 2004b, 45).

”Se et ei oltu sanomas et mitä sun pitää tehdä tai et minne sun pitää mennä ja monelta. Vaan se et voi vaan olla vaik kaks viikkoo jossai XX (eri kaupungissa) eikä kukaa tuu laittaa mitää hei missä sä oot, tuu ny kotiin. Siin oli se oma vapaus. Et kauppas piti ite päättää mitä ostaa. No mikropizzaa ja uunipizzaa.” HN1

”Loputon vapaus, se näkymätön vastuu niin se kaikki – se iski kovaa. En ollut aivan valmis vielä muuttamaan omilleni siinä vaiheessa ja alan vasta nyt olemaan sopeutunut siihen, että se vei oman aikansa. Pidän ylipäättään yllä sellasta järjestystä, että... se elämänhallinta on kehittynyt huomattavasti siinä vuodessa, että mitä olen nyt asunut itsenäisesti.” HN3

6.2.2 Nuorten aikuisten sosiaalinen verkosto

Eri tutkimuksissa on osoitettu, että sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten aikuisten sosiaaliset verkostot ovat monella tapaa heikkommat kuin muiden ikätovereiden (Dixon 2008; McAuley & Davis 2009; McClung & Gayle 2010; Dumaret ym. 2011; Holt & Kirwan 2012, 373). Tässä tutkielmassa jälkihuollossa olevat nuoret aikuiset nostivat esiin

haasteita sosiaalisen verkoston määrässä ja laadussa. Jokaisen nuoren aikuisen sosiaalinen verkosto koostui eri tavalla. Sosiaalisessa verkostossa oli myös niin sijaishuollon aikana kuin sen jälkeenkin paljon vaihtelua ja muutoksia. Pysyvät suhteet itselle tärkeisiin ihmisiin, kuten vanhempiin tai muihin merkittäviin aikuisiin on erittäin tärkeää niin lapsuudessa kuin nuorena aikuisuudessa (Hurrelman 1989, 23) ja ne usein tukevat nuoren aikuisen itsenäistymistä omilleen (Dumaret ym. 2011; Holt & Kirwan 2012, 374) tarjoamalla turvallisen perustan, josta siirtyminen itsenäiseen elämään voi tapahtua turvallisesti ja tukevasti (Dixon & Stein 2005).

Kaikki kolme nuorta aikuista nostivat esiin haastatteluissa, että heidän viranomaisverkostossaan oli sijaishuollon aikana paljon vaihtuvuutta niin sosiaalitoimen, psykiatrian kuin sijaishuoltopaikan toimesta. Vaihtuvuus on vaikuttanut kielteisesti luottamuksellisen suhteen muodostamisessa työntekijään. Ylipäätään lastensuojelulaitoksessa asuvat lapset ja nuoret eivät voi vaikuttaa työntekijöiden aikatauluihin, vaan heidän tulee sopeutua siihen, että työntekijät ovat heidän saavutettavissaan työvuorojensa mukaisesti (Törrönen 2003, 126).

"Mul on iha lapsesta saakka ollu näitä eri kontakteja et mä oon niin mones eri paikas käynny juttelee mun asioista ja sanonu samat asiat ja sit on taas joku toinen työntekijä ja sanonu sille taas samat asiat. Et on ollu vähä sellai oravanpyörä." HN1

"Mul vaihtu parin kuukauden välein aina omaohjaaja. Et mä voin sanoo et ne vaihtu oikeesti ne ohjaajat siellä. Se oli niiku semmost ihme touhua." HN2

"Ympäristö (lastensuojelulaitos), jossa oli hyvin tiukat säännöt ja tota seurattiin tarkasti... hyvin vaihteleva ympäristö, sillä siellä oli myös nämä työntekijät, jotka tulivat vuoroissa, lähtivät pois niin tietysti oli se haaste, ettei voinut luoda sidettä kehenkään, koska hän saattoi olla suurimman osan viikkoa poissa." HN3

Päihdekuntoutuksesta itsenäistyneen nuoren aikuisen sosiaaliseen verkostoon kuului pääasiassa luonnollista verkostoa muun muassa vanhemmat, veli, ystävä, kumppani ja kumppanin perhe. Nuori aikuinen nimeääkin tässä hetkessä elämänsä tärkeimmäksi henkilöksi kumppaninsa. Sosiaalista tukea ja apua nuori aikuinen saa edellä mainitun luonnollisen sosiaalisen verkoston lisäksi myös ammatilliselta tukihenkilöltään, jota nuori aikuinen tapaa säännöllisesti. Sosiaalisella tuella tarkoitetaan sitä, että yksilö kokee, että sosiaalinen verkosto välittää, arvostaa ja rakastaa häntä. Sosiaalista tukea tarjoavat sosiaaliset verkostot suojaavat yksilöä stressiltä. (Cobb 1976.) Syvimmistä asioistaan nuori aikuinen ei ole pystynyt vielä tukihenkilön kanssa keskustelemaan, koska ei ole vielä tutustunut tukihenkilöön riittävästi. Nuori aikuinen arvioi, että häneltä vie vuosia ennen kuin hän pystyy syvimmistä asioistaan keskustelemaan tukihenkilön kanssa. Tämä kuvastaa sitä, että luottamuksellisen suhteen luomisessa menee aikaa. Ylipäätään tukihenkilötoiminnan nuori aikuinen on kokenut

mieluisana, koska on voinut nähdä samaa ihmistä pidemmän aikaa ja luoda suhdetta häneen ilman, että työntekijä vaihtuu jatkuvasti. Nuori aikuinen on ensisijaisesti yhteydessä tarvitessaan apua toiseen vanhempaansa – muun muassa Kela-asioissa, laskuasioissa ja kouluun liittyvissä asioissa.

”Se on täl hetkel joo tärkein. Et siis vaikka mä oon kaikkien mun läheisten kans tekemisis, veljen ja kaikkien kaa melkee joka päivä nii kyl se on silti se oma XX (kumppani) siinä, tärkein tuki ja apu.” HN1

Päihteidenkäyttö on vaikuttanut nuoren aikuisen sosiaaliseen toimintakykyyn sosiaalisen verkoston osalta. Nuori aikuinen on joutunut katkaisemaan yhteydenpidon kaikkiin päihteitä käyttäviin ystäviinsä, koska on halunnut päästä päihdemaailmasta eroon. Nuorella aikuisella ei juurikaan ole ystäviä ja uusien ystävien löytäminen on nuoren aikuisen mukaan hankalaa.

”Et ei mul oo tälläkää hetkel kavereita ku ihan muutama, koska en enää käytä mitää. Ja tosi hankala saada kavereit jotka haluaa muuta ku ryyppää tai jotain.” HN3

Lastensuojelulaitoksesta itsenäistyneen nuoren aikuisen sosiaalinen verkosto koostui lähes kokonaan nuoren aikuisen itse rakentamasta ja valitsemasta luonnollisesta sosiaalisesta verkostosta, kuten ystäivistä, joita nuori aikuinen on saanut elämänsä töiden kautta. Luonnolliseen sosiaaliseen verkostoon kuului myös nuoren aikuisen isovelji, mutta vanhempiensa kanssa nuori aikuinen ei ole juurikaan tekemisissä. Nuorella aikuisella on ollut huonot välit vanhempaansa laitosajoista saakka ja vanhempi on ollut nuorta aikuista kohtaan sekä fyysisesti että henkisesti väkivaltainen. Tämä kuvastaa sitä, että vaikka nuorella aikuisella on vanhempi jollain tapaa elämässään, suhde ei välttämättä ole hyvä tai nuoren aikuisen itsenäistymistä tukeva. Nuori aikuinen saa sosiaalista tukea ystäviltaan ja veljeltään, joihin hän on ensisijaisesti yhteydessä, jos hänellä on huono olla.

”Kaverit, läheiset ja muut nii mä oon valinnu mun perheen ite. Et mun perhe on mun muutama läheinen kaveri ja mun veli. Et se ei oo se verisukulaisuus enää et kuka on perhe ja kuka on läheinen. Et jos puhutaan tärkeistä ihmisistä nii mun vanhempi ei kuulu siihen.” HN2

Ammatillisesta perhekodista itsenäistyneen nuoren aikuisen sosiaalinen verkosto sen sijaan koostui lähes yksinomaan viranomaisverkostosta, koska nuorella aikuisella ei juurikaan ollut luonnollista sosiaalista verkostoa omasta perheestään. Nuoren aikuisen toinen vanhempi oli menehtynyt ja toiseen vanhempaansa nuori aikuinen ei ole yhteydessä, koska tämä on pyytänyt häneltä säännöllisesti rahaa lainaan. Lisäksi nuorelle aikuiselle tärkeä sukulaismies petti muutama vuosi sitten nuoren

aikuisen luottamuksen syyttäessään nuorta aikuista perheen ongelmista. Suhde sukulaismieheen katkesi tämän jälkeen.

Kaiken kaikkiaan luonnollista sosiaalista verkostoa nuorella aikuisella oli vain vähän ja se koostui lähinnä yhdestä sisaruksesta ja isovanhemmasta, joidenka kanssa nuori piti säännöllisesti yhteyttä. Nuorella aikuisella on myös muita sisarusia, mutta heidän kanssaan hän ei juurikaan pitänyt yhteyttä. Aikuiset nuoren aikuisen omassa perheessä eivät ole pystyneet olemaan nuoren aikuisen tukena hänen elämänsä käännekohdissa, kuten itsenäistymisessä ja omilleen muutossa. Ylipäätään nuoren aikuisen kertomuksen perusteella, suhde biologiseen perheeseen näyttäytyy monimutkaisena, eikä nuori aikuinen itse voi juurikaan luottaa siihen, että saisi apua heiltä apua käytännön asioissa tai sosiaalista tukea. Sen sijaan nuori aikuinen ennemminkin toimii itse tukiverkkona biologiselle perheelleen. Monillakaan sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla aikuisilla ei ole omaa biologista perhettään tukiverkkona itsenäistymisessä (Mendes 2005, 156).

"Tietysti mä en oikeen tiedä mun perhesuhteita et ne on verkko, mutta mä oon ennemminkin verkko muille. --- Et jotenkin tuntui, etten olisi voinut hänen puoleensa kääntyä niin kuin hän olisi voinut kääntyä minun puoleeni." HN3

Nuori aikuinen on kuitenkin onnellinen siitä, että hänellä on muita ihmisiä ympärillä, joiden puoleen hän voi tarvittaessa kääntyä ja joilta hän saa apua sitä tarvitessaan. Tällaisia ihmisiä nuoren aikuisen elämässä ovat perhekodin vanhemmat ja ohjaaja sekä jälkihuollon sosiaalityöntekijä ja sosiaali-ohjaaja. Nuori aikuinen nimeääkin itselleen tärkeimmiksi ihmisiksi perhekodin vanhemmat ja sisaruksensa, kenen kanssa hän yrittää pitää yhteyttä aktiivisesti.

"Mä mainitsisin perhekodin isän ja äidin, he ovat ehdottomasti varmaan kaks tärkeintä ihmistä mun elämässä ja mä mainitsen mun XX (pikkusisaruksen), kehen mä yritän olla aktiivisesti yhteydessä. --- Ja olen usein sanonut, että tämän perhekodin vanhemmat ovat lähimpänä oikeita vanhempia, joita minulla on ollut. Ja kun mietin esimerkiksi isääni, en mieti tätä miestä, joka hylkäsi äitini, vaan mietin tätä perhekodin isää, joka oikeasti välitti minusta." HN3

Nuoret aikuiset ovat yhteydessä jälkihuollon sosiaalityöntekijäänsä pääsääntöisesti virallisissa asioissa. Virallisia asioita ovat nuorten aikuisten mukaan muun muassa Kela- ja raha-asiat sekä taloudellisen tuen muodot. Nuoret aikuiset myös luottavat jälkihuollon sosiaalityöntekijäänsä ja tietävät, että tarvittaessa he saavat jälkihuollosta apua, jos siihen on tarvetta. Vain ammatillisesta perhekodista itsenäistynyt nuori aikuinen on aktiivisesti yhteydessä jälkihuollon sosiaalityöntekijään ja -ohjaajaan. Nuorelle aikuiselle on tullut tunne, että jälkihuollon sosiaalityöntekijä ja -ohjaaja ovat aidosti kiinnostuneita hänen asioistaan ja välittävät hänestä. Nuorelle aikuinen on saanutkin osansa sosiaalisesta tuesta jälkihuollosta. Myös päihdekuntoutuksesta

itsenäistynyt nuori aikuinen oli ensimmäiset puoli vuotta jälkihuollossa ollessaan aktiivisesti yhteydessä jälkihuollon sosiaaliohjaajaan, joka auttoi häntä Kela-hakemusten tekemisessä sekä laskujen maksamisessa. Nuori aikuinen koki jälkihuollon sosiaaliohjauksen erittäin hyödylliseksi itsenäistymisen alussa.

"Olihan se sillee et tuli etuoikeutettu olo. Todella hyvää et oli se jälkihuolto käytettävissä nois Kela-asios, vuokranmaksus ja näissä niiku heti jeesii. Mä oisin varmaa koditon täl hetkel koska mä en ois noit Kela-asioit osannu hoitaa ku emmä niit ollu aiemmin tehny." HN1

"Kyl mä niiku tiiän et jos jotain tulee nii mä saan sieltä apua. Ja se mun sossu on tosi hyvä tyyppi. Et mä tiiän et jos nyt tulis jotain nii se kyl hoitais sitte." HN2

"Nään, että on tämä jälkihuolto – tämä tukiverkko, joka tässä tapauksessa kirjaimellisesti verkko, joka ei välttämättä ole aina siinä mukana, mutta on semmoinen, minkä puoleen voi kääntyä sitten, kun tulee se väärä askel." HN3

Nuoret aikuiset ovat suhteellisen tyytyväisiä sosiaalisen verkostonsa määrään ja laatuun. Ammatillisesta perhekodista itsenäistynyt nuori aikuinen oli haastateltavista nuorista aikuisista kaikin puolin tyytyväisin tämänhetkiseen sosiaaliseen verkostoonsa. Myös lastensuojelulaitoksesta itsenäistynyt nuori aikuinen oli tyytyväinen sosiaaliseen verkostonsa määrään ja laatuun. Hän oli ainoastaan tyytymätön siihen, että hänen sosiaalinen verkostonsa sijaitsi hajallaan toisistaan, mikä aiheutti ajoittain yksinäisyyden kokemuksia. Yksinäisyyden kokemuksen herätti nuorena se, ettei hänellä ollut sosiaalisen verkostonsa sosiaalista tukea helposti saatavilla. Päihdekuntoutuksesta itsenäistynyt nuori aikuinen ei ollut kovin tyytyväinen tämänhetkisen sosiaaliseen verkostoonsa määrällisesti. Hän koki olonsa ajoittain yksinäiseksi ja kertoi kaipeavansa enemmän ystäviä elämäänsä. Hänen kertomuksensa kuvaa puutetta sosiaalisen tuen olemassaolosta.

"No siis totta kai se et sais kavereita enemmän et ois vapaa-ajalla enemmän tekemistä. Et ois enemmän niit kavereit ees muutama sellai hyvä." HN1

"Ehkä niiku vois sanoo et ku on paljo ihmisiä, mut ne on niiku nii laajalti. Et kaikki ei oo samas paikas et ei oo yhtä isoo porukkaa vaa näkee ihmisiä sillee yksittäin. Et ois kiva et kaikki ois samassa paikassa et vois nähdä usemmin mut ei oo." HN2

"Mä oon varmaan parhaimmassa asemassa, missä mä oon koko elämässäni ollu, että oon varsin tyytyväinen, et mulla on se tukiverkko ja mulla on niit ihmisiä, joihin mä voin luottaa ja mulla on jopa ihmisiä, joita mä voin kutsua ystäväks." HN3

Päihdekuntoutuksesta ja ammatillisesta perhekodista itsenäistyneet nuoret aikuiset nostivat esiin myös sijaishuoltopaikkoihin liittyviä seikkoja, jotka vaikuttivat heidän luonnolliseen sosiaaliseen verkostoonsa kielteisesti. He molemmat menettivät

ystävänsä kotipaikkakunnaltaan, kun heidät sijoitettiin toiselle paikkakunnalle. Päihdekuntoutuksesta itsenäistyneen nuoren aikuisen oli vaikeuksia solmia uusia ystävyys-suhteita, koska sijaisperhe ei vienyt häntä tapaamaan ystäviään. Useat tutkijat ovat nostaneet esiin nuorten eristäytymisen johtavan lukuisiin haitallisiin seurauksiin, kuten heikentyneeseen hyvinvointiin, mielenterveysongelmiin, sosiaalisen käyttäytymisen muutoksiin ja heikentyneeseen akateemiseen suoriutumiseen (Bö 1989, 141). Aika sijaisperheessä – täysin eristyksissä muista – vaikutti nuoreen aikuiseen vahvasti ja hänestä tuli sosiaalisesti sulkeutuneempi ja yksinäisempi.

”Emmä ees siel (sijaisperheessä) päässy tekee kavereit, koska ne oli pihejä ja bensa maksaa rahaa. Ei ne vieny mua mihkää. --- Et ei mul ollu enää mitää kavereit. Et viimesimmät kaverit nii viis vuotta sit nähny. Et tuol vaa niiku oli 5 vuotta tekemättä mitää ja palas nii ei ollu kavereita. Nii kyl se vaikuttaa.” HN1

”Minut sijoitettiin toiselle paikkakunnalle niin en voinut jatkaa siellä vanhassa koulussa ja minulle vain ilmoitettiin yksi aamupäivä, että sinä aloitat tässä koulussa. Vain sen takia, että se olisi käytännöllisempää laitokselle. --- Et siihen katkeaa ne vähäiset suhteet, jotka oli ja ku he olivat katkaisseet ne vanhat mitä oli ennen sitä, niin se on vaan, että ”onnea matkaan, sä oot omillas”. HN3

Sijaisperheessä olleen ja päihdekuntoutuksesta itsenäistyneen nuoren aikuisen kohdalla menetetyt ystävyys-suhteet ja niistä aiheutunut yksinäisyys ajoi nuoren aikuisen huonoihin kaveriporukoihin, jossa käytettiin päihteitä. Palattuaan kotiin vanhempansa luokse nuori aikuinen vietti vapaa-aikansa kotona pelimaailmassa, jossa hänellä oli kavereita – tosielämässä hänellä ei niitä ollut. Virtuaalitodellisuuden on helppo paeta reaali maailman arkea, mikä ilmentää kaventunutta ja passiivista todellisuutta (Juvonen 2015, 95). Lopulta nuori aikuinen sai ystävän koulusta, joka käytti päihteitä. Ystävän kautta nuori aikuinen tutustui ystävän muihin kavereihin, jotka käyttivät myös päihteitä. Uusien ystävien tuoman seuran ja tapojen seurauksena myös nuori aikuinen alkoi käyttämään kannabista, kokeilemaan vahvempia aineita ja myymään huumeita. Tämä on yksi merkki sosiaalistumisen prosessista (ks. Trufanov 2018).

”Sit mul tuli päihteitä elämään, koska mä löysin uusii kavereita, koska mul ei ollu ollenkaa kavereita sen sijaisperheen jälkee ja rupesin sit vetää aika paljon erinäkösi huumeita.” HN3

Sijaishuoltopaikoista syntyneet merkitykselliset suhteet sijaishuoltopaikan henkilökuntaan ja muihin lapsiin ja nuoriin voivat katketa myös itsenäistymisen jälkeen. Tähän syynä ovat olleet nuorten aikuiset kertomuksissa niin erilaiset rakenteelliset seikat, kuten se, että sijaishuoltopaikassa henkilökunta on vaihtunut ja itselle tärkeä ohjaaja on siirtynyt muihin työtehtäviin tai että sijaishuoltopaikka saa enää olla yhteydessä sijoituksen päätyttyä nuoreen aikuiseen. Toisaalta nuoret aikuiset myös ymmärsivät suhteen ohjaajiin olevan ammatillinen, mikä tulee päättymään sijoituksen

päätyessä. Tämä kuvastaakin sitä, kuinka toisaalta itselle merkitykselliset ja tärkeät suhteet koetaan samaan aikaan myös viranomais-suhteina. Tämä on laitoshoidon sisäänrakennettu ristiriita: ohjaajat tekevät siellä palkkatyötä, mutta lapsi tai nuori etsii itselleen tärkeää ihmistä, johon kiinnittyy (Paludan 1998, 47, Törrösen 2003, 107 mukaan). Parhaimmillaan tämä voi johtaa siihen, että nuori saa mahdollisuuden muodostaa itselleen merkittävän ja tärkeän suhteen ohjaajaan, joka kuljettaa häntä arjessa eteenpäin (Mt. 2003, 107) – ja myös mahdollisesti säilyy hänen elämässään sijaishuollon päätyttyä. Mikäli merkitykselliset suhteet päättyvät kuin seinään nuoren aikuisen tahtomatta, hän voi kokea sen hylkäämiseksi (Reinikainen 2009, 86–88).

"Laitoin sähköpostii et miks muille nuorille soitellaan et olinks mä niin perseestä et mulle ei haluta soittaa. Nii ne sano et on joku lakimuutos et ne ei saa soittaa tai ottaa yhteyttä nuoree mut ne saa kyl puhuu jos nuori ottaa ite niihin yhteyttä. --- Ja siel ei oo ku yks vai kaks työntekijää ketkä oli saaja ku mä olin siellä. Ja neki sellasii joidenkaa mä en niin hyvin tutustunu eikä ollu nii diipeissä keskuisteluus et emmä niille niiku jaksa." HN1

"No ohjaajiin suoranaisesti et mul oli käsitys et niihin ei saa pitää yhteyksiä. Et ei niidenkaa tuu oltuu yhteyksissä mut kyl niit tulee nähtyy, välillä törmättyä ja sitte ku vanhojen kavereidenkaa nii sit on tullu nähtyy niitä ohjaajia siinä työpaikalla et on tullu kahviteltu. --- Enkä mä ees enää koe et se on ok käydä siellä koska siel on muiden elämä nii en mä lähe sinne vanhana nuorena et ennen tehtiin näin ja näin ja näin. Et siel on uusii ihmisiä. Niitten (ohjaajien) työ ei oo enää keskittyä muhun." HN2

Kertomuksissa nousi esiin myös, että nuoret aikuiset itse päättävät haluavatko olla entiseen sijaishuoltopaikkaan yhteydessä itsenäistyttyään omilleen. Lastensuojelulaitoksesta itsenäistyneen nuoren aikuisen mukaan hän halusi aluksi irrottautua kokonaan lastensuojelulaitoksesta ja piti tarkoituksella etäisyyttä lastensuojelulaitokseen itsenäistyttyään, vaikka hänellä oli hyvät suhteet lastensuojelulaitoksen työntekijöihin. Lastensuojelulaitoksen työntekijät tukivat nuorta aikuista itsenäistymiseen ja luottivat siihen, että hän pärjää itsenäisesti muuttaessaan omilleen. Tämä valoi myös nuoreen itseluottamusta ja tunnetta siitä, että mikäli hän tarvitsee apua, sitä on saatavilla.

Toisaalta sijaishuoltopaikat ovat synnyttäneet nuorten aikuisten elämään myös pysyviä merkityksellisiä suhteita – kuten ammatillisesta perhekodista itsenäistyneen nuoren aikuisen kohdalla. Merkitykselliset suhteet ovat syntyneet, kun nuori aikuinen on kokenut tullessaan sijaishuoltopaikassaan kohdatuksi ja ymmärretyksi. Kohdatuksi ja ymmärretyksi tuleminen on ollut myös luottamuksen rakentamisen peruskohta (Juvonen 2015, 49). Pysyvällä, turvallisella ja rakastavalla ympäristöllä on pitkäkestoisia positiivisia vaikutuksia nuorten aikuisten elämään ja sosiaalisen toimintakyvyn osaluueisiin (Courtney & Dworsky 2006; Garcia ym. 2012, 575). Nuori aikuinen tukeutuu edelleen perhekodin vanhempiin itsenäistymiseen liittyvissä asioissa, kuten ilman sijaishuollossa ollut nuori aikuinen omiin vanhempiinsa. Hän painottaakin luotettavan

sosiaalisen verkoston tärkeyttä itsenäistymisessä. Sijaishuoltopaikasta itsenäistyvät nuoret aikuiset hyötyvät pääsääntöisesti entisen sijaishuoltopaikan työntekijöiden tarjoamasta epävirallisesta tuesta itsenäistymiseen (Stein 2012, 52–53) vähentämällä sosiaalista eristäytymistä ja tukemalla nuoren aikuisen itsenäistymisen taitoja (Sinclair ym. 2005, 41, 64; Wade 2008; Stein 2012, 52–53). Ylipäätään sosiaalinen verkosto, joka on läheinen ja luonteeltaan pysyvä, auttaa nuorta aikuista selviytymään elämästä, jota aikuiselta ihmiseltä odotetaan (Schofield 2001).

”Et silleen, että he (perhekoti) olisivat siellä mulle vielä, vaikka he eivät siitä enää sais mitään palkkaa, koska he ovat vaan niin hyviä ihmisiä. --- He ovat sellainen luotettava ankkuri, jonne voin kääntyä tarvittaessa.” HN3

Sijaishuoltopaikasta jääneistä pysyvistä merkityksellisistä suhteista huolimatta, nuori aikuinen koki itsenäistyessään yksinäisyyttä – kuten myös lastensuojelulaitoksesta ja päihdekuntoutuksesta itsenäistyneet nuoret aikuiset. Kontrasti siihen, että ympärillä oli jatkuvasti ihmisiä siihen, että asui yksin – oli suuri – erityisesti päihdekuntoutuksesta ja lastensuojelulaitoksesta itsenäistyneillä nuorilla aikuisilla. Yksinään oleminen ja yksinäisyys koettiin yhdeksi kaikista vaikeimmaksi asiaksi itsenäistymisessä. Myös muut tutkimukset ovat osoittaneet, että sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret aikuiset kokevat ajoittain olonsa yksinäiseksi (Reinikainen 2009, 97; Stein 2012, 51).

”Et siel pysty vetästä hihasta et hei haluut sä tulla juttelee nii tuli juttelee. Tuli yleensä parempi filiski. --- Oli tosi yksinäistä, ku oli kummiski joka päivä et vaik joku hatkas tai lomilla tai jotain nii siel oli aina toinen kenenkaa voi mennä hengaa, pelaa tai jotain.” HN1

”Kyllähän se yksinäisyys iski et siin ihan oikeesti oli yksin. Ensin must tuntu et ensimmäisen viikon siitä nautti mut seuraaval viikol se iski tosi pahasti, että täs nyt ollaan ihan oikeesti yksin et täs ei oo ketää. --- Tuntuu ku itsenäistyy että vaikka se on ihanaa, että jätetään yksin nii siin vois olla semmonen pieni et annetaan olla yksin mut sit oltais et ”hei miten menee”. Et sillee me oikeesti ollaan tääl et jos sul on jotain tai yksinäinen olo nii me ollaa myös täällä.” HN2

”Tietysti se oli oikein mukavaa, että oli niitä ihmisiä siellä hyvin lähellä. Että aika saattoi käydä siellä (kotona) hyvin yksinäiseksi, jos vaikka viikonloppuisin, kun en ollutkaan menossa heille käymään, kun olin yksin kotona.” HN3

6.2.3 Nuorten aikuisten tulevaisuuden suunnittelu

Haastatteluun osallistuneista nuorista aikuisista kaikilla oli opiskelupaikka ammattikoulussa. Muiden nuorten aikuisten opinnot etenivät suunnitelmallisesti, mutta päihdekuntoutuksesta itsenäistyneen nuoren aikuisen opinnot olivat haastatteluhetkellä

olleet keskeytyksellä puolen vuoden ajan. Opintojen keskeytymisen takia hän oli mennyt osa-aikatoihin. Töiden tekeminen oli tuonut nuoren aikuisen arkeen hänen toivomaansa rytmiä ja sisältöä. Lastensuojelulaitoksesta itsenäistynyt nuori aikuinen etsi haastattelun tekohetkellä uusia töitä opintojen ohelle. Hän kertoi opiskelleensa aiemmin toista alaa pari vuotta, mutta keskeyttäneensä opinnot siirtyessään työelämään saadessaan esimiespaikan. Myös ammatillisesta perhekodista itsenäistynyt nuori aikuinen oli keskeyttänyt aiemmat ammatilliset opintonsa, joihin hän oli hakeutunut suoritettuaan ylioppilastutkinnon.

Kokemukset sijaishuollosta ja sieltä itsenäistymisestä ovat jokaisella nuorella ainutlaatuiset, ja ne voivat vaikuttaa nuoren aikuisen identiteetin rakentumiseen (Söderqvist 2014, 40). Nuorten aikuisten identiteetin rakentumiseen vaikuttivat haastatteluiden perusteella vaihtelevasti niin kokemukset sijaishuollosta kuin saavutukset omassa elämässä. Ammatillisesta perhekodista itsenäistynyt nuori aikuinen koki itsensä epänormaaliksi asuessaan lastensuojelulaitoksessa ennen ammatilliseen perhekotiin muuttoa. Nuoren aikuisen identiteetti on kuitenkin kehittynyt ja muuttunut vuosien saatossa siihen suuntaan, että nuori aikuinen ei enää peilaa itseään sijaishistoriansa kautta, vaan ennemmin siitä näkökulmasta, että hän on itsenäistynyt ja pärjää omillaan. Nuori aikuinen myös liitti laitostumisen kokemuksensa identiteettinsä kehitykseen myönteisestä näkökulmasta. Lastensuojelulaitoksesta itsenäistynyt nuori aikuinen kertoi olleensa esimiehenä eräässä yrityksessä, kun oli palvelut entistä lastensuojelulaitoksen ohjaajaa. Ohjaaja oli yllättynyt nuoren ammatillisesta pärjäämisestä. Nuoren aikuisen kertomus viittaa siihen, että muut aikuiset ihmiset määrittelevät nuoren aikuisen identiteettiä historian perusteella enemmän kuin nuoret aikuiset itse.

"Et sit se oli et mitä et se yllätty ihan. Et oikeesti, ihmiset menestyä sieltäkin (sijaishuollosta) ihan. Et ei me jäää tonne katupummeiks." HN2

"Siellä ei tuntunut siltä, että olisi tullut kotiin, kun sinne saapui. Se vaan, että saapui laitokseen, saapui paikkaan, johon ei-perheeseen sopivat. Tunsin oloni siis epänormaaliksi siitä, että asuin laitoksessa. --- Mä koin sen hyvässä, kun mä asuin siellä perhekodissa. Mä opin siellä paljon hyödyllisiä juttuja, jotka on auttanu suuresti ja tälle tehny musta sen ihmisen, joka mä olen tänä päivänä... että mä koen sen hyöjänä laitostumisen tavalla." HN3

Kaikilla haastatteluun osallistuneilla nuorilla aikuisilla oli tulevaisuuden suunnitelmia. Tulevaisuuden suunnitelmat koskettivat lähinnä opintoja, niistä valmistumista ja töihin hakeutumista. Ikäsidonnaisiin kehitystehtäviin – kuten koulutukseen ja ammatinvalintaan – ja niiden ratkaisuun kohdistuvat tavoitteet, luovat pohjaa hyvinvoinnille (Nurmi 2008, 267; Nurmi ym. 2015, 153), sillä esimerkiksi ammatinvalinta jäsentää nuoren aikuisen elämänrakennetta pitkälti tulevaisuuteen ja edellytys itseenäisen aikuiselämän suunnittelulle ja toteuttamiselle (Kuusinen 2008, 313–314).

Toisaalta tulevaisuuden suunnitelmat ja haaveet olivat myös hyvin arkisia asioista. Päihdekuntoutuksesta itsenäistyneen nuoren aikuisen suurimpana toiveena oli päästä elämään normaalia elämää, koska ei ole aiemmin päässyt kokemaan kunnolla täysin normaalia elämää. Tällä nuori aikuinen viittaa kokemuksiinsa sijaishuollossa, omassa perheessään ja omassa arjessaan. Hän kuitenkin haluaa suhtautua elämään myönteisesti ja suunnata katseensa kohti tulevaisuutta, jossa arjen saaminen elämään opinnoista valmistumisen ja täyspäiväisen työn kautta tukisi hänen psyykkistä vointiaan. Nuoren aikuisen kertomus viittaa siihen, että hän on jäsentänyt identiteettiään menneen kautta ja onnistunut rakentamaan itselleen johdonmukaisen elämäntarinan, mikä on yksi edellytys toimintakyvylle (Bardy ym. 2001, 200, Reinikaisen 2009, 127 mukaan).

"Emmä haluu jäädä suree tota mennyttä elämää et oli nii rankka lapsuus et kyl mä haluun rakentaa sillee et mul ois jatkos kivempi olla. --- Haluun pyrkii siihen et mä voin tulevaisuudes elää normaali elämää. Siis sellasta että mul on arki. Mul ois vakituinen työ et tienaan vakituisesti rahaa. Pystyy elää iha normaalia arkea vähän niiku." HN1

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Käsitteenä laitostuminen on vaikeasti tavoitettavissa. Käsitteen määrittely vaihtelee eikä sille varsinaisesti löydy yhtä yhdenmukaista ja selkeää määritelmää. Tämä voi johtua siitä, että laitostumisen käsitettä käytetään useissa eri asiakonteksteissa, joissa sen luonne ilmiönä vaihtelee. Yleisesti ottaen laitostumisen käsitteeseen on liitetty yksityisyyden puute, itsemääräämisoikeuden väheneminen, rutiininomaisuus, passivoituminen, virikkeettömyys ja vähäinen valinnanvapaus (Pösö 1993, 61–66 & Tedre 1997, 7 & Krause & Viemerö 1997, 435, Törrösen 2003, 17, 125 mukaan).

Jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden ja jälkihuollossa olevien nuorten aikuisten määritelmät laitostumisesta olivat melko yhteneväisiä. Sekä sosiaalityöntekijät että nuoret aikuiset määrittelivät laitostumista passivoitumisella, kykenemättömyydellä olla yksin tai hoitaa itsenäistymiseen vaadittavia perustaitoja. Sosiaalityöntekijät ja nuoret aikuiset myös näkivät laitostumisen johtuvan siitä, että lastensuojelulaitoksen struktuuri ja arkea ohjaavat käytännöt hävisivät nuorten aikuisten elämästä heidän itsenäistyessään omilleen. Sosiaalityöntekijät yhdistivät struktuurin puuttumisen aiheuttavan yksinäisyyttä ja turvattomuutta, mikä lamauttaa nuoren aikuisen jokaisella sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueella. Laitostumista omassa arjessaan tunnistanut nuori aikuinen sen sijaan yhdisti struktuurin häviämisen johtaneen siihen, että hänellä oli liikaa vapautta eikä hän kyennyt käsittelemään sitä tai sen suhdetta täysi-ikäistymisen seurauksena tulleiden vastuiden kanssa – mikä lamautti ja passivoi häntä.

Laitostumisen usein nähdään syntyvän laitoksessa. Mielenkiintoista oli, että tämän tutkielman mukaan laitostumista voi kuitenkin syntyä myös muissa olosuhteissa kuin lastensuojelulaitoksessa. Myös Lampisen (2007, 192) mukaan laitostuminen ei välttämättä vaadi oikeaa laitosta, vaan laitostumista voi syntyä myös silloin, kun henkilö eristäytyy tai tuntee olonsa yksinäiseksi. Näin ei kuitenkaan ollut ammatillisesta perhekodista itsenäistyneen nuoren aikuisen kohdalla, koska hän ei kokenut oloaan eristäytyneeksi tai yksinäiseksi perhekodissa. Hänen kokemuksensa yksinäisyydestä

itsenäistyessään omilleen, oli myös verrattain maltillisempi kuin kahdella haastatettuun osallistuneella nuorella aikuisella

Sosiaalityöntekijöiden ja jälkihuollossa olevien nuorten aikuisten määritelmä laitostumisesta on pitkälti yhtenevä Goffman (1997) määritelmän kanssa. Hänen määritelmässään laitostuminen on ”kulttuurista loitontumista”, jolloin ihminen on toistaiseksi kyvytön selviytymään normaalista arjesta palattuaan sinne (Mt. 1997, 13). Koko ikänsä sijaishuollossa ja mahdollisesti laitoshoidossa olleilla nuorilla aikuisilla ei kuitenkaan välttämättä ole kokemusta siitä, millaista normaali arki on ilman lastensuojelulaitosta. Jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden ja jälkihuollossa olevien nuorten aikuisten määritelmä laitostumisesta ja sen suhteesta sosiaaliseen toimintakykyyn on yhteneväinen myös Tarja Juvosen (2015) väitöskirjan kaoottisen toimijuuden kanssa. Juvonen (2015, 95) määrittelee kaoottisen toimijuuden laaja-alaiseksi, omaan toimintaan liittyväksi suunnittelun puutteeksi, jota kuvastaa suuret asumiseen ja raha-asioiden hoitoon liittyvät haasteet sekä perheen tuen puuttuminen. Laitostumisen ilmiössä nuoren aikuisen toiminnanohjaus on puutteellista ja hän tarvitsee ulkopuolisen ihmisen rytmittämään arkea, jotta hän pystyy suoriutumaan itsenäistymiseen vaadittavista perustaidoista. Laitostumista kokevien nuorten aikuisten luonnollinen sosiaalinen verkosto on usein myös hyvin ohut, eivätkä he saa tukea itsenäistymiseen tai muuhun elämänsä tärkeisiin muutoksiin tukea omalta perheeltään tai suvultaan. Sosiaalisen verkoston ollessa vähäinen ja perustaidoista suoriutumisen vaikeus vaikuttavat siihen, että laitostumista kokevat nuoret aikuiset eivät kykene suunnittelemaan tulevaisuuttaan kovinkaan pitkälle ja tulevaisuuden haaveet koskien ovat hyvin arkisia ja tavallisia – mutta heille siinä hetkessä vielä kaukaisia. Näin ollen laitostuminen ilmiönä vaikuttaa myös kielteisesti nuoren aikuisen sosiaalisen toimintakyvyn eri osa-alueisiin.

Ylipäätään monet tutkimukset ovatkin osoittaneet, että sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret aikuiset ovatkin yksi yhteiskunnan haavoittuvimmista ja heikoimmassa asemassa olevista ryhmistä (Mendes 2005, 155; Stein 2006, 423; Everson-Hock ym. 2011, 768; Holt & Kirwan 2012, 373; Mendes ym. 2014, 6–7; Stepanova & Hackett 2014, 118; Lastensuojelun uudistamisryhmä 2019, 11; Kaasinen ym. 2020, 95–96; Bodiroa & Ross 2022, 3). Jälkihuollossa olevat nuoret aikuiset ovat myös itsenäistyessään sosiaaliselta toimintakyvyltään eriarvoisemmassa asemassa verrattuna ikätovereihin, jonka vuoksi itsenäistyminen omilleen voi olla hankalampaa lastensuojelulaitoksesta itsenäistyville nuorille aikuisille (Mendes & Snow 2016; Gypen ym. 2017; Cameron ym. 2018; Häggman-Laitila ym. 2019; Kääriälä 2020; Delgado ym. 2020).

Tässä tutkielmassa nuorten aikuisten heikompi sosiaalinen toimintakyky itsenäistymisessä ilmeni pääasiassa sosiaalisen verkoston osa-alueella. Jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa korostui se, että monellakaan jälkihuollossa olevalla nuorella aikuisella ei ole sosiaalista verkostoa itsenäistymisensä tukena tai

luonnollinen sosiaalinen verkosto ei ominaisuuksiltaan kykene tukemaan nuorta aikuista itsenäistymisessä. Haastatteluun osallistuneista jälkihuollossa olevista nuorista aikuisista vain yhdellä oli luonnollista sosiaalista verkostoa itsenäistymisensä tukena. Kahdella muulla luonnollinen sosiaalinen verkosto puuttui lähes täysin, eivätkä he voineet luottaa siihen, että saisivat itsenäistymisessä tai muissa asioissa tukea perheiltään. Steinin (2006) mukaan sijaishuollossa olevien nuorten aikuisten perhesuhteet ovat usein ennemminkin ongelmallisia kuin nuoria aikuisia tukevia. Reinikaisen (2009, 119) mukaan sijaishuoltoon joutumisen keskeisin syy on usein yhteydessä siihen, miltä nuorten aikuisten suhde biologisiin vanhempiin näyttäytyy itsenäistyessä. Jos sijoituksen syynä on ollut nuoren aikuisen kokema väkivalta, suhde vanhempiin ei ole korjautunut itsenäistymisen jälkeen toisin kuin tilanteessa, jossa sijoituksen syynä on ollut esimerkiksi kriisiytynyt kotitilanne, olosuhteet, koulunkäynti tai nuoren aikuisen oma käytös (Mt. 2009, 119).

Jälkihuollon sosiaalityöntekijät ja haastatteluun osallistuneet nuoret aikuiset nostivat myös esiin erilaisia seikkoja, jotka haittaavat sosiaalisen verkoston pysyvyyttä. Haastatteluun osallistuneista nuorista aikuisista kaksi kolmesta nosti esiin, että heidän sosiaaliset suhteensa ystäviinsä katkesivat sijaishuoltoon sijoittamisen myötä. Myös jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden mukaan suhteet entisiin lastensuojelupaikkoihin usein katkeavat. Erityisesti niiden nuorten aikuisten kohdalla, joilla on paljon sijaishuoltopaikkojen muutoksia, suhde entiseen lastensuojelulaitokseen ja sen henkilökuntaan ei yleensä säily eikä nuori aikuinen välttämättä kykene sitoutumaan jälkihuollon työskentelyyn.

Haastatteluun osallistuneista nuorista aikuisista ammatillisesta perhekodista itsenäistynyt nuori aikuinen oli ainoa, jonka suhde entiseen sijaishuoltopaikkaan säilyi hänen muutettuaan omilleen. Muilla haastatteluun osallistuneilla nuorilla aikuisilla suhteet sijaishuoltopaikkojen henkilökuntaan olivat päättyneet lähes kokonaan itsenäistymisen jälkeen. Myös tutkimuksissa on nostettu esiin, että monestikaan suhde sijaisperheeseen tai lastensuojelulaitoksen henkilökuntaan ei säily itsenäistymisen jälkeen (Vinnerljung 1996, Höjerun & Sjöblomin 2008, 119 mukaan; Biehal & Wade 1996; Mendes 2009, 88; Everson-Hock ym. 2011, 768; Reinikainen 2009). Näin ollen monet nuoret aikuiset voivat olla vailla tukea itsenäistyessään, koska eivät voi tukeutua biologisiin vanhempiinsa tai entiseen sijaishuoltopaikkaansa (Höjer & Sjöblom 2008, 119; Everson-Hock ym. 2011, 768; Mendes & Snow 2016; Häggman-Laitila ym. 2019, 151). Tästä syystä jälkihuolto onkin erityisen merkittävä tuki näille nuorille aikuisille, joilla ei ole luonnollista sosiaalista verkostoa itsenäistymisensä tukena.

Heikon sosiaalisen verkoston lisäksi sijaishuollon laitoshoidosta itsenäistyvät nuoret aikuiset joutuvat ottamaan kirjaimellisesti vastaan lain mukana tuoman vastuun itsestään ja elämästään 18-vuotta täytettyään ja muuttaessaan pois lastensuojelulaitoksesta (Biehal & Wade 1996, 443; Höjer & Sjöblom 2008, 118–119; Mendes 2009,

87; Stein & Dixon 2012) ja näin joutuvat ottamaan kokonaisvaltaisesti vastuuta omasta elämästään ennenaikaisesti (Reinikainen 2009). Myös tässä tutkielmassa niin jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden kuin haastatteluun osallistuneiden nuorten aikuisten kertomuksissa korostui, ettei nuoret aikuiset voi erilaisien rakenteellisten seikkojen takia jatkaa lastensuojelulaitoksessa asumista, vaikka kokisivat etteivät olisi vielä täysi-ikäistyttyään valmiita muuttamaan omilleen. Haastatteluun osallistuneista nuorista aikuisista ammatillisesta perhekodista itsenäistynyt nuori aikuinen oli ainoa, joka pystyi jatkamaan asumistaan vielä 18-vuotta täytettyään perhekodissa jälkihuollon sijoituksella.

Sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueista itsenäistymiseen vaadittavat perustaidot sujuivat niin nuorten aikuisten kuin jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden kertomusten perusteella. Rahankäyttö oli ainoa perustaito, joka tuotti sosiaalityöntekijöiden ja yhden nuoren aikuisen näkemyksen mukaan vaikeuksia itsenäistymisessä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan rahankäyttöä on hankala harjoitella lastensuojelulaitoksen kontekstissa, mikä voi vaikuttaa siihen, että rahankäyttöön liittyvät asiat ovat nuorille aikuisille haastavia heidän itsenäistyessään. Nuoren aikuisen kokemukset tuesta, jota hän sai raha-asioihin ennen itsenäistymistään alaikäisille tarkoitetussa päihdekuntoutuslaitoksessa, on yhteneväinen jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin. Nuoren aikuisen kanssa rahankäyttöön liittyviä asioita ei käyty lävitse ennen omilleen muuttoa ja itsenäistymistä.

Nuorten aikuisen tulevaisuuden suunnittelu ja identiteetin rakentaminen näytettyivät tässä tutkielmassa vaihtelevina. Jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa korostui tulevaisuuden suunnitelmien kaksijakoisuus: joko niitä on tai sitten niitä ei ole. Nuorten aikuisten kertomuksissa sen sijaan korostui suunnitelmat ja tavoitteet koulutukseen ja työhön liittyen. Toisaalta nuorten aikuisten tulevaisuuden suunnitelmat ja haaveet olivat myös hyvin arkisia asioita – kuten koiran hankkimista tai normaalin elämän elämistä. Sekä sosiaalityöntekijät että nuoret aikuiset toivat kertomuksissaan esiin identiteetin rakentamisessa sen, että usein muut ammattilaiset ja aikuiset rakentavat käsitystä nuoresta aikuisesta laitoshistorian perusteella. Nuoret aikuiset sen sijaan itse rakentavat vähemmän identiteettiään laitoshistoriaansa perustuen.

On kuitenkin hyvä muistaa, että nuoret aikuiset sijaishuollossa ja jälkihuollossa ovat heterogeeninen ryhmä (Dixon & Stein 2005; Mendes 2006, 113; Holt & Kirwan 2012; Kääriälä 2020, 16) ja jokaisella heillä on oma polkunsä sijaishuoltoon, perhesuhteet, kokemukset sijaishuollosta ja kestosta sijaishuollossa (Mendes 2007, 113; Holt & Kirwan 2012). Tutkielmaan osallistuneista nuorista aikuisista kaksi kertoi sijaishuoltoon liittyvistä epäkohdista, jotka liittyivät sijaishuoltopaikan toimintaan ja rakenteellisiin seikkoihin. Molemmat heistä olivat kokeneet sijaisperheessä asuessaan laiminlyöntiä sekä ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden kokemuksia. Toinen heistä kertoi

kokeneensa myös fyysistä ja henkistä väkivaltaa sijaishanhempien toimesta. Toinen taas koki tullessa hylätyksi sijaishperheeseen sijaishuollon sosiaalityöntekijän toimesta. Nämä osaltaan heijastelevat rakenteellisia ongelmia, joita sijaishuollossa on – sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden käytettävissä olevat resurssit eivät ole riittäneet valvomaan sijaishuollon toteutumista sijaishperheissä. Alaikäisille tarkoitettussa päihdekuntoutuslaitoksessa ollut nuori aikuinen nosti esiin rakenteellisia ongelmia, jotka eivät turvanneet hänen hyvinvointiaan ja kehitystään päihdekuntoutuksessa ollessaan. Lastensuojelulakiin tulleiden muutosten seurauksena lakimuutoksen päihdekuntoutuksessa olijoilta ei saanut ottaa puhelinta pois ilman painavaa syytä. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2020). Tämän seurauksena nuoren aikuisen kertomuksen mukaan, päihdekuntoutuslaitokseen oli helppoa tilata ja tuoda huumeita. Nuori aikuinen käyttikin päihteitä säännöllisesti puolet viettämästään ajasta päihdekuntoutuslaitoksessa.

Nuorten erilaiset kokemukset ja ominaisuudet määrittävät omalta osaltaan nuoren aikuisen sosiaalista toimintakykyä hänen itsenäistyessään omilleen. Ylipäätään tässä tutkielmassa nuorten aikuisten sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueet heijastelevat pitkälti nuoren aikuisuuden tai toisin sanoen ”orastavan aikuisuuden” tunnuspiirteitä (kts. Arnett 2015). Tutkielmaan osallistuneista nuorista aikuisista kaikki etsivät identiteettiään eivätkä varsinaisesti kokeneet olevansa vielä aikuisia. Nuoret aikuiset eivät myöskään olleet vielä täysin saavuttaneet aikuisuuden kulttuurisesti määrittäviä tunnusmerkkejä, kuten taloudellista riippumattomuutta. Nuoret aikuiset olivatkin siis vielä jollain asteella riippuvaisia elämässään olevista turvallisista aikuisista ja jälkihuollon palveluista.

Jälkihuollon palvelut ovatkin ensiarvoisen tärkeitä sijaishuollosta itsenäistyville nuorille aikuisille, joilla ei ole luonnollista sosiaalista verkostoa itsenäistymisen tukena. Tällaisessa tilanteessa jälkihuolto toimii niin käytännön tasolla kuin taloudellisesti ja emotionaalisesti nuoren aikuisen tukena itsenäistymisessä ja aikuistumisessa. Parhaimmassa tapauksessa jälkihuolto voikin olla sosiaalinen verkko, joka ottaa kopin nuoresta aikuisesta hänen elämänsä yhdessä tärkeimmässä muutosvaiheessa ja tukee tätä kohti aikuisuutta.

Haastatteluun osallistuneet nuoret aikuiset ja jälkihuollon sosiaalityöntekijät painottivat haastatteluissaan, että itsenäistymistaitojen harjoittelu tulisi aloittaa lastensuojelulaitoksissa hyvissä ajoin. Myös Tampereen UP2US – meistä kiinni hankkeen kehittämisillassa nuoret aikuiset nostivat esiin, että jälkihuoltoon siirtyminen on jännittävää, koska prosessi sinne siirtymiseen on sekava. Kehittämisillassa nuoret aikuiset toivoivatkin, että valmistautuminen itsenäistymiseen aloitettaisiin ajoissa – mieluiten 15–16-vuotiaana – jotta itsenäistymisen omilleen sijaishuollosta olisi helppompaa. (Voima Vaikuttaa! 2019.) Itsenäistymiseen vaadittavien taitojen saavuttaminen ajoissa helpottaa siirtymistä jälkihuoltoon ja hyppy itsenäisempään elämään ei muodostu niin suureksi, kun nuori aikuinen tietää suurin piirtein, mitä on luvassa ja

mitä muutos pitää sisällään. Rakenteellisella tasolla nuorten aikuisten siirtymistä sijaishuollosta jälkihuoltoon ja itsenäiseen elämään voidaan helpottaa tehostamalla sijaishuollon yhteistyötä liittyen siirtokäytäntöihin. Ajoissa toteutettu ja suunnitelmallinen siirtyminen sijaishuollosta jälkihuoltoon vahvistaa nuoren aikuisen tunnetta siitä, että hän ei jää yksin itsenäistyessään ja vähentää epätietoisuuden tunnetta liittyen tulevaan.

LÄHTEET

Almas, Alisa & Degnan, Kathryn & Radulescu, Anca & Nelson, Charles & Zeanah Charles & Fox, Nathan (2012) Effects of early intervention and the moderating effects of brain activity on institutionalized children's social skills at age 8. *Proceedings of the National Academy Sciences* 109(2), 17228–17231.

Araneva, Mirjam (2018) *Lastensuojelun perhehoito*. Alma Talent Oy.

Arnett, Jeffrey Jensen (2015) *Emerging adulthood*. Oxford University Press.

Biehal, Nina & Wade, Jim (1996) Looking back, looking forward: care leavers, families and change. *Children and Youth Services Review* 18(4), 425–445.

Bilson, Andy & Price, Joanna & Stanley Nicky (2010) Developing employment opportunities for care leavers. *Children & society* 25(5), 382–393.

Blakeslee, Jennifer (2012) The expanding the scope of research with transition-age foster youth: applications of the social network perspective. *Child & family social work* 17(3), 326–336.

Bö, Inge (1986) The significant people in the social networks of adolescents. Teoksessa Klaus Hurrelman & Uwe Engel (toim.) *The social world of adolescents: International perspectives*, 141–165. Walter de Gruyter: New York.

Cameron, Claire & Hollingworth, Katie & Schoon, Ingrid & van Santen, Eric & Wolfgang, Schröer & Ristikari, Tiina & Heino, Tarja & Pekkarinen, Elina (2018) Care leavers in early adulthood: how do they fare in Britain, Finland and Germany? *Children and Youth Services Review* 87, 163–172.

Cashmore, Judy & Paxman, Marina (2006) Predicting after-care outcomes: the importance of "felt" security. *Child & Family Social Work* 11(3), 232–241.

Cobb, Sidney (1976) Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic medicine* 38(5), 300–314.

Courtney, Mark & Dworsky, Amy (2006) Early outcomes for young adults transitioning from out-of-home care in USA. *Child & family social work* 11(3), 209–219.

Cudjoe, Ebenezer & Amoateng, Isaac & Nti-Gyeabour, James & Wisti, Pernille (2022) Exploring the support services of foster care leavers: An institutional ethnographic study. *Health & Social Care in the Community* 30(2), 685–694.

Devoe, Daniel & Farris, Megan & Townes, Parker & Addington, Jean (2018) Interventions and social functioning in youth at risk of psychosis: A systematic review and meta-analysis. *Early intervention in psychiatry* 13(2), 169–180.

Delgado, Paulo & Carvalho, João & Montserrat, Carme & Llosada-Gistau, Joan (2020) The subjective well-being of Portuguese children in foster care, residential care and children living with their families: challenges and implications for a child care system still focused on institutionalization. *Child Indicators Research* 13(1), 67–84.

Dixon, Jo (2008) Young people leaving care: health, well-being and outcomes. *Child & family social work* 13(2), 207–217.

Dumaret, Annick-Camille & Donati, Pascale & Crost, Monique (2011) After a long-term placement: investigating educational achievement, behaviour, and transition to independent living. *Children & society* 25(3), 215–227.

Erikson, Erik H. (1982) *Lapsuus ja yhteiskunta*. Gummerus: Jyväskylä. Toinen painos.

Eskola, Jari & Lätti, Johanna & Vastamäki, Jaana (2018) Teemahaastattelu: lyhyt selviytymisopas. Teoksessa Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin* 1.

Metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-Kustannus, 24–46.

Everson-Hock, Emma & Jones, Rhys & Guillame, Louise & Clapton, Jayne & Duenas, Alejandra & Goyder, Elizabeth & Chilcott, Jim & Cooke, Jo & Payne, Nick & Sheppard, Linda & Swann, Catherine Jane (2011) Supporting the transition of looked-after young people to independent living: A systematic review of interventions and adult outcomes. *Child: care, health & development* 37(6), 767–779.

Fallesen, Peter & Emanuel, Natalia & Wildeman, Christopher (2014) Cumulative risks of foster care placement for Danish children. *Plos one* 9(10), 109207–109207.

Furlong, Andy & Cartmel, Fred (1997) *Young people and social change: Individualisation and risk in late modernity*. Open University Press.

Garcia, Antonio & Pecora, Peter & Aisenberg, Eugene (2012) Institutional predictors of developmental outcomes among racially diverse foster care alumni. *American Journal of Orthopsychiatry* 82(4), 573–584.

Giddens, Anthony (1986) *The constitution of society*. Polity Press: Cambridge.

Goemans, Monica & van Breda, Adrian & Kessi, Shose (2020) Experiences of young people preparing to transition out of cluster foster care in South Africa. *Child & Adolescent Social Work Journal* 38(2), 227–337.

Goffman, Erving (1997) *Minuuden riistäjät – tutkielma totaalisista laitoksista*. Mielenterveyden Keskusliitto ry. 2. painos, toteutettu näköispainoksena.

Goyle, Deirdre & Pinkerton, John (2012) Leaving care: the need to make connections. *Child care in practice: Northern Ireland Journal of Disciplinary Child Care Practice* 18(4), 297–308.

Gypen, Laura & Vanderfaeillie, Johan & De Maeyer, Skrallan & Belenger, Laurence & Van Holen, Frank (2017) Outcomes of children who grew up in foster care: systematic-review. *Children and Youth Services Review* 76, 74–83.

Hestbæk, Anne-Dorthe (2016) The rights of children placed in out-of-home care. Teoksessa Asgeir Falch-Eriksen & Elisabeth Backe-Hansen (toim.) *Human rights in child protection – implications for professional practice and policy*, 129–148.

Helén, Ilpo & Hämäläinen, Pertti & Metteri, Anna (2011) Komplekseja ja katkoksia – psykiatrian hajaantuminen suomalaisen sosiaalivaltioon. Teoksessa Ilpo Helén (toim.) Reformin pirstaleet: Mielenterveyspolitiikka hyvinvointivaltion jälkeen. Vastapaino, 11–69.

Holt, Stephanie & Kirwan, Gloria (2012) The “key” to successful transition for young people leaving residential child care: the role of the keyworker. *Child Care in Practice* 18(4), 371–392.

Humphreys, Kathryn & Gabard-Durnam, Laurel & Goff, Bonnie & Telzer, Eva & Flannery, Jessica & Gee, Dylan & Park, Valentina & Lee, Steve & Tottenham, Nim (2019) Friendships and social functioning following early institutional rearing: The role of ADHD symptoms. *Development and psychopathology* 31(4), 1477–1487.

Hurrelman, Klaus (1989) The social world of adolescents: A sociological perspective. Teoksessa Klaus Hurrelman & Uwe Engel (toim.) *The social world of adolescents: International perspectives*, 3–26. Walter de Gruyter: New York.

Jahnukainen, Markku (2004a) Koulukodin jälkeen. Vuosina 1996 ja 2000 kotiutettujen nuorten yhteiskuntaan jäsentymisen ja riskikäyttäytymisen kasaantuminen. Teoksessa Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) *Nuoruus ja koulu-koti*. Julkaisuja 43. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 293–330.

Jahnukainen, Markku (2004b) Koulukodissa ja koulukodin jälkeen. Vuosina 1996 ja 2000 valtion koulukodeista kotiutettujen nuorten koulukotikokemukset ja jälkiseuranta vuoteen 2002. Aiheita 29/2004. Helsinki: Stakes.

Juvonen, Tarja (2013) Nuorten aikuisten autonomisen toimijuuden jännitteinen rakentuminen ammatillisen etsivän työn kontekstissa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat sosiaalityön toimijoina*. Tampere: Vastapaino, 327–356.

Juvonen, Tarja (2014) Fragile agencies in the making: challenges of independent living in emerging adulthood. *Young* 22(3), 253–269.

Juvonen, Tarja (2015) Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen – nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Nuoristotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 116. Väitöskirja.

Jyrkämä, Jyrki (2007) Toimijuus ja toimijatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tekemiseen. Teoksessa Marjaana Seppänen & Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö – sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. PS-Kustannus, 196–218.

Jäntti, Saara (2022) Kotona, sairaalassa – kodin ja mielisairaalan jännitteisiä suhteita mielisairaalamuistoissa. Teoksessa Saara Jäntti & Kirsi Heimonen & Sari Kuuva & Karoliina Maanmieli & Anu Rissanen (toim.) Kokemuksia mielisairaalaista – muihinkin kaivertuneet tilat. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Hansaprint Oy, 332–388.

Kaasinen, Minna & Salokekkilä, Pirkko & Häggman-Laitila, Arja (2020) Experiences of Finnish care leavers of their involvement in the aftercare services for child welfare clients. *Health and Social Care in the Community* 30(e), 95–104.

Kannasoja, Sirpa (2013) Nuorten sosiaalinen toimintakyky. Jyväskylän yliopisto.

Kannasoja, Sirpa (2018) Sosiaalinen toimintakyky – käsitteen suomalainen kehityshistoria. Teoksessa Jari Lindh & Kristiina Härkäpää & Kaisa Kostamo-Pääkkö (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa, 39–60. Hansa Print Oy.

Keller, Thomas & Cusick, Gretchen & Courtney, Mark (2007) Approaching the transition to adulthood: Distinctive profiles of adolescents aging out of the child welfare system. *The Social Service Review* 81(3), 453–484.

Kestilä, Laura & Väisänen, Antti & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina: Rekisteripohjainen seuranta tutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77(6), 599–620.

Kinnunen, Pirjo (2011) Nuoruudesta kohti aikuisuutta. Varhaisaikuisen mielen-terveys ja siihen yhteydessä olevat ennakoivat tekijät. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Knuiman, Sandra & Riik, Cahtarina & Hoksbergen, René & van Baar, Anneloes (2015) Children without parental care in Poland: Foster care, institutionalization and adoption. *Internal Social Work* 58(1), 142–152.

Kuusinen, Jorma (2008) Nuorten aikuisten kehitystehtävät, onnellisuus ja kehityksen hallinta. Teoksessa Paula Lyytinen & Mikko Korkiakangas & Heikki Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan – kehitys kontekstissaan, 311–322.

Kääriälä, Antti (2020) Always a step behind? Educational and employment transitions among children in out-of-home care. Iita Research.

Long, Maria & Stansfeld, Jacki & Davies, Nathan & Crellin, Nadia & Moncrieff, Joanna (2020) A systematic and methodological review of recent social functioning measures and approaches. *Schizophrenia bulletin* 46(1), 123.

Mary, Aurélie (2012) The illusion of the prolongation of youth – transition to adulthood among Finnish and French female University students. *Nuoristotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja* 130. Väitöskirja.

McAuley, Colette & Davis, Teresa (2009) Emotional well-being and mental health of looked after children in England. *Child & family social work* 14(2), 147–155.

McClung, Michele & Gayle, Vernon (2010) Exploring the care effects of multiple factors on the educational achievement of children looked after at home and away from home: an investigation of two Scottish local authorities. *Child & family social work* 15(4), 409–431.

McCrystal, Patrick & McAloney, Kareena (2010) Assessing the mental health needs of young people living in state care using the strengths and difficulties questionnaire. *Child Care in Practice*, 16(3), 215–226.

Mendes, Philip (2005) Graduating from the child welfare system: A case study of the leaving care debate in Victoria, Australia. *Journal of Social Work* 5(2), 155–171. Sage Publications: London.

Mendes, Philip & Baidawi, Susan & Snow, Pamela (2014) Young people transitioning from out-of-home care in Victoria: Strengthening support services for dual clients of child protection and youth justice. *Australian Social Work* 67(1), 6–23.

Mendes, Philip (2009) Globalization, the welfare state and young people leaving state out-of-home care. *Asian Social Work and Policy Review* 3(2), 85–94.

Mendes, Philip & Moslehuddin, Badal (2006) From dependence to interdependence: towards better outcomes for young people leaving state care. *Child Abuse Review* 15(2), 110–126.

Mendes, Philip & Pinkerton, John & Munro, Emily (2014) Young people transitioning from out-of-home care: An issue of social justice. *Australian Social Work* 67(1), 1-4.

Nurmi, Jan-Erik (2008) Nuoruusiän kehitys: etsintää valintoja ja noidankehiä. Teoksessa Paula Lyytinen & Mikko Korhonen & Heikki Lyytinen (toim.) *Näkökulmia kehityspsykologiaan - kehitys kontekstissaan*, 256-274.

Nurmi, Jan-Erik & Ahonen, Timo & Lyytinen, Heikki & Pulkkinen, Lea & Ruopila, Isto (2015) *Ihmisen psykologinen kehitys*. PS-kustannus: Jyväskylä.

Parker, John (2000) *Structuration*. Open University Press: Buckingham.

Poole, Millicent (1989) Adolescent transitions: A life-course perspective. Teoksessa Klaus Hurrelman & Uwe Engel (toim.) *The social world of adolescents: International perspectives*, 65-85. Walter de Gruyter: New York.

Pulkkinen, Lea & Nygren, Hilla & Kokko, Katja (2002) Successful development: childhood antecedents of adaptive psychosocial functioning in adulthood.

Puuronen, Vesa (2000) *Johdatus nuorisotutkimukseen*. Jyväskylä: Vastapaino.

Reinikainen, Sanna (2009) *Nuorisokodista maailmalle - kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä*. Väitöskirja. Yliopistopaino: Helsinki.

Raitakari, Suvi (2004) Nuoren elämänhallinta: toviottua arkea ohjeistamalla. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta*, 56-73. Gaudeamus: Helsinki.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto* [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaristo. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_3.html [Viitattu 14.1.2023.]

Saukkola, Saara & Korkiamäki, Riikka (2022) Hyvää jälkeä! Ihanteellista itsenäistymisen tukea etsimässä. *Säikeitä* 1/2022, 8-9.

Schofield, Gillian (2001) Resilience and family placement: a lifespan perspective. *Adoption & fosterin* 25(3), 6-19.

Scoglio, Arielle & Reilly, Erin & Girouard, Caitlin & Quigley, Karen & Carnes, Sarah & Kelly, Megan (2022) Social functioning in individuals with post-traumatic stress disorder: A systematic review. *Trauma, Violence & Abuse* 33(2), 356–371.

Sjöblom, Yvonne (2006) Leaving home early: passing from girlhood to womanhood. *Child and Adolescent Social Work Journal* 23(4), 432–457.

Sonuga-Barke, Edmund & Scholtz, Wolff & Kreppner, Jana (2010) V. Differentiating developmental trajectories for conduct, emotion, and peer problems following early deprivation. *Monographs of the Society for Research in Child Development* 75(1), 102–124.

Stein, Mike & Dixon, Jo (2005) *Leaving care: throughcare and aftercare in Scotland*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Stein, Mike (2006) Research Review: Young people leaving care. *Child and Family Social Work* 11, 273–279.

Stein, Mike (2008) Resilience and young people leaving care. *Child Care in Practice* 14(1), 35–44.

Stein, Mike (2012) *Young people leaving care: Supporting pathways to adulthood*. Jessica Kingsley Publishers: London and Philadelphia.

Söderqvist, Åsa (2014) Leaving care with "cultural baggage": the development of an identity within transnational space. *Australian Social Work* 67(1), 39–54.

Stepanova, Evgenia & Hackett, Simon (2014) Understanding care leavers in Russia: Young people experiences of institutionalisation. *Australian Social Work* 67(1), 118–134.

Taskinen, Sirpa (2010) *Lastensuojelulain soveltaminen*. WSOYpro Oy.

Timonen-Kallio, Eeva & Yliruka, Laura & Närhi, Pekka (2017) *Lastensuojelun terapeuttisen laitospalvelun mallinnus*. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Turtiainen, Kati (2011) Riippuvuus pakolaisia vastaanottavassa sosiaalityössä. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 139–161.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2023. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu 2/2023. Haettu osoitteesta https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf

Törrönen, Maritta (2003) Lasten arki laitoksessa – elämistila lastenkodissa ja sairaalassa. Yliopistopaino: Helsinki.

Törrönen, Maritta & Munn-Giddings, Carol (2018) Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten emotionaalinen kiintymys. Teoksessa Mika Gissler & Marjatta Kekkonen & Päivi Känkänen (toim.) Nuoret palveluiden pauloissa – Nuorten elinolot -vuosikirja 2018, 147–157. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Törrönen, Maritta & Vauhkonen, Teemu (2012) Itsenäistyminen elämänvaiheena – osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. SOS-Lapsikyklä ry. <https://www.sos-lapsikykla.fi/wp-content/uploads/2020/12/vertaistutkimus-SOS-Lapsikykla.pdf>

Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta (2014) Young people leaving care: participatory research to improve child welfare practices and the rights of children and young people. Australian Social Work 67(1), 135–150.

Trufanov, Dmitry (2018) Socialization from the point of view of postnonclassical (universum) sociological theory of rationality. Teoksessa Rosalba Morese, Sara Palermo & Juri Nervo (toim.) Socialization – a multidimensional perspective, 1–20.

Vis, Svein & Handegård, Bjørn & Holtan, Amy & Fossum, Sturla & Thørnblad, Renee (2016) Social functioning and mental health among children who have been living in kinship and non-kinship foster care: results from an 8-year follow-up with a Norwegian sample. Child & family social work 21(4), 557–567.

Vornanen, Riitta (2000) Turvallisuus elämän kysymyksenä: 13–17-vuotiaiden nuorten turvallisuus ja turvattomuuden aiheet. Väitöskirja. Kuopion yliopisto.

Vornanen, Riitta & Törrönen, Maritta (2001) Turvallisuus lapsen arjessa. Sosiaalipedagogiikka 2(1), 9-24.

Wade, Jim (2008) The ties that bind: support from birth families and substitute families for young people leaving care. The British journal of social work 38(1), 39-54.

RAPORTIT, TILASTOT, TYÖPAPERIT JA MUUT LÄHTEET

Heinonen, Hanna (2016) Esipuhe. Teoksessa Saana Pukkio & Tiia Hipp (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun keskusliitto, 2–4.

Hiitola, Johanna (2008) Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista: Lastensuojelun sijaishuollon kehittäminen Tampereella, Tampereen seutukunnassa ja Etelä-Pirkanmaalla-hanke. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 1–53. Valopaino Oy.

Hiitola, Johanna (2009) Erilaisin eväin huostassapidon jälkeen: Selvitys Tampereella, Hämeenlinnassa, Porissa ja Tampereen seutukunnassa vuonna 2007 lakkaute- tuista huostassapidoista, 1–62. Vastapaino Oy.

Hirschovits-Gretz & Weckroth, Niina & Heino, Tarja (toim.) (2022) Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 2/2022.

Hoikkala, Susanna (2016) Havaintoja jälkihuoltoa koskevasta kokemus- ja tutkimustiedosta. Teoksessa Saana Pukkio & Tiia Hipp (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun keskusliitto, 29–46.

Lastensuojelun jälkihuollon uudistamisryhmä (2019) Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita, 43. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161637/STM_Rap_2019_43_Lastensuojelun_jalkihuollon_uudistamistyoryhman_loppuraportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Munro, Emily & Lushey, Clare & National Care Advisory Service & Maskell-Graham, Debi & Ward, Harriet & Holmes, Lisa (2012) Evaluation of the staying put: 18 plus family placement programme: finale report. Loughborough: Centre for Child and Family Research, Loughborough University.

Okkonen, Eija & Kaakkinen, Sirpa & Kuosmanen, Lauri & Saaristo, Liisa (2008) Mieli 2008 – Kansallisten mielenterveyspäivien taustamateriaali, luennot ja posterit. Työpaperit 6/2008. Valopaino Oy.

Pukkio, Saana & Hoikkala, Susanna (2016) Jälkihuolto kasvun ja itsenäistymisen tukena. Teoksessa Saana Pukkio & Tiia Hipp (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun keskusliitto, 5–29.

Pukkio, Saana (2016) Prosessit jälkihuoltotyön tukena. Teoksessa Saana Pukkio & Tiia Hipp (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun keskusliitto, 70–85.

Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus (2012) Tuloksellisuuskerromus Lastensuojelu. Edita Prima Oy. https://www.e-julkaisu.fi/vtv/lastensuojelu/pdf/6_2012_lastensuojelu_netti.pdf

Voima Vaikuttaa! -verkoston viestit jälkihuollon kehittämiseksi #jälkihuolto2019-kampanjaa varten. Materiaalit koottu Voima Vaikuttaa! -verkoston facebook ryhmästä, julkaisematon.

Eduskunta (10.6.2022) Lastensuojelun vaativa sijaishuolto. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/lastensuojelun-vaativa-sijaishuolto.aspx#:~:text=Sijaishuollolla%20tarkoitetaan%20huostaan%20otetun%2C%20kiireellisesti,2020%20aikana%20noin%2019%20000.

Kuntaliitto (22.11.2021) <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Lastensuojelutunnin-221121-materiaali.pdf>

Sosiaali- ja terveysministeriö (2020) Lastensuojelulain muutokset 1.1.2020. <https://stm.fi/lastensuojelulain-muutokset>

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (2023) Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulain ja varhaiskasvatustilain muuttamisesta 28.6.2023.

<https://stm.fi/hanke?tunnus=STM047:00/2023#:~:text=Lastensuojelun%20j%C3%A4lkihuollon%20ik%C3%A4raja%20lasketaan%20hallitusohjelman,s%C3%A4%C3%A4det%C3%A4n%20t%C3%A4st%C3%A4%20aiheuttavien%20kustannusten%20korvaamisesta%20>

Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (2021) Lastensuojelun käsikirja. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>

Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (2022) Tilastoraportti 22/2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144518/Lastensuojelu_2021_korjattu_07062022.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Yle (14.2.2022) Lastensuojelulaitoksissa nuoret odottavat vapautta vuosia, mutta totuus ei vastaa haaveita – Malla, 18, oli liian laitostunut pärjäämään omillaan. <https://yle.fi/uutiset/3-12311972>

Yle (17.11.2018) Lastensuojelulaki on 12 vuotta vanha, mutta lastenkodeissa on vieläkin vaikeuksia noudattaa sitä – nyt osa työntekijöistä miettii, mitä enää saa tehdä. <https://yle.fi/a/3-10511631>

Haverinen, Maarit (2013) Laitostuneen asiakkaan kotiutus – voimaa vuorovaihtuksesta. [opinnäytetyö, Satakunnan ammattikorkeakoulu].

Heikkinen, Irene & Tuorila, Mauri (2011) Vankien ja henkilökunnan kokemuksia Keravan vankilan pitkäaikaisvankien osastosta. [opinnäytetyö, Laurea-ammattikorkeakoulu].

Iinainen, Helena (2018) Porin Sininauhan hyvän kotikäyntityön käytännöt. [opinnäytetyö, Satakunnan ammattikorkeakoulu].

Eskelinen, Mira & Happonen, Veera (2016) Kotona vai laitoksessa? Oppituntuihin ikääntyneen laitoshoidon siirtymiseen vaikuttavista tekijöistä. [opinnäytetyö, Karelia-ammattikorkeakoulu].

Lampinen, Reija (2007) Omat polut! Vammaisesta lapsesta täysivaltaiseksi aikuiseksi. Edita Publishing Oy. Helsinki.

Luoma, Hannaleena & Niemi, Laura (2014) Asiakaslähtöisyyden toteutuminen kahdessa kehitysvammaisten henkilöiden ryhmäkodissa ASU-hankkeeseen liittyen. [opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu].

Porre, Päivi (2012) Hoidon laatu vanhainkodissa vanhusten kokemana. [pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto].

Simonen, Heli (2012) Iäkkäiden potilaiden yksinäisyys pitkäaikaisessa sairaalahoitossa – hoitajien näkökulma. [pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto].

Visti, Timo (2012) Valvottu koevapaus – uhka vai mahdollisuus? [opinnäytetyö, Laurea-ammattikorkeakoulu].

Wikisanakirja (18.1.2023) laitostuminen.

Lait ja sopimukset

Lastensuojelulaki 417/2007

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Perhehoitolaki 263/2015

LIITTEET

LIITE 1

Kutsu tutkimushaastatteluun

Hei jälkihuoltoon oikeutettu nuori aikuinen!

Kutsun Sinut osallistumaan pro gradu -tutkielmaan ja jakamaan kokemuksiasi lastensuojelun sijaishuollon laitoshoidosta ja siitä, millaista lastensuojelulaitoksen laitoshoidosta oli itsenäistyä. Kokemuksesi ja tietosi ovat ensiarvoisen tärkeitä tutkielman kannalta. Osallistumalla tutkielmaan olet avainasemassa tuottamassa lisätietoa sijaishuollon laitoshoidon toimivuudesta itsenäistyvien nuorten tarpeisiin.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen tai keskeyttää osallistumisen missä vaiheessa tahansa. Jokaiselle tutkielmaan osallistuvalla jaetaan 20 € S-ryhmän lahjakortti. Lisäksi Sinulla on mahdollisuus olla yhteydessä omaan jälkihuollon sosiaalityöntekijääsi haastattelun jälkeen, mikäli haastattelun aikana nousee esiin haastavia ja Sinua edelleen mietityttäviä aiheita.

Haastatteluihin ei tarvitse juurikaan valmistautua: omana itsenä olo riittää. Haastattelu voidaan toteuttaa kasvotusten yksilö- tai parihaastatteluna toiveidesi mukaan. Haastatteluun varataan aikaa noin 1-2 tuntia riippuen siitä, toteutetaanko haastattelu yksilö- vai pari haastatteluna. Haastattelut äänitetään erillisellä sanelulaitteella.

Ennen haastattelua tutkimukseen osallistuvilta kerätään suostumuslomake, jota säilytetään yhdessä muiden tutkielman aineistojen kanssa tietoturvallisesti koko tutkimusprosessin ajan. Vastauksia käsitellään luottamuksellisesti ja niin, ettei Sinua voida tunnistaa valmiista pro gradu -tutkielmasta. Tutkimusaineistoa säilytetään tietoturvallisesti sekä sitä käsittelee ainoastaan tutkielman tekijä. Kerättyä aineistoa käytetään ainoastaan tässä tutkimuksessa, ja aineisto hävitetään asianmukaisesti tutkielman valmistumisen jälkeen.

Vastaan mielelläni mahdollisiin kysymyksiin. Voit olla yhteydessä minuun matalla kynnyksellä, jos Sinulle herää jotain kysymyksiä tutkielmaan osallistumiseen liittyen. Kun haluat lähteä mukaan tutkimukseen, ole minuun yhteydessä ja sovitaan haastattelusta tarkemmin.

Ystävällisin terveisin,
Lauriina Lindqvist
Sosiaalityön kandidaatti, YTK
Jyväskylän yliopisto
(yhteystiedot poistettu tästä versiosta)

LIITE 2

TIEDOTE TUTKIMUKSEEN OSALLISTUVALLE

Jyväskylän yliopisto

Olen sosiaalityön maisterivaiheen opiskelija Jyväskylän yliopistosta. Työkokeukseni ja opintojeni pohjalta kiinnostukseni lastensuojelun ilmiöitä kohtaan on herännyt. Minua kiinnostaa erityisesti lastensuojelun jälkihuollon kontekstissa ilmenevät ilmiöt, kuten nuorten aikuisten itsenäinen pärjääminen vallitsevassa yhteiskunnassa. Pro gradu -tutkielmassani tarkoitukseni on tutkia, miten lastensuojelun sijaishuollon laitoshoidon onnistunut tukemaan nuoria aikuisia kohti vastuunottoa ja itsenäistymistä lastensuojelun jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden näkökulmasta. Tutkielman tavoitteena on myös samalla tuottaa tietoa laitostumisesta ilmiönä lastensuojelun jälkihuollon kontekstissa – ilmeneekö sitä, miten se näyttäytyy ja miten sitä määritellään. Tavoitteena on tuoda myös esille tietoa siitä, miten lastensuojelun laitoshoidon ja mahdollinen laitostuminen vaikuttavat jälkihuollossa olevien nuorten itsenäiseen pärjäämiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn. Lisäksi tavoitteenani on nostaa esiin seikkoja, joiden avulla mahdolliseen laitostumiseen voidaan vaikuttaa lastensuojelun sijais- ja jälkihuollon kontekstissa.

Kerään tutkimusaineiston teemahaastattelujen avulla lastensuojelun jälkihuollossa työskenteleviltä sosiaalityöntekijöiltä ja jälkihuollossa olevilta täysi-ikäisiltä nuorilta. Haastateltavia haetaan erään hyvinvointialueen jälkihuollosta. Tarkoitukseni on saada yhteensä kahdeksan haastateltavaa, joista puolet ovat jälkihuollossa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä ja puolet jälkihuollossa olevia täysi-ikäisiä nuoria aikuisia. Haastattelut toteutetaan tutkimukseen osallistuvien toiveiden mukaan yksilö-, pari- tai ryhmähaastatteluina kasvotusten. Haastattelut äänitetään erillisellä sanelulaitteella. Haastatteluun varataan aikaa noin 1–2 tuntia riippuen siitä, toteutetaanko haastattelu yksilö-, pari- vai ryhmähaastatteluina. Haastattelut on tarkoitus toteuttaa vuoden 2023 helmi-maaliskuussa. Tavoitteenani on saada tutkielma valmiiksi toukokuun 2023 loppuun mennessä.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen tai keskeyttää osallistumisen missä vaiheessa tahansa. Tutkielmaan osallistumisesta jaetaan 20 € S-ryhmän lahjakortti jälkihuollossa olevalle nuorelle aikuiselle. Lisäksi jälkihuoltoon oikeutetuilla nuorilla aikuisilla on mahdollisuus olla yhteydessä omaan jälkihuollon sosiaalityöntekijään haastattelun jälkeen, mikäli haastattelun aikana on noussut esiin haastavia ja nuorta aikuista edelleen mietityttäviä aiheita. Valmis tutkielma julkaistaan sähköisessä muodossa Jyväskylän yliopiston julkaisuarkistossa <https://jyx.jyu.fi/> ja Jyväskylän yliopiston kirjaston JykDok-tietokannassa. Valmis tutkielma on näin ollen julkinen ja kaikkien luettavissa. Vastauksia käsitellään luottamuksellisesti ja niin, että yksittäistä tutkimukseen osallistujaa ei voida tunnistaa valmiista pro gradu -tutkielmasta. Tutkimusaineistoa säilytetään tietoturvallisesti sekä sitä käsittelee ainoastaan tutkielman tekijä. Kerättyä aineistoa käytetään ainoastaan tässä tutkimuksessa, ja aineisto hävitetään asianmukaisesti tutkielman valmistumisen jälkeen. Ennen haastattelua tutkimukseen osallistuvalla kerätään suostumuslomake, jota säilytetään yhdessä muiden tutkielman aineistojen kanssa tietoturvallisesti koko tutkimusprosessin ajan.

Ystävällisin terveisin,
Lauriina Lindqvist
Sosiaalityön kandidaatti, YTK
Jyväskylän yliopisto
(yhteystiedot poistettu tästä versiosta)

LIITE 3

TIETOSUOJALOMAKE

Kuvaus henkilötietojen käsittelystä tieteellisessä tutkimuksessa (tietosuojailmoitus EU (679/2016) 13, 14, 30 artikla)

Tutkimuksessa: "Nuorten laitostumisen merkitys jälkihuollossa sosiaalisen toimintakyvyn näkökulmasta" käsiteltävät henkilötiedot

Haastatteluiden avulla kerättyjä tietoja käytetään Lauriina Lindqvistin pro gradu- tutkielman "*Nuorten laitostumisen merkitys jälkihuollossa sosiaalisen toimintakyvyn näkökulmasta*" aineistona. Tutkielman tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten lastensuojelun sijaishuollon laitoshoidon onnistunut tukemaan nuoria aikuisia kohti vastuunottoa ja itsenäistymistä lastensuojelun jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden näkökulmasta. Tutkielman tavoitteena on myös samalla tuottaa tietoa laitostumisesta ilmiönä lastensuojelun jälkihuollon kontekstissa – ilmeneekö sitä, miten se näyttäytyy ja miten sitä määritellään.

Tutkimuksessa Sinusta kerätään seuraavia henkilötietoja: koulutustausta (sosiaalityöntekijä), työskentelyvuosien määrä lastensuojelussa (sosiaalityöntekijä), sijoitusvuosien määrä lastensuojelulaitoksessa (asiakas), ikä (asiakas), suostumuslomake, äänitallenne sekä haastattelumuistiinpanot.

Henkilötietojen suojaaminen

Henkilötietojen käsittely tässä tutkimuksessa perustuu tutkimussuunnitelmaan ja tutkimuksella on vastuuhenkilö. Tutkimuksessa toimitaan niin, etteivät Sinua koskevat tiedot paljastu ulkopuolisille. Tutkielman tulosten osalta pyritään siihen, ettei

Sinua voidaan tunnistaa suoraan taikka välillisesti tutkimustuloksista. Osana pro gradu voidaan käyttää suoria lainauksia haastattelusta.

Suorat tunnistetiedot poistetaan, kun aineisto litteroidaan eli tutkittavaa koskeva äänitallenne tuhoetaan ja tunnistetiedot anonymisoidaan litteraattiin niin, että haastattavaa ei voida tunnistaa tuloksista.

Tutkimuksessa käsiteltävien henkilötietojen suojaaminen

Haastattelun äänitallenteet, litteraatit ja suostumuslomakkeet tallennetaan Jyväskylän yliopiston verkkolevylle (U-asema). Äänitallenteet tuhoetaan niiden litteroinnin jälkeen. Tutkija vastaa aineiston hallinnasta sen elinkaaren aikana ja tietojen hävittämisestä tutkimuksen päätyttyä. Haastatteluaineisto kerätään vain tätä tutkielmaa varten. Tietojasi käsitellään luottamuksellisesti eikä niitä luovuteta sivullisille. Haastatteluaineisto tuhoetaan pro gradu -tutkielman valmistuttua.

Sinun on mahdollista olla yhteydessä omaan jälkihuollon sosiaalityöntekijäsi haastattelun jälkeen, mikäli Sinulle on noussut esiin haastatteluiden aikana tai sen jälkeen haastavia ja edelleen mietityttäviä aiheita.

Rekisterinpitäjä(t) ja tutkimuksen tekijät

Rekisterinpitäjä, pro gradu- tutkielman suorittaja ja yhteyshenkilö: Lauriina Lindqvist, sosiaalityön maisteriopiskelija, Jyväskylän yliopisto, lauriina.m.t.lindqvist@student.jyu.fi.

Tutkimuksen ohjaaja: Apulaisprofessori Johanna Kiili, Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, johanna.j.kiili@jyu.fi

LIITE 4

SUOSTUMUSLOMAKE TIETEELLISEEN TUTKIMUKSEEN:

Minua on pyydetty osallistumaan tutkimukseen ”*Nuorten laitostumisen merkitys jälkihuollossa sosiaalisen toimintakyöyn näkökulmasta*” (Jyväskylän yliopisto). Olen perehtynyt tutkimusta koskevaan tiedotteeseen ja saanut riittävästi tietoa tutkimuksesta sekä henkilötietojeni käsittelystä. Tutkimuksen sisältö on informoitu minulle ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin tutkimusta koskeviin kysymyksiini. Selvityksen antoi Lauriina Lindqvist. Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita tutkimukseen osallistumista.

Olen ymmärtänyt, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin milloin tahansa syytä kertomatta keskeyttää osallistumiseni tutkimukseen tai peruuttaa antamani suostumuksen. Keskeyttämisestä ei aiheudu minulle kielteisiä seuraamuksia. Keskeyttämiseen asti minusta kerättyjä tutkimusaineistoja voidaan edelleen hyödyntää tutkimuksessa.

Olen saanut tiedotteen tutkittavalle sekä tietosuojailmoituksen, ja minulla on ollut mahdollisuus esittää tutkijoille tarkentavia kysymyksiä, joten olen saanut riittävät tiedot tutkimuksesta ja henkilötietojeni käsittelystä.

Antamalla suostumukseni osallistua tähän tutkimukseen tutkittavana hyväksyn,

- että minulta kerätään tietoa tiedotteessa kuvattuun tutkimukseen ja
- että minulta kerättyjä henkilötietoja kerätään, käytetään ja käsitellään tietosuojailmoituksessa kuvatun mukaisesti.

Allekirjoituksellani vahvistan, että osallistun tutkimukseen ja suostun vapaaehtoisesti tutkittavaksi sekä annan luvan edellä kerrottuihin asioihin.

Allekirjoitus

Päiväys

Nimen selvennys

Suostumus vastaanotettu

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus

Päiväys

Nimen selvennys

LIITE 5

HAASTATTELURUNKO NUORILLE AIKUISILLE

Pro gradu -tutkielmassa tarkoitukseni on tutkia sitä, miten lastensuojelun sijaishuollon laitoshoidon onnistunut tukemaan nuoria aikuisia itsenäistymisessä. Lisäksi tarkoitukseni on tutkia laitostumista ilmiönä – mikäli sitä ilmenee. Tarkoitukseni ei ole tehdä oletusta, että laitostuminen ilmiönä olisi läsnä jälkihuollon kontekstissa. Erilaisissa selvityksissä ja tutkimuksissa on kuitenkin todettu, että sellaista mahdollisesti on (ks. Ylen Tytöt 18 -dokumenttisarja 2022; Helén ym. 2011, 43; Taskinen 2007, 150; Törrönen 2003). Laitostuminen määritellään Sivistyssanakirjan mukaan ilmiöksi, jossa yksilö muuttuu laitoshoidon seurauksena passiiviseksi, itsenäiseen elämään kykenemättömäksi. Laitostumisen käsitettä on määritelty erityisesti terveydenhuollon puolella iäkkäiden ihmisten sekä päihdeongelmista ja mielenterveyden ongelmista kärsivien ihmisten keskuudessa (ks. Jussila & Salo 1986; Teräväinen 1989; Jäntti 2022, 320). Laitostumisen käsitettä on tästä syystä myös hyvä tarkastella tarkemmin lastensuojelun kontekstissa. Pyrkimykseni ei ole pro gradu -tutkielmassa tutkia mahdollisen laitostumisen kausaliteettisuhteita.

Alustavia kysymyksiä nuorelle:

- minkä ikäinen olet?
- kauan olet alaikäisenä ollut sijoitettuna lastensuojelulaitokseen? Kerro sijoitushistoriastasi. Haluatko kertoa syytä, miksi sinut sijoitettiin?
- mikä on tämänhetkinen elämäntilanteesi? opiskeletko, oletko töissä, onko sinulla lapsia?
- kauan olet ollut jälkihuollossa ja kauan olet ottanut jälkihuollon tarjoamia palveluita vastaan?

Teema 1B asiakkaille:

- Monessa lastensuojelulaitoksessa olet asunut? Millaista siellä/niissä on ollut asua?
- Miten lastensuojelulaitoksessa harjoiteltiin itsenäistymisen taitoja?
- Miten itsenäistyit lastensuojelulaitoksesta? Oliko sinun mahdollista siirtyä ensin laitoksen itsenäistymisasuntoon? Minne siirryit?
- Koitko olevasi valmis muuttoon?
- Koitko haasteita itsenäistyessäsi?
- Millaisia haasteita koit?
- Mikä oli erityisen hankalaa ja vaikeaa?
- Mikä oli itsenäistymisessä helppoa ja mukavaa?

- Minkä koit suurimpana muutoksena muutettuasi pois lastensuojelulaitoksesta?
- Millaiseksi ylipäättään koit itsenäistymisen lastensuojelulaitoksesta?
- Mitkä lastensuojelulaitoksessa asumisen piirteet ovat sinusta vaikuttaneet sinun itsenäiseen pärjäämiseesi?
- Miten koit, että aikuistumiseen ja itsenäistymiseen valmistauduttiin sijaishuollossa? Asettiko sijaishuollon sosiaalityöntekijä tavoitteiksi itsenäistymisen taidoista? Koska? Kertoivatko sijaishuollon sosiaalityöntekijät jälkihuollosta? Koska?
- Siinä vaiheessa, kun siirryit jälkihuoltoon, mitä tiesit jälkihuollosta?
- Joskus ammattilaisten puheissa sekä tutkimuskirjallisuudessa puhutaan laitostumisesta ja pohditaan aiheuttaako lastensuojelulaitoksessa pitkään asuminen laitostumista. Mitä ajattelet tästä?
- Yleisesti ammattilaiset määrittelevät laitostumisen passivoitumiseksi laitoshoidon aikana siten, ettei henkilö kykene elämään itsenäisesti. Laitostumiseen liitetään usein yksityisyyden puute, itsemääräämisoikeuden väheneminen, ruutiinomaisuus, passivoituminen, virikkeettömyys ja vähäinen valinnanvapaus (Törrönen 2003, 125). Mitä ajatuksia sinulle herää tästä?
- Mitä ajattelet nyt itsenäisestä pärjäämisestäsi? Mikä on helppoa? Mikä on vaikeaa?
- Millainen rahankäyttäjä olet?
- Ketkä ovat sinulle tärkeitä ihmisiä?
- Jos tarvitset apua tai tukea asioiden hoidossa, kehen olet yhteydessä?
- Minkälaisissa verkostoissa olet mukana? (esim. harrastukset, palvelut...)
- Oletko tyytyväinen tämänhetkisiin sosiaalisiin suhteisiisi? Jos et, mitä tahtoisit siinä muuttaa?
- Millaista tukea sinulle on tarjolla tällä hetkellä?
- Millaisia ajatuksia sinulla on aikuistumisesta? Millaisia tulevaisuuden suunnitelmia sinulla on?

Teema 2B asiakkaille:

- Miten lastensuojelulaitoksessa voitaisiin parhaiten tukea itsenäistyvää nuorta? Mitä tulisi ottaa huomioon? Mitä olisit kaivannut lisää? Mikä toimi?
- Miten sijaishuollon sosiaalityöntekijä voi tukea parhaiten itsenäistyvää nuorta? Mitä olisit kaivannut lisää? Mikä toimi?
- Miten sosiaalityöntekijä voi tukea parhaiten itsenäistymistä jälkihuollossa? Mikä toimi siirtyessäsi jälkihuoltoon? Mikä ei toiminut?
- Mikä auttaa parhaiten itsenäiseen pärjäämiseen?
- Mitä kaipaavat jälkihuollolta?

LIITE 6

HAASTATTELURUNKO JÄLKIHOULLON SOSIAALITYÖNTEKIJÖILLE

Pro gradu -tutkielmassa tarkoitukseni on tutkia sitä, miten lastensuojelun sijaishuollon laitoshoidon onnistunut tukemaan nuoria aikuisia itsenäistymisessä. Lisäksi tarkoitukseni on tutkia laitostumista ilmiönä – mikäli sitä ilmenee. Tarkoitukseni ei ole tehdä oletusta, että laitostuminen ilmiönä olisi läsnä jälkihuollon kontekstissa. Erilaisissa selvityksissä ja tutkimuksissa on kuitenkin todettu, että sellaista mahdollisesti on (ks. Ylen Tytöt 18 -dokumenttisarja 2022; Helén ym. 2011, 43; Taskinen 2007, 150; Törrönen 2003). Laitostuminen määritellään Sivistyssanakirjan mukaan ilmiöksi, jossa yksilö muuttuu laitoshoidon seurauksena passiiviseksi, itsenäiseen elämään kykenemättömäksi. Laitostumisen käsitettä on määritelty erityisesti terveydenhuollon puolella iäkkäiden ihmisten sekä päihdeongelmista ja mielenterveyden ongelmista kärsivien ihmisten keskuudessa (ks. Jussila & Salo 1986; Teräväinen 1989; Jäntti 2022, 320). Laitostumisen käsitettä on tästä syystä myös hyvä tarkastella tarkemmin lastensuojelun kontekstissa. Pyrkimyksenäni ei ole pro gradu -tutkielmassa tutkia mahdollisen laitostumisen kausaliitteisuhteita.

Alustavia kysymyksiä sosiaalityöntekijälle:

- mikä on koulutustaustasi?
- mikä on työtaustasi?
- kauan olet työskennellyt sosiaalityöntekijänä?
- kauan olet työskennellyt jälkihuollossa sosiaalityöntekijänä?

Teema 1A sosiaalityöntekijöille:

- Milloin jälkihuoltotyöskentely aloitetaan itsenäistyvän nuoren kanssa?
- Koska jälkihuoltotyöskentely tulisi sinun mielestäsi aloittaa?
- Miten jälkihuoltotyöskentely nivelvaiheessa – eli siinä kohtaa, kun nuori itsenäistyy lastensuojelulaitoksesta omilleen – näyttäytyy?
- Mikä pärjäämisessä sujuu hyvin nuorella, joka itsenäistyy lastensuojelulaitoksesta?
- Mikä pärjäämisessä ei yleensä suju hyvin?
- Miten nuori, jolla on haasteita itsenäisessä pärjäämisessä hoitaa omia asioitaan?
- Kuvaile – mikäli laitostumista ilmenee – miten laitostuminen ilmenee jälkihuollossa olevan nuoren arjessa.

- Kuvaile – mikäli laitostumista ilmenee – miten se näyttäytyy jälkihuoltotyöskentelyssä.
- Jos laitostumista ilmenee, millaisia seurauksia laitostumisella on nuoren sosiaaliseen toimintakykyyn?
  - o Koulutuksen osalta, kuvaile
  - o Työllistymisen osalta, kuvaile
  - o Rahan käytön osalta, kuvaile
  - o Asumisen osalta, kuvaile
  - o Sosiaalisten suhteiden osalta, kuvaile
  - o Päivittäisessä toiminnassa, kuvaile
  - o Tulevaisuuden suunnittelussa, kuvaile
  - o Päihteiden käytön osalta, kuvaile
  - o Identiteetin jäsentämisessä, kuvaile
- Miten määrittäisit laitostumisen?
- Mitä ajattelet, huomaavatko nuoret itse mahdollisen laitostumisen?
- Huomaavatko nuoret mahdollisen laitostumisen vaikutukset heidän itsenäiseen pärjäämiseensä?
- Millaisten tekijöiden ajattelet vaikuttavan lastensuojelussa olevien nuorten laitostumiseen?
- Mitä ajattelet, vaikuttaako sijaishuollon kesto lastensuojelulaitoksessa mahdolliseen laitostumiseen?

Teema 2A sosiaalityöntekijöille:

- Miten työntekijä voi tukea parhaiten itsenäistymistä jälkihuollossa?
  - o Mahdolliset palvelut, työskentelytavat
  - o Miten nämä palvelut tukevat parhaiten itsenäistymistä
- Miten työntekijä lastensuojelulaitoksessa voi tukea parhaiten nuoren itsenäistä pärjäämistä ja omatoimisuutta?
- Miten lastensuojelulaitoksessa ylipäätään voitaisiin parhaiten tukea itsenäistävää nuorta?
  - o Käytännöt tms....
- Voidaanko jälkihuollon palveluilla tukea nuorta, jolla on laitostumista? Miten tätä voitaisiin tehostaa?
- Millaisilla keinoilla ja palveluilla mahdolliseen laitostumiseen ja sen seurauksiin pystytään vaikuttamaan jälkihuollossa?
- Millaisilla keinoilla ja palveluilla mahdolliseen laitostumiseen ja sen seurauksiin pystytään vaikuttamaan sijaishuollossa? Mitä tehdä toisin sijaishuollossa?
- Ajatteletko, että jälki- ja sijaishuollon yhteistyön vahvistamisella voitaisiin vaikuttaa nuorten itsenäiseen pärjäämiseen myönteisesti? Mitä tämä vaatisi?

